

vigilia

Cserháti József

**A VATIKÁN ÉS A MAGYAR ÁLLAM
KÖZÖTTI MEGEGYEZÉS
20. ÉVFORDULÓJÁRA**

**GYERMEKEK – FIATALOK
CSALÁD**

Nyíri Tamás

**A GYERMEK AZ ANTROPOLÓGIA
SZEMSZÖGÉBŐL**

Bolberitz Pál

**FESZÜLTΣÉGEK A FIATALOK
ÉS FELNÖTTEK ÉLETÉBEN**

Az SOS gyermekfalvokról

Pál László

IFJÚSÁG ÉS DEVIÁCIÓ

B. Németh Marietta

**HARMINCEZER GYEREK
SZÜLŐ NÉLKÜL**

1984/9

CSERHÁTI JÓZSEF: A Vatikán és a magyar állam közötti megegyezés 20. évfordulójára ... 641

GYERMEKEK – FIATALOK – CSALÁD

NYÍRI TAMÁS: A gyermek az antropológia szemszögéből.	651
BOLBERITZ PÁL: Feszültségek a fiatalok és felnőttek életében.	661
EDMUND NDZANA: És újra béke lett (elbeszélés, fordította Barényi András).	668
Beszélgetés a katolikus családról (Lejegyezte Czákó Gábor).	670
KORZENSZKY RICHÁRD: Példaképek a kamaszkorban?.....	676
PÁL LÁSZLÓ: Ifjúság és deviáció.	679
B. NÉMETH MARIETTA: Harmincezer gyerek szülő nélkül.	683
BÁNHEGYI B. MIKSA: Könnyű jót tenni, ha sokan segítenek (Az SOS gyermekfalvak).	688
HERMANN GMEINER: Gondolatok, vallomások (fordította Bánhegyi B. Miksa).	692
TAKÁTS GYULA: Körmén vacog; Beszélgetés a sziklán Csu Fu-val (versek).	660, 708
ZALÁN TIBOR: nem. bántani akarlak ... (vers).	695

A Vigilia beszélgetése

Gmeiner professzorral, az SOS gyermekfalvak alapítójával. 696

Korunk imái

ELIOT, T. S.: Részlet „A szikla” című drámai költeményből (fordította Ferencz Győző) 699

Élő világegyház

A fiatalok és az egyház (Lukács László)	701
A pápa nyomában: Svájc (T. M.).	705

Dokumentum

Családjogi Charta (1983)..... 709

Hit és élet

JELENITS ISTVÁN: Jegyzet az irgalmasságról. 714

Napló

In memoriam: Bálint Sándor (Erdélyi Zsuzsanna) 716

Pedagógia: Comenius tanúsága (Virt László); Oláh Andor: Reforméletmód, -étrend (Csemák Árpád); Siklós László: Gyerekek veszélyben (R. Takács Olga) 717

Irodalom: Sik Sándor és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság (Vargha Kálmán); Rónai Mihály András: Magyar iant (Dékány Endre). 720

A címlapon Borsos Miklós *Mária-Jézus* című műve.

Főszerkesztő: LUKÁCS LÁSZLÓ

Laptulajdonos: ACTIO CATHOLICA Felelős kiadó: MAGYAR FERENC

Szerkesztőség és kiadóhivatali ügyintézés: Budapest V., Kossuth Lajos u. 1. Telefon: **173-933, 177-246**. Postacím: 1364 Bp. Pf. 111. Terjeszti, előfizetési és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala, árusítja a Magyar Posta is. A Vigilia csekkszámja száma: OTP 37.343-VII. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hirlapiroda, Bp. V., József nádor tér 1. Postacím: 1900 Bp. Külföldön terjeszti a Kultúra Könyv- és Hírlap Kúkereskedelmi Vállalat, H-1389 Bpest, Pf. 149. Nyugati országokban az évi előfizetési ár: 23,- USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H-1850 Budapest) a Kultúra 024-7. sz. csekkszámijára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigiliára vonatkozik. A szocialista országokban előfizethető a helyi postahivatalokban is. Egyes szám ára: 20,- Ft. Előfizetés: negyedévre 60,- Ft, félévre 120,- Ft, egy évre 240,- Ft. Megjelenik minden hónap elején. Index-szám: 26.921 HU ISSN 0042-6024. Szedte a Szent István Társulat. Készíti: Pannon Nyomda, Veszprém. 84/2321. Felelős vezető: Danóczy Balázs igazgató.

A Vatikán és a magyar állam közötti megegyezés 20. évfordulójára

Bevezetés

A magyar egyház jelen történelmének fontos eseményéről kell megemlékeznünk, amely létrejöttével és eredményességében döntő kihatással van a jövő szempontjából is. Megemlékezésünk visszapillantás, de méginkább előretekintés kíván lenni.

Az egyház és a szocialista társadalom lassan negyven év óta együtt él hazánkban és a kettőjük kapcsolata valóban a nullpontról elindulva egyre szélesebb, sőt ma azt kell mondanunk, elmélyültebb és tartalmasabb is lett. Az érdekel bennünket; hol tartunk jelen pillanatban és a mai helyzet milyen kilátásokkal enged a jövőbe tekinteni? Az elindulás első lépésétől kezdve kövessük végig a belső egyházi alakulás kiemelkedőbb állomásait.

Ami az egyházzal Magyarországon történt, csak belülről, az egymásutánok konzekvenciáiból érthető meg. Ezért volt többször is félrevezető, meddő vagy egyenesen káros a külföldi kritika. Az ellenséges emigráns nyüzsgölődés előbb-utóbb abba bukott bele, hogy hiányos vagy téves információk birtokában legtöbbször valótlanul mondott és így elveszítette hitelét. Elismerés és tisztelet a kivételnek: akadtak böven tárgyilagos és segíteni kész honfitársak is. Az utolsó néhány év egyházpolitikáját eredményesnek mondják ma azok is, akik a múltban semmit sem akartak megérteni vagy elfogadni. Ezek valójában sohasem a „status quo”-ból indultak ki, hanem egy rég túlhaladott vagy csupán máshol megvalósítható ideális modell lehetőségeit tartották szem előtt.

A 20. évfordulóra úgy tekintünk vissza, mint az egyházi belső helyzet konszolidációjának elvi biztosítására, és mint a Vatikán keleti egyházpolitikájának nagy jelentőségű tetteire. Tárgyilagos külső megfigyelők, de vatikáni körök véleménye szerint is az egyház és állam viszonyának rendezettsége Magyarországon kielégítőnek mondható, habár a fejlődési folyamatot nem tartják még lezártnak. A külföldiek szemében a lehiggadt és fejlődőképes egyházi helyzet éppen olyan örvendetes és bizalmat kelthető jelensége belpolitikánkknak, mint az ígéretes gazdasági fellendülés, valamint az eredményes együttműködési és kulturális kapcsolatkeresés. Megelégedéssel állapíthatjuk meg: a „hol tartunk” kérdésre megnyugtató választ adhatunk anélkül, hogy szépitենék vagy túlzásokban ringatózdnánk, hozzátevé, hogy az előbbrejutás ellenére még mindig sok tekintetben csak útközben vagyunk.

Tisztán csak akkor láthatunk, ha az érzelmileg is kiszínezhető mellékkörülményeket tudatosan kerüljük, és mélyebb elemzéssel vizsgáljuk meg az alapvetően vagy elvileg befolyásoló tényezőket. Tekintettel kell lennünk továbbá a társadalmi élet kibontakozását és a belső eszmei alakulást jelző belső eseményekre is, amelyek az életet valóban előbbre vitték. A magyar egyházi újrakezdés kibontakozására jöte-

konyan és eligazítón hatottak a II. Vatikáni zsinat döntő megállapításai, éppen ezért ezeknél tovább is kell időznünk. Külön gondossággal igyekszünk majd meghatározni azt az időtartamot is – legalábbis valamilyen fajta megközelítésben –, amikor hazánkban érezhetően új szellemi légáramlás kezdődött az egyház és állam viszonyában. Leginkább pedig szeretnénk beletekinteni a holnapba vezető út rejtekébe, ennek már most is érezhető jelzéseit és mondanivalóját is keresve.

Az 1945-ös sorsdöntő történelmi fordulat

Ami 1945-ben történt, annak nagyobb része visszafordíthatatlan történelmi valóság lett, éppen ezért sohasem tudják helyesen megítélni hazánkban az egyház jelen történelmének alakulását azok, akik nem a megmásíthatatlan tények sorozatából indulnak ki. Az első perctől kezdve már érezhetően felvillant, hogy csak egyetlen út vezethet majd a megoldáshoz, és ez a közös út: a hívőknek és nem-hívőknek egyformán vállalniuk kell a sorsközösséget és ennek garantáltan biztos eszköze csak az ellentéteket egybefogó közös megértés, vagyis az örök magyar kiütkeresés új jellegű kihívása lehet: új alapokon és új célszerűséggel meg kell teremtenünk a nemzeti egységet. Ezt az akkori elemi akarást ma párbeszédnek hívjuk.

Az újrakezdéshez rendíthetetlen erkölcsi alapokra volt szükségünk: be kellett látni, ami történt, az a nép javát kívánta szolgálni, a vesztes háború romjain új hazának kell felépülnie. A jósándékú és együttérző emberek mind örömmel vették tudomásul, hogy most végleg beérett a várva várt nap ígérete: közel hárommillió magyar agrárproletár felszabadulhatott, akiknek most már a szabad magyar föld emberhez méltó életet biztosíthatott.

A háború után az egyház is a vádlottak padjára került. Eleve hozzá kell tennünk: az egyházat elsődlegesen nem eszmei különvalósága, hanem feudálkapitalista berendezkedése miatt támadták. Ami a társadalmi, politikai, gazdasági rendszer radikális átalakulása során az egyházat érintette, mindenekelőtt a külsőt rázkódtatta meg. A „burzsoá egyház”, a „klerikális reakció” elleni jelszavak a hitében hűséges néptömeget nem tudták nagyon megingatni, de a történelem ítélőszéke előtt fel kellett számolni az egyházi nagybirtokokat, ugyanakkor, sajnos le kellett mondanunk iskoláinkról, a 36 középiskolából csak 8 maradt meg, eltűntek egyesületeink, kulturális intézményeink, a sajtónk, könyvtáraink, kórházaink, árvaházaink, menhelyeink. A szocialista világszemléletű alaptájékozódás az elején a vulgármaterializmus sodrásába kerülve sokszor kritika nélkül hangoztatta az ismert elmarasztalásokat: az egyházak felett elment az idő, életelemeik elszikkadtak, az érzelmeken alapuló vallás helyébe racionalista tudományosság kívánkozik, a túlvilágba vetett hitet természettudományos világnézetnek kell felváltania. E jelszavakkal együtt az egyháznak tudomásul kellett vennie, hogy az új magyar társadalom építésébe nem folyhat be közvetlenül, ezentúl csak állami hozzájárulás és felügyelet mellett fejtheti ki lelkipásztori és kultikus tevékenységét, és különösképpen is határokat megjelölő szabályozást kellett elfogadnia az ifjúsággal való foglalkozás területén.

A magyar egyház évszázadokon keresztül szorosan egybefonódott a közhatalom birtoklásában az individualista-kapitalista társadalomszemléletű vezetőréteggel és az egyre inkább szabadelvű jogalkotású állammal, most azonban a nagy fordulattal nemcsak a hatalomban való részesedés szűnt meg, hanem sokkal több is történt: az egyháznak le kellett mondenia befolyásoló és alakító társadalmi jelenlétéről, az iskolában pedig a nevelési ráhatásokról. Ezzel együtt vissza kellett vonulnia a legsajátosabb területére: a hívek lelkipásztori gondozásának örök krisztusi kijelöléséhez, és ennek egyedüli középpontja a templom lett.

Egyházi részről ma a vagyonról való kényszerű lemondást valóságos felszabadulásnak minősítjük, mert a társadalmi igazságosság mai követelményeivel és az igazi

keresztény lelkiismerettel össze nem egyeztethető tehát lett mentes a szívünk. A veszteségek kárpótlásában vigaszunk lett maga a magyar nép és annak érintetlen lelke. Az egyház mentes lett a politikai harcok lecsapódásaitól és ezentúl kizárólagosan a lelkek szolgálatában tudta teljesíteni evangéliumi küldetését. A külföldi kritika nem egyszer azzal állt elő: nem sirattuk meg eléggé azt, ami elveszett, első helyen iskoláinkat, főleg a kitünően tanító és nevelő szerzetesi iskolákat, sőt ide kell sorolni még a nagybirtok elvesztése fölött el nem hullatott könnyek sajnálatát is. Mintha az anyagi háttér is lényegesen hozzátartozott volna az egyház tevékenységének biztosításához. Az egyházi nagybirtokot mindig célvagyonnak tekintettük, az intézmények fenntartását szolgálta, de a szegény Jézus melletti tanúságtétel tekintetében inkább gát és nem bástya volt.

Mindezeknél azonban kétségtelenül súlyosabb volt az a lelki és szellemi próbatétel, ami az egyházat egyrészt azzal sújtotta, hogy ezentúl a természetfölötti hitre épült kereszténységgel ellentétes szellemi vagy kulturális közegben kellett képviselnie az evangéliumot, másrészt egyúttal vállalnia kellett a domináló materialista világ nézet jelenlétéből adódó állandó feszültséget és a belső harcot saját hiteles történelmi folytonosságának igazolásáért és elfogadtatásáért.

Kezdetől fogva tudtuk, hogy az ájultságból fel kell ébrednünk. Ma már el kell ismernünk, hogy az egyház belső helyretalálásának legfontosabb momentuma e belátás volt: tudatosan el kell fogadnunk a történelem súlyosan megleckéztető váltását és a környező világot olyannak kell vennünk, amilyennek a magyarországi forradalmi változás kialakította. Párbeszédet csak konkrét történelmi és társadalomstrukturális alapon lehet kezdeni és folytatni.

A megoldáskeresés és a II. Vatikáni zsinat

Az egyház mégis, egyrészt a hitűkhöz ragaszkodó tömegek nagy száma, másrészt belső erejénél fogva is egyre „posszibilisebb” és számottevőbb tényezőnek bizonyult az új társadalmi kiütkeresésben. 1950-ben létrejött az első hivatalos érintkezés a püspöki kar és a kormány között. Ebben a „modus vivendi” keresésének első lépéseit kell látnunk: az egyház elismerte a szocialista állam jelenlétét, a kommunista párt hegemoniáját, az egypártrendszer, a termelőeszközök birtokbavételét, az államosítás és a falu szocialista átépítését; a kormány ezzel szemben biztosította a hívők lelkiismereti és vallásszabadságát és egyúttal első körülményekben meghatározta az egyház tevékenységét és működési határait is. Egyelőre azonban mégsem lehetett mérhető és hatékony megoldásokról beszélni: A belső nyugtalanságok és feszültségek, különösen pedig a személyi kultusz idején nagyon gyakorivá vált, olykor törvényesnek is mondható, de leginkább adminisztratív eszközökkel való megszorítások és működési akadályoztatások a háborúból visszamaradt belső bizonytalanságot és félelmet még csak fokozták.

Az igazi elvi feloldásra a II. Vatikáni zsinatig kellett várni, amikor ennek világos tanítása fényt derített arra, mi is lehet a történelmi jelenhez való alkalmazkodásban az egyház számára járható út a szocialista államokban. A zsinat eddig nem sejtett mérés és nagyvonalú nyitást jelentett az ember felé, a 20. század társadalmi és kulturális kérdéseivel szembenézve a szabad és független ember eszményének megmentése érdekében felülvizsgálta kétezeréves tanítását, hogy megvilágítsa azt, amivel a mai ember boldogításához hozzájárulhat. Az egyház a konkrét embert és az aktuális társadalmi helyzetet állította teológiai és társadalometikai szemléletének középpontjába, és tanításának újraértékelésével a mai emberiség igényeihez kívánta mérni az evangélium örök mondanivalóját.

Amikor a Vatikán küldöttei hazánkban 1964-ben tárgyalóasztalhoz ültek, a magyar belső társadalmi alakulásnak megfelelően igyekeztek azt elérni, ami a Vatikánnak, a

Római Szentszéknek mindenkori feladata: nemzetközi diplomáciai érvényű megállapodásban kívánták biztosítani Magyarországon a püspökök kinevezését és az egyház szabad pasztorális tevékenységét. A szeptember 15-én aláírt dokumentummal „részleges megegyezés” született az egyház és az állam között, mely eleve nem biztosíthatta a teljes elrendezést, mert óvatosságból is egyelőre meg kellett elégednie a leglényegesebb területek érintésével. A legmagasabb szintű megegyezés döntő jelentőségű eredménye Lékai László veszprémi megyéspüspöknek, majd esztergomi apostoli kormányzónak 1976. február 10-én esztergomi érsekké történt kinevezése volt. Ezzel a magyar hierarchia teljessé vált, az egyházmegyék élére megyéspüspökök kerültek, így hazánkban a lelkipásztori munka közös határozatban elismert valóság lett.

A II. Vatikáni zsinat adott hiteles biztosítékot ahhoz, hogy a vallásos tömegek teljes belső megnyugvással részt vehetnek a szocialista társadalom építésében, a materialista és ateista kommunistákkal való együttműködésben s ugyanakkor belső törvényszerűségük szerint élhetik sajátos egyházi vagy hitéletüket. Húsz év alatt eljutottunk odáig, hogy a valamikor meddőségre ítélt, éppen hogy elfogadott és megtúrt egyházból a nemzeti egység megerősítésében és a magyar nép új hazájának felvirágoztatásában, az atomháború rémétől fenyegetett társadalmi építésben, a háború elleni küzdelemben, a béke biztosításában és megvédésében többé el nem hanyagolható fontos tényező lett.

Az új magyar kezdés 1945-ben, sajnos, sok súlyos hibával és tévedéssel indult el nagy történelmi újtára úgy, hogy talán csak a legújabb időkben kezdjük levetni a társadalmi együttlétünkre ráakódott terhes maradványokat. Mindkét oldalról belátjuk, hogy az elhamarkodások, túlkapások, önkényességek olykor súlyos zavarokat idéztek elő, nem is beszélve a nehezen oldódó előítéletekről. Egyházi életünk tradicionális nyugalomban, bizonyos leszűkítetttségben élte napjait, a papság soraiban kevés volt a haladó szellemű, igazi reformok után vágyódó egyéniség: lefogottság, lassúság, az új helyzetek fel nem ismerése, a minden megmozdulást kommunista előjellel megbélyegző helybentopogás jellemezte. Kétségtelen túl erős kritika, és ha nem tudnánk mást elfogadni belőle, mint az őszinte feljajdulást, akkor már a bűnvallomás újtára léptünk.

Hibák mindkét oldalon bőven adódtak. Így a marxista szocializmus a vele párosult materializmussal és antiklerikalizmussal együtt, a polgári felvilágosodás eszméit képviselve az elején az ún. vulgáris ateizmus hirdetését tűzte ki zászlójára. Ezzel az egyoldalúan túlzó kormányzati elemek a vallásos tömegeket, köztük az eddigi társadalmi elidegenedésben élő hívő munkásokat is, sok belső gátlás előidézésével súlyos világnézeti válaszütet elé állították, és nem egyszer erkölcsi válságba is sodorták. Sokan otthagyták az egyházat, sokan közömbösebbek lettek, létbizonytalanság szállta meg őket, mások egzisztenciálisan is motivált erkölcsi vergődésüket azzal palástolták, hogy tudatosan ki akartak üresedni mindenből, ami azelőtt benső világukat megalapozta és kitöltötte. Többször is elhangzott a fájdalmas felkiáltás: amit elvettünk az emberektől, semmivel sem tudtuk pótolni.

Igazat kell adni annak a vélekedésnek, mely szerint az egyház nem ismerte eléggé a marxizmust, a szocialista társadalmi célkitűzéseket, hiányzott a társadalmi és gazdasági élet a marxistáknál megszokott mély elemzése. A másik oldalon viszont nem tudtak az egyháztörténelem igazi alapjairól, túlhaladottnak tekintették az egyház eddigi történelmi szerepét, és azt hitték, hogy a feudális társadalmi és politikai rendszer elsőprérével megkérdőjelezhetik hazánkban az egyházak létjogosultságát is.

A zsinat nem védekezett, nem ítélte el sem a kommunizmust, sem az ateizmust, hanem pozitíve odaállította az egyházat, mint az emberi sors alakulásáért, az egész emberiségért, az emberi családért felelős és aggódó krisztusi intézményt, amelynek

a világ jobbátételéért minden jóakarató emberrel össze kell fognia. Az egyház abban a nagy emberi családban, amelyben maga is él, párbeszédet kívánt kezdeni az emberiség legfontosabb kérdéseiről, „hiszen az embert, a személyt kell felemelni és az emberek közössége vár megújításra. Ezért az ember áll minden fejtegetés közép-pontjában: az ember a maga egységében és teljességében, aki test és aki lélek, van szíve és lelkiismerete, van értelme és akarata” (Világ: 3). „Az emberiség ma történetének új korszakát éli: mélyreható és gyors változások érik fokozatosan az egész világot. Már joggal beszélhetünk gyökeres társadalmi és kulturális átalakulásról, amely kihát a vallási életre is” (Világ: 4).

Az ateizmusról a zsinat így vélekedett: „A mai ateizmus válfajai közül nem hagyható figyelmen kívül az, amely a teljes emberi felszabadulást elsősorban a gazdasági és társadalmi felszabadulástól várja. Ugyanakkor azt hangoztatja, hogy a vallás természeténél fogva állja útját ennek a felszabadulásnak” (Világ: 20). A materialista és ateista államberendezkedésben élő hívők lelkiismereti felszabadítását a zsinat következő kijelentésében kell látnunk: „Ám, ha az egyház teljességgel el is utasítja az ateizmust, mégis őszintén vallja, hogy minden embernek, a hívőnek és nem-hívőnek is együtt kell működnie, hogy helyes módon épüljön a világ, mindnyájunk közös lakóhelye. Az együttműködés viszont nem valósulhat meg őszinte és okos párbeszéd nélkül.” (Világ: 21).

A zsinat alapvető társadalometikai kérdésekkel is foglalkozott. Az egyéniség kultuszára épített társadalomszemléletnek végéhez jutott el korunk. „A világ mélyreható és rohamos változása sürgetően követeli, hogy ne legyen olyan ember, aki nem figyelne a fejlődést vagy tunya érzéketlenségből egy merőben az egyénre szabott erkölcszöveghez igazodik. Az igazságosság és a szeretet követelményeinek csak akkor lehet eleget tenni, ha minden egyes ember azon túl, hogy a maga képességei és a mások szükségletei szerint hozzájárul a közjóhoz, egyszersemind támogatja és segíti azokat a magán- és közintézményeket is, amelyek a jobb életkörülményeket szolgálják. Szent törvénye legyen tehát mindenkinek, hogy a közösséggel való kapcsolatát úgy tekintse, mint a legtöbb ember elkötelezettségét és azt tiszteletben is tartsa.” (Világ: 30) A zsinat társadalomerkölcsi fejtegetéseit ezzel zárja: „Joggal hihetjük, hogy az emberiség jövője azoknak a kezében van, akik fel tudják tárnai az utána következő nemzedékeknek az élet és a remény forrásait” (Világ: 31).

Hogy az élet és a remény forrásai ott lehetnek alkati alapadottságban a szocialista humanizmusban is, az egyház sohasem tagadta. Éppen ezért lehetségesnek tartjuk, hogy a mai magyar társadalomban is az egyházak együtt tudnak működni az emberibb jövőért sikraszálló társadalmi erővel, közelebbről a kormánnyal és annak intézményeivel. Ez az együttműködési lehetőség történelmi megerősítést kapott, amikor 1977. június 9-én Kádár János, az MSZMP első titkára a Vatikánban VI. Pál pápával beható eszmecserét folytatott, és közös nevezőre jutottak a magyar helyzet kétoldalú megítélésében és aktuális elrendezésében. A Szentszék biztosítékot kapott ahhoz, hogy Magyarországon az egyház saját belső törvényszerűségei szerint fejtheti ki evangéliumi megbízatását, a Vatikán viszont megnyugtathatta a magyar kormányt, hogy a hívők lelkiismeretük szavára hallgatva az új társadalom építésében tevékenyen résztvehetnek.

E nagyjelentőségű találkozó alkalmával VI. Pál pápa többek között ezeket mondta: „Hisszük, hogy az eddigi tapasztalatok igazolják a megtett utat: azt, hogy párbeszédet folytattunk a közös problémákról, ügyelve arra, hogy tiszteletben tartsuk az egyház és a hívők jogait, jogos érdekeit, ugyanakkor ügyelve arra is, hogy nyitottak és kellően megértőek legyünk az állam sajátos gondjai és tevékenysége iránt. A párbeszéd arra irányul, hogy az igazi vallási béke légkörében elősegítse a társadalom valamennyi rétegének egységét, a becsületes együttműködést közöttük, a nemzet egészének egyre nagyobb hasznára. Mindez azt jelenti, hogy a Szentszék és a ma-

gyar katolikus egyház őszintén és becsületesen hajlandó továbbhaladni ezen az úton. Kellően méltányolja azt, amit az állam tett a maga részéről a kölcsönös megállapodások formájában az eddigi eredményekért. Őszintén kívánjuk, hogy ezen az úton haladva még nemesebb célokat is elérhessünk.” Ugyanakkor Kádár János az Osservatore Romanonak ezen alkalommal adott nyilatkozatában kijelentette: „Megengedhetőnek és jogosnak ítélem meg, hogy megköszönjem a pápa, a Vatikán erőfeszítéseit, amelyeket a béke ügye, a békés egymásmellettélés, az enyhülés és különösen a helsinki megállapodás érdekében tett. VI. Pál pápa a mai találkozót úgy értékelte, hogy kapcsolatainkat illetőleg jelentős esemény: lezárja a katolikus egyház és a magyar állam viszonya rendezésének folyamatát és ez üdvözölhető. Kötelességünknek tartjuk és érdekünk is fűződik hozzá, hogy az állam és egyház viszonya rendeződjék.”

A vatikáni találkozó után valóban egyre tudatosabban indult meg a közeledés és az építő találkozás a hívők és nem-hívők között. Az egyház részéről őszintén siettek ezt előmozdítani és az ennek útjában álló akadályokat elhárítani. Mindkét oldalon felengedett az előítéletek jege, megszűnt a gyanakvás az egyháziakkal szemben, a kormány részéről pozitív értékelést nyert, hogy Magyarországon még mindig olyan sokan ragaszkodnak vallási hagyományaikhoz és éppen valláserkölcsei belső meggyőződésükből, személyi erkölcsi gazdagságukból kívánnak résztvenni a haza közös ügyeiben. Ebből a szemléletből alakulhatott ki az a társadalmi meggyőződés, hogy hazánkban a szocialista forradalom, mely tudatosan szállt szembe minden idealista világnézettel, így a keresztény vallással is – habár e szembehelyezkedést mint a materialista világnézettel kapcsolatos elkötelezettségét ma is fenn akarja tartani –, mégis magáévá tudja tenni azt a pluralista álláspontot, hogy más világnézeti meggyőződést valló polgárok is építően vállalhatják a nagy népi és nemzeti feladatokat. E felismerésből származó tolerancia, mint a magyar századok annyiszor felszínre került konstruktív „vallási türelmességi” elve ismét enyhülést tudott hozni.

Hosszú és nehéz volt az út: sok elmarasztalást, olykor társadalmi kiközösítést kellett a hitük mellett hűségesen kitartó hívőknek elviselni. Úgy gondoljuk, nem lenne értelme annak még csak kegyeleti visszapillantás formájában sem, hogy hosszú fájdalomlistán felsoroljuk az összes sérelmeket, amelyek az egyházat, a hívőket érték. Meditációnk inkább forduljon befelé a bocsánatkérés és kiengesztelés őszinte keresésével azokért a mulasztásokért, amelyek bennünket is terhelnek. Súlyosan bűnhödtünk, sok tekintetben ártatlanul is, főleg, ha a hiveinkre gondolunk, de ami történt, ne múljon el felettünk üdvösséges tanítás és a népünkért, az egész emberiségért hozandó áldozatok és lemondások őszinte elfogadása nélkül. Nem érti a történelmet, aki nem akar tudomást szerezni a forradalmi átalakulásokról, az ezekkel járó megpróbáltatásokról és szenvedésekről. Az egyház e helyretevéseket mindig az isteni irgalomra és megbocsátásra hivatkozva tudja vállalni belső erejénél fogva.

A másik oldalon is helyreigazítások sorozata indult meg. Súlyos sorokat irt le Gyertyán Ervin, a Népszabadság 1984. április 20-i számában, „*A nyitott utak*” című film ismertetésével kapcsolatban: „Marxista racionalizmusomat ingerelte annak az ateizmusnak primitív fetiszizáltsága – hiszen Isten házától csak az felhet és felhet, aki Istent valóban létezőnek tartja –, és szocialista humanizmusomat sértette az a durva érzéketlenség, amellyel értelmetlenül és gátlás nélkül gyalogoltunk bele embertársaink legszentebbnek tartott magánvilágába, érzékenységébe, összetévesztve a sértegetést az érveléssel, a hatalomvédelel lenézést és önkényeskedést az eszmei küzdelemmel.” E sorok írója reflexiójában örömeinek ad kifejezést, hogy a vallásos embert „rehabilitálták”, hogy a hívők hasznos embernek számítanak.

A bánat mindig megtisztíthat egyeseket és tömegeket, ha erős fogadás és tetterre kész jóvátétel követi.

Még az eddig általában támadó és meddő nyugati kritika is kénytelen elismerni, hogy hazánkban új egyházpolitikai helyzet van kialakulóban, ami sokkal ígérete-sebbnek látszik, mint az eddigi közelítő kísérletek és egységesítő próbálkozások bármelyike. Mintha új indítási perspektívák adódnának abból, hogy a mai hivatalos vélekedés negyven év után tévedésként jelöl meg bizonyos korábbi vagy kezdeti meglátásokat. Ezek közül több is elsieltett előítéletnek minősül. Az ideológiai elkép-zelés kezdetben az volt: elég megszüntetni a társadalmi elnyomást és kizsákmányo-lást, és amikor ezzel együtt vagy ezek után anyagi függetlenséget és jólétet biztosí-tunk, az emberek megszabadulnak a kiszolgáltatottság lidércnyomásától és otthagy-ják a vallást, amelyben eddig vigaszt és menekvést kerestek: a munkában és a tár-sadalmi közösségben, a közjó megteremtésében keresik majd a belső és külső fel-szabadulás egyedüli feltételeit és az új világnézeti alapokat.

Mindezek ma alap nélküli posztulátumoknak minősülnek: elvileg nem tisztázott fel-tevés, hogy a vallásos ember nem lenne képes olyan társadalmi berendezkedést megvalósítani, amelyben semmi helye sincs a kizsákmányolásnak, sőt amelyben va-lóban egymás boldogítására lehetnek az emberek. Végigkövetve a szocialista társa-dalom alakulását hazánkban, mindjobban bebizonyosodik, hogy az új társadalmi rendszer nem elvont eszmei képletre, hanem a társadalmi igazságosság követel-ményeit szem előtt tartó közösségi erkölcsi alapokra kíván építeni. A leggyakrabban használt kifejezés beszédeinkben, a sajtóban és a tömegtájékoztató eszközökben ma a „szocialista erkölcs”, mint eszmény és követelmény, mint a közösségi életet alátámasztó és biztosító, lelkiismereti elkötelezettségből származó magatartás. A vallásos emberekről eddig is úgy tudtuk, hogy komolyan kitartottak vallási elkötele-zettségeik mellett, amelyek egyszerre társadalmi és erkölcsi elkötelezettségek is, ezért nyerhettek elismerést és logikusan jogcímet arra, hogy jelen lehessenek a nagy nemzet akarában. A közvélemény szerint a vallásos emberek legtöbbszörre megbíz-hatóak, Istennek és embernek szolgálni akaró belső örömmel végzik munkájukat.

A megegyezés 20. évfordulóján újból bátran állapíthatjuk meg, hogy a II. Vatikáni zsinat hatása tudatformáló lett hazánkban is. Az egyház reformjainak, újrakezdésé-nek jelszava nálunk is egyre látványosabb és céltudatosabb egyházi tevékeny-kedést indított meg. Ennek láttán a szocialista közvélemény is részben le tudta vetni az egyházzal szembeni eddigi előítéleteit. Kis József Kossuth-díjas film-rendezőnek most megjelent játékfilmje, „*A nyitott utak*” is ezt bizonyítja: mind-annyian tudomásul akarjuk venni a világnézeti sokrétű magyar közösségben a tagadhatatlan tényállást, hogy vannak vallásos emberek, nem is kevesen, lé-teznek a történelmi egyházak és a múlt században keletkezett szabadegyházak; ezek a ma feladataira megerősített hitben elkötelezettjei kívánnak lenni Istenünk-nek, egymásnak, a magyar társadalomnak, sőt minden embertestvérnek.

Az egyházaknak ma reális esélyeik vannak arra, hogy jellegzetesebb, de egyúttal tudatosabb társadalmi vagy közéleti szereplésben is részt kapjanak a történelmi je-len formálásában. Várjuk a kormány hozzájárulását ahhoz, hogy még inkább „nyitott utak és nyitott kapuk” tárulhassanak fel azokon az ösvényeken, amelyeken az egy-házak a társadalom segítségére kívánnak lenni: a családi élet erkölcsi megőrzésé-ben és ápolásában, a hívő ifjúság gondjainak megoldásában, az öregek és betegek felemelésében.

Kell, hogy újabb és újabb találkozásokra és összefogásokra is sor kerüljön a ma-gyar kormány és az egyházak vezetői között. Az érintkezés módja, mint eddig is, a tárgyalás, a dialogizálás: az egymás felé való őszinte nyitottság, a másik értékeinek és igényeinek elismerése és mindenekfelett népünk közös szolgálata. Mennyi kritika érte e komoly szándékot is: a magyar püspökök túl engedékenyek, lágyak és kritika-

nélküliek, minden úgy történik, ahogyan az államiak kívánják. Ehhez kettőt lehet hoz-
zátenni: mindig késznek kell lenni elfogadni és elemezni a másik igazát, és a szocia-
lizmusban rendkívül sok a megalapozott, tudományosan kidolgozott tétel, amelyek
humanista eltökéltségben ugyanazt akarják, mint evangéliumi igazságaink; továbbá
csak azért nem elfogadni a dialógus megoldáskeresését, mert ateistákkal van dol-
gunk, a legbigottabb és tarthatatlan álláspont. Ugyanakkor őszintén be kell valla-
nunk, hogy a püspöki kar talán olykor nem volt meglegedve az eredményekkel, kér-
te a megbeszélések folytatását, illetve elmélyítését. Nem is tudtuk mindig magun-
kévá tenni a partner akaratát, sőt korábban néhány esetben az is előfordult, hogy
csak kényszeredetten járultunk hozzá a másik oldal elképzeléseihez. Ez is a dialó-
gushoz tartozik! A jövőben is várjuk a közös kezdeményezést és továbbjutást, mert
még nem jutottunk el néhány fontos és sürgős kérdés megoldásához.

Egy merőben más egyházra, a valóban szolgáló, tudatosan magát odaadó, sze-
gény egyházra van szükség nálunk is. A hierarchia irányítását és oltalmát kereső bá-
zisközösségek ma társadalmi elfogadottságért vagy önállóságért küzdenek, de poli-
tikailag semmiképpen sem kívánnak jellegezhető intézményességben fellépni, ha-
nem csupán a társadalmi cselekvés elkötelezettségében, a mindennapi szociális
feladatok vállalásában, erkölcsösen vonzó, példaadó és ezáltal eligazító tényezők
szeretnének lenni és valóban lehetnének is a falu, a község, a város hiveinek és poli-
tikai közösségének tagjai szemében. Ilyen odaadó, mindenre kész egyházközösségi
vállalkozás ma mindennél szükségesebb lehetne, főleg azok számára, akik az „élet
sóját” keresik és belső tartalmak vagy igazi értékek hiányában, a sok egyéni és kö-
zösségi szétesettség kínzó zavarában mélyebb humánus és etikai kisugárzást igé-
nyelnének, mindegy, hogy kitől, mitől vagy hogyan.

Együtt kell mennünk, egymást kell szolgálnunk

A zsinat utáni új egyháztudat mindenütt az egész világon, az egyház külső struk-
turális megjelenésében Isten népének egészére figyel, vagyis a régi szemlélettel el-
lentétes felépítettségben: az egyház nem felülről, a pápa, a püspökök és a papok
„elöljárói, vezetői és kormányzói apparátusa” felől épül, hanem alulról, voltaképpen
a Krisztust követni akaró nép, vagyis a bázis felől. A keresztséggel, „az üdvösség
kapujával” kezdődik az egyházi élet, és a megkereszteltek közössége új meghatá-
rozóként jelenik meg az egyházban. Ezért lehet reményünk abban, hogy a minősé-
giileg, spiritualitásában újjáalakult egyház, mint Krisztus tanúságtéveje elsődlegesen
embertestvéri cselekvésre, vagyis szociális természetű munkára alkalmas területek
kijelölésére törekszik. Ennek az alulról jövő egyházi akarásnak nagy reményei és
döntő feladatai lehetnek.

A világ helyzetének rosszabbodásával egyre súlyosabb terhek nehezedenek ránk.
Olyan belső fények, tüzek után áhítózunk, amelyek képesek leperzselni önzésünk,
hatalmaskodásunk, embertelenségünk, türelmetlenségünk kinövéseit és egyetlen er-
kölcsei tömbbé kovácsolnak össze bennünket. Új feladatokról, új munkáról van szó!
Az egyház erre a tevékenységre nem tud mást kijelölni, mint az egyházközösségek-
ben lassan érlelődő és tudatosodó kiscsoportokat vagy bázisokat, amelyekben ma
már nemcsak vallás-erkölcsi tanítás vagy információ folyik, hanem éppen a közös-
égi élet alapstruktúráit vizsgálják és egyre inkább a közösségért tevékenykedő sze-
mélyiségeket kívánnak kialakítani olyan kreatív összefogásban, amely semmiképpen
sem politikai színezettel, nem is társadalmi erőtenyezőként kíván megjelenni, hanem
csupán mint a ma szegény egyháza, a krisztuskövetésben eltökélt szeretetközösség
példamutató, felkiáltó és hívó jele.

A keresztény cselekvés forrása mindig is az a hit és tudat volt, hogy az embert fel lehet szabadítani, gyökeresen új életre emelni, mert feltámadtunk Krisztusban. E húsvéti hitből új testvériségre kell emelkednünk. Eddig is a Hazafias Népfronttal együtt a hívők és a marxisták között három területet jelöltünk meg a baráti segítő és mentési összefogásra, a konstruktív partnerkapcsolatra és a nemzeti egység előmozdítására. Az ember- és hazaszeretet mai nagy feladatairól van szó: a családmentésről, az ifjúság mellé állásról, a betegek és öregek felkarolásáról.

A minden kívánságot kielégítő megoldás eléréséig bőven akadnak még feladataink. Miután a közös elfogadás megtörtént, a vallási türelmetlenség évtizedei is elmúltak és az egyház részéről az előítéletmentes hozzáállás biztosítottnak látszik, a megkezdett úton immár tovább mehetünk. Miklós Imre államtitkár, az Egyházügyi Hivatal elnöke a magyar televízióban röviddel húsvét után élő adásban realisan elismerő és pozitív eredményekben bizó optimizmussal néhány figyelemreméltó megjegyzést tett a jelenlegi helyzetről. Megállapítása szerint a hívő tömegek élénkebb vallási érdeklődéssel és hazaszeretetük tanúságtételével az egyház ügyét és a magyar nép nagy feladatvállalásait is magukévá akarják tenni. Ha nem is szabad túl nagy jelentőséget tulajdonítani a jelenségnek, de felnőtteknél és fiataloknál egyaránt megállapítható a mélyebb vallási érdeklődés. A legnagyobb nyilvánosság bevonásával történt megnyilatkozás komolyságával és tárgyilagosságával nagy hatást váltott ki és azt igazolta, a nemzeti közös gondok sürgőssé teszik, hogy a vallás és az egyházak dolgában a fennálló, még nem tisztázott kérdések megoldásában is előbbre jussunk. Az egyházak mai tevékeny jelenlétének fontosságát mérlegelve az államvezetés megértéssel kíván lenni az egyházkormányzat legújabb gondjai tekintetében is: a papság elöregedése, a növekvő paphiány szükségessé teszik, hogy a zsinati egyház szándékának megfelelően világi hívők, férfiak és nők a felszentelt papság szentségi megbízatását kivéve papi funkciót helyettesítő tevékenységben a lelkipásztori munkában segítsenek. Az Állami Egyházügyi Hivatal vezetőivel tárgyalások folynak arról, hogyan segíthetnének a liturgikus cselekmények végzésénél, a hitoktatásban és az egyházközségi adminisztratív munkában a püspöki megbízatással felruházott hívők. Az egyházközségi kiscsoportok számára megtörténhetik apostolkodásuk területkijelölése.

Nemcsak a belső rend és béke érdekel bennünket, hanem az a többlet, amit a vallásos emberektől elvárhatunk: több lemondás és áldozat, több munka és befektetés a másikért, több türelem és több elnézés egymás iránt. A zsinati egyháztudat első követelménye: Krisztusban létesült vallásos közösség vagyunk, többlet kell vállalnunk egymásért és a közösségért. Olyan új egyházi közösség kezd kialakulni, amelyben a szegény Jézus testvérei önkéntesen, a szegénység illetve a teljes egyenlőség után vágyódva, lelki igényeikben mindig többé válva cselekedni akarnak, hogy a Krisztus melletti tanúságtétel elkötelezettségében egymást gazdagítsák.

Az embert újból és újból meg kell teremteni, méltóságában és szabadságában. E nagy vállalkozáshoz csak pluralista lelki magatartással nyúlhatunk hozzá, ami nem jelenti azt, hogy a marxizmus vagy a szocializmus feladja a maga tételeit, de nem is járhat azzal, hogy a kereszténység önmagát relativizálja a kor követelményeinek megfelelően. Az egyház nem akar hatalmat gyakorolni, sőt tudatosan le akar mondani a hatalomról, hogy az emberiség szolgálatává lehessen. Ma így lehetne megfogalmazni a közös feladatokat: új humanizmus a közösség érdekeinek előtérbe helyezésével, új, szélesebb demokrácia a személy elsőbbségének hangsúlyozásával, a teljesebb társadalmi összefonódás előmozdítása, amit szocialista demokráciának is szabad nevezni, de mindenképpen emberibb demokráciának mondhatunk. És végül szolidaritásra, nagyobb közös, világméretű emberi összefogásra van szükségünk. Ebben domborodik ki a II. Vatikáni zsinat világméretű értéke: újból a teológiai keresés és értékelés előtérbe tudta állítani az embert. A zsinat új embert és új társadalmat írt homlokzatára.

Ameddig a kereszténység az evangéliumot, a Krisztustól akart túlvilágot hirdeti és erre építi fel erkölcsi tanítását, önmagában mindig igazolt lesz. Ezt csak az fogadhatja el, akinek hite van és hisz hitének új világot teremtő erejében. A kereszténységnek olyannak kell maradnia, amilyenek megszületett: a világgal azonos, de a világ fölött is áll, fel akarja emelni a világot és boldoggá tenni az embert és mégis egyúttal ellene is mond a világnak, mert szembehelyezkedik az ember önkényével, önzésével és éppen ezért más megalapozású érvekkel támasztja alá a maga világnézetet és a keresztény erkölcsöt. Az a gazdag, aki lélekben szegény tud lenni, az az úr, akinek nincsen vagyona, hatalma és szolgálói tud. Erre a keresztény erkölcsre, mint a szolgáló ember erkölcsére ma különösen szükségünk van. A világgal ellenkező, mert azt felemelni akaró krisztusi evangélium csak úgy értékelhető hitelesen, ha megmarad átalakító forradalmi ereje és hatása: a világnak mindig mássá kell lennie, ma is meg kell térnie, szellemiek és lelkiek alapján újból és újra meg kell születnie.

A keresztényeknek és szocialistáknak ma mindenütt a világban jobban kellene összefogni az élet reményének fokozásában, a félelem nélküli élet hirdetésében és megvalósításában. Közéleti és gazdasági megállapodottságunk és növekedő jó közérzetünk ellenére itt lappang közöttünk még mindig valamilyen fajta, a háború megvárosításából és az új társadalomszerveződés kezdeti bizonytalanságaiból belénk ivódott félelem, amelyhez a mai nemzetközi bizonytalanság és a háború veszélyének rémlátásai is hozzájárulnak. Az egyház számára eddig sohasem adódott egzisztenciálisabb kihívás, mint a béke kérdése.

Eddig mindenütt készségről, vagyis akarati hozzájárulásról szoltunk, de hogy hogyan állunk valóban a felkészültséggel, arról hamarosan behatóan külön kellene majd értekezni. Lelkipásztori tervezgetésünkben és munkálkodásunkban vajon elértük-e azt a lépcsőfokot, amelyre felállva reálisabb szinten elindíthatjuk a megújult egyháztudatból eredő feladatperspektívák számbavételét és megvalósítását?

A Vatikán és a Magyar Népköztársaság közti megegyezés 20. évfordulóján remegő, de egyúttal örvendező „vox humana” hangján szeretnénk kifejezni hálánkat az isteni Gondviselés iránt, köszönetünket Szentatyánk és hazánk felelős vezetői felé. Olyan eseményről emlékezünk meg, amely kihatásaiban ma talán még nem is látható át minden konzekvenciájában. Most már új erőre kapva tovább kell mennünk! Hinni szeretnénk abban a legfelsőbb helyről elhangzott kijelentésekkel és belső érvekkel is alátámasztott hittel, hogy megnyíltak az utak a minden magyar embert egybeemerkoló ígéretesebb élet felé, de szeretnénk egyúttal reménykedni abban is, hogy az ígéretek a közös akarás eltökélttségében valóra is váljanak. Legyen ebben egy a hitünk és egy a reményünk! A magyar egyház az utolsó húsz évben ki tudott egyenesedni. Továbbmenésében kettőt kell szem előtt tartania: tudjon együttthaladni a társadalmi akarattal és fejlődéssel, és sikerüljön belülről mindig jobban megújodnia és megfiatalodnia.

Az értelem és a szeretet fénye hiányzik ebből a világból. Pedig csak ebben a fényben láthatjuk meg, milyen gonosz a gyűlölet, az ellenségeskedés és a háború. Az értelem és a szeretet fénye talán több anyai és apai érzést ébreszthet föl ezen a világon.

(Hermann Gmeiner)

A gyermek az antropológia szemszögéből

Megfontolásaim kezdetén talán az alkalmazott fogalmak meghatározását várják tőlem az olvasók. Egyfajta általánosan meglevő, előzetes megértésre támaszkodva azonban mégis inkább történelmi visszapillantással kezdem.

1. A gyermekkor felfedezése

Philippe Ariès francia történész „Geschichte der Kindheit” című könyvében leírja, hogy az egészen az újkorig uralkodó elképzelést, amely szerint a gyermek voltaképp kis felnőtt, gyökeresen eltérő felfogás váltotta fel, és meg is magyarázza, hogy miért következett be „a gyermekkor felfedezése”.

1.1. A változás jelenségei

Ariès szerint sem az ókor, sem a középkor nem ismert elvi különbséget gyermek és felnőtt között. A gyermek csak „nagyágát és erejét tekintve” különbözött a felnőttől, „míg a többi jegy ugyanaz volt”. A gyermekkor időtartamát a legzsengőbb gyermekkorra korlátozták. A gyermek szocializációját nem a család végezte, és nem is a család ellenőrizte. Azokat a dolgokat, amelyeket tudnia kellett, egyfajta kötetlen *tanonc-viszony* keretein belül tanulta meg azzal, hogy tenni-valóikban segítette a felnőtteknek. Csak a 16. és a 17. század fordulója táján következik be szembeszökő változás a gyermekkor felfogásában, s ez egyre inkább ahhoz vezet, hogy „a gyermekeket egy, a felnőttekétől különválasztott társadalomban helyezik el”.

A középkori társadalom lassú felbomlása a modern magánzói hajlamú kiscsalád kialakulását eredményezte. Ennek következményeként megváltozik a gyermek helyzete a családban, és fokozatosan megváltozik a gyermek iránti magatartás is. „Megállapítják, hogy a gyermek nem érett az életre, hogy a gyermeket sajátos befolyásolásnak kell alávetni, vesztégzár alá kell helyezni, *mielőtt* bebocsátanak a felnőttek világába.” Azután az iskolaügy fellendülésével az iskola lép a gyermekek és felnőttek közti „tanonc-viszony” helyére.

1.2. A gyermekkor ma

Korunk megszállotta a gyermekkor fizikai és erkölcsi problémáinak. Ariès szerint a középkorban egyszerűen azért nem volt meg ez az érdeklődés, mert a középkor szemszögéből nézve ezen a területen nem is voltak problémák. Ariès-vel ellentétben *Lloyd de Mause* korántsem gondolja, hogy a gyermekkor régebben boldog korszak lett volna. Felhívja a figyelmet a gyermekek gyakori testi fenytésére, a gyermekgyilkosságra és a gyermekek szexuális megrontására, a korai munkakezdés kényszerére. Minél messzebb megyünk vissza a történelemben, annál szörnyűbb lidércnyomásként nehezedik ránk a gyermekekkel való bánásmód. A gyermekornak mint külön életszakasznak általánosan elfogadott mai felfogása csak kétszáz évnél is hosszabb folyamatban tudott kialakulni.

Hartmut von Hentig szerint a gyermekkor már ma sem az, amiről Ariès könyve beszél: a gyermeket családi gondoskodás veszi körül; ebbe belejátszik a nevelői szenvedély és érzelmesség, a gyermekszeretet és a testvérek féltékenysége, a játékos képzelet és a jólneveltség. A gyermekkor egyre több gyermek számára nem a kiscsalád világa többé, melynek idillikus magánparadicsomát a televízió és a képes magazinok reklámjai élénk varázsolják, és amelyet különböző szakemberek egyre inkább bírálják. A nap nagy részében magára és a televízióra hagyják a gyermekek jelentős részét. Amerikai középosztálybeli apák napjában átlagosan 15–20 percet töltenek egyéves gyermekükkel.

2. A gyermekkor antropológiája

Az utóbbi évtizedekben többször is megkísérelték, hogy filozófiailag megvilágítsák a gyermekkor sajátos lényegét.

2.1. A gyermekkor antropológiájának tárgya és módszere

A gyermekkor antropológiája egészében próbálja megragadni a gyermeklétet. Tárgya a gyermek *mint gyermek a maga egészében*. Az emberi lét alapjelenségét M. Heidegger-rel világban-való-létként határozhatjuk meg. Nem a világ az ember végső horizontja. A világ nyitott, és önmagán túlra, a Létre utal. Az ember olyan valóságként fogja fel világban-való-létét, amelyben a lét feltétlensége nyilvánul meg. Az ember önmagát – végső soron – csak az abszolút és személyes, isteni lét-alapra irányuló transzcendens kapcsolatából értheti meg. Ezen a módon partnérévé lesz Istennek, s így válik személlyé, ez alkotja végső soron az embert mint személyt.

2.2. A gyermek lényege

Az ember metafizikai önértelmezésének e háttere előtt tárjuk fel a gyermek lényegét. A gyermek antropológiájának központi kijelentése így hangzik: a gyermek ember. Már kicsiként is az a lény, akit az „ember” névvel jelölünk. Nem a kialakuló ember, hanem a kezdeti ember, az ember mint kezdet. Mégpedig azért, mert a gyermek személy, aki értelemre (Sinn) és megvalósulásra törekszik.

A „gyermek” nevű élőlény már biológiai sajátosságánál fogva, továbbá testi felépítése, születésének időpontja, világra való nyitottsága, tagjainak specializálatlansága és további életpályája következtében szellemi-személyes életre, szabadságra és felelősségre, közösségre, nyelvre és kultúrára van rendelve. A nyelv egy olyan ritmusban gyökeredzik, amely „már az anyaméhben” előkészíti „a születés utáni, hanggal történő párbeszédet anya és a gyermek között”.¹ Az emberi élőlény legkésőbb abban a pillanatban már személy, amikor az emberi élőlény mint *ez az egyén* létrejön; amikor már nem keletkezhetnek ikrek.

Az ember személy volta nem abban áll, hogy a megismerésben és a szabadságban ténylegesen megvalósul a szellem. Ellenkezőleg: a szubjektum, az alany szellemi-személyes aktusai lehetőségi feltételként feltételezik személy voltát. Az ember már kezdettől fogva személy, de csak akkor szubjektum, amikor azzá válik.

2.3. A gyermek méltósága

Az egyházak határozottan síkra szállnak azért, hogy a meg nem született életnek meg kell születnie, hogy a meg nem született gyermekkel semmilyen körülmények között, semmilyen cél vagy előny kedvéért nem szabad visszaélni, életét semmilyen körülmények között nem szabad megsemmisíteni. Nem léptek fel viszont ugyanilyen határozottan a megszületett gyermek méltóságáért, nem követelték ugyanilyen nyomatékosan, hogy ne éljenek vissza a *megszületett* étellel, a

hátrányos helyzetű gyermek életével sem, hanem feltétlenül gondozzák és óvják. Az emberi méltóság védelme nem szorítkozhat a meg nem született emberre.

Kant legmélyebb tanításai közé tartozik, hogy az ember mint személy „önmagában való cél”, és ezért nem szabad „pusztán eszközként használni”. Mivel a gyermek nem „az apa része”, ahogyan *Aquinói Szent Tamás Arisztotelészt* értelmezte, ezért nem szabad dologként bánni vele vagy „birtoknak” tekinteni. „Haben oder Sein” című könyvében *E. Fromm* arra a megállapításra jut, hogy gyakran a gyermekre is átviszik a birtoklásra való törekvést. A házastársak „a birtoklás síkján” rendezkednek be, és „ahelyett, hogy egymást szeretnék, közösen birtokolják azt, amijük van: pénzt, társadalmi állást, otthont, gyermekeket”. Az ilyen szülők csak ritkán képesek arra, hogy vállalják a gyermekneveléssel járó áldozatot.

Sok anya valóban csak addig tud szerető anya lenni, amíg a gyermeke kicsi, és teljesen rá van utalva. Amíg a gyermek tehetetlenül alá van vetve akarátának, addig a birtoklásra törekvő és zsarnoki anya számára saját kielégülésének természetes tárgya. Csak az igazán szerető asszony – akinek nagyobb boldogság adni, mint kapni – tud szerető anya maradni akkor is, amikor a gyermek kezd elszakadni tőle (vö.: *E. Fromm: The Art of Love*).

2.4. Isten képŕmása

Az ember méltóságát (természetesen) csak a keresztény antropológia alapján lehet belátni. Semmiképp sem magától értetődő és nem is következik semmilyen tudományos megállapításból, hogy az emberi életnek sérthetetlennek kell lennie. Még ha annak az értékelismerésnek az alapján, hogy „élni jobb, mint nem élni”, napnál is világosabb volna a lelkiismeret számára az a parancs, hogy „az emberi élet sérthetetlen”, akkor sem tudná megalapozni ez az értékelismerés a kötelezettség *feltétlenségét*.

Ha embertársunkban olyan személyt tisztelünk, akivel nem rendelkezhetünk, akkor itt nem a természettudomány vagy a filozófia által igazolt tényről, hanem hitbeli magatartásról van szó. A személy méltóságára vonatkozó meggyőződésben Kantnál is világosan felismerhető a filozófiai etika felszíne alatt a vallási motívum. A másik ember és ezzel a gyermek személyének ez a feltétlen tisztelete megfelel az ember istenképiségre történő utalásnak, amellyel az Őszövetség a gyilkosság tilalmát megalapozta: „Aki embervért ont, annak ember ontsa ki véré, mivel Isten saját képmására teremtette az embert” (Ter 9, 6).

2.5. A gyermek jogai

A gyermek személy voltából következik, hogy vannak jogai. Joga van az élethez és arra, hogy megszülessen; joga van a törvények nyújtotta védelemre, gondozásra és nevelésre, szeretetre és megértésre, gyermek voltának elismerésére és képességei fejlesztésére. Az Egyesült Nemzetek közgyűlésének 1959. november 20-án kelt „Nyilatkozata a gyermek jogairól” olyan jogokat kíván rögzíteni, amelyekre minden gyermek igényt tarthat. Habár az emberi jogokhoz hasonlóan itt sem bírói úton érvényesíthető jogról van szó, e jogok mégis megadják azt a keretet, amelyen belül a gyermek iránt jóindulatú társadalom ma berendezhető.

3. A gyermekség értelme

A gyermekséget eddig abból a szemszögből vizsgáltuk, ahogyan kapcsolatba hozható az embernek mint személynek és szubjektumnak a rendeltetésével.

A gyermeki lét további vizsgálata ahhoz a kérdéshez vezet, hogy mi az értelme a gyermekkornak általában az emberi létezés szempontjából.

3.1. A gyermekkor saját jelentősége

Hajlamosak vagyunk életünk idejét életszakaszok összegeként felfogni, melyek közül mindegyik hiánytalanul feloldódik a rákövetkezőben. Kiváltképp a gyermekort szoktuk úgy szemlélni, mintha egyetlen értelme az volna, hogy előkészít a felnőtt korra. Pedig a gyermekkor az emberi lét *lényegi* részét alkotja. Az állatkölykökkel szemben az embergyermek sajátosságát éppen az ember hosszú, kerekén húsz évig tartó növekedési periódusa határozza meg. A hosszú gyermekkor nem csupán lépcsőfok, hanem az emberi egzisztencia igénylésre és elfogadásra méltó szakasza, melynek önálló értelme és értéke van. Az ember már gyermekként is az emberi létezés önálló és önmagában értékes alakját valósítja meg, melyben sajátos módon találkozik a világgal, és amelyben sajátos módon érvényesül a tökéletességre való törekvés. Legtöbbször mégis az a látszat, mintha a gyermekkor csak arra lenne jó, hogy lehetőleg gyorsan és véglegesen lebontsák mint a felnőtt lét kész épületének ideiglenes állványzatát, melynek el kell tűnnie a semmiben. *K. Rahner* viszont ezt mondja: „Mi, akik az időben vándorlunk, nem veszítjük el a gyermekort úgy, mint ami egyre messzebb marad el mögöttünk, hanem feléje megyünk, mint olyan valóság felé, amelyet az időben hoztuk létre és amely megőrződik abban. Csak *leszünk* azzá a gyermekké, akik *voltunk*, mert az időt – és benne gyermekkorunkat – begyűjtjük örökkévalóságunkba.”²

3.2. A gyermekkor mint az emberi fejlődés feltétele

Nem szabad abszolutizálni a gyermekkor saját értékét. Minden életkori fokozat az emberi fejlődés *egészén* belül nyeri el értelmét. *Martinus J. Langeveld* szerint csak az nő fel egész emberként, „aki minden egyes életkorban teljes egészében az volt, aminek akkor lennie kellett”.³

A mélylélektan eredményei azt mutatják, hogy elsősorban a korai gyermekkorban a későbbi felnőtt sorsának alakulását a környezetről szerzett tapasztalatok határozzák meg. Határozottan ellent kell mondanunk azonban annak az elterjedt pszichoanalitikus dogmának, hogy a környezet a csecsemőkorban és a korai gyermekkorban annyira döntő hatást gyakorol a személyiség fejlődésére, hogy ezután a jellem rögzül, és külső hatás már nem is változtathat rajta. A későbbi fejlődés folyamán mindig újból lehetőségek nyílnak a korai gyermekkor hiányosságainak kiegyenlítésére. Hogy annyira népszerűvé válhatott az említett pszichoanalitikus dogma, az *E. Fromm* szerint azzal függ össze, hogy sokaknál a későbbi években is megmaradnak a gyermekkor alapfeltételei, mivel általánosságban nem változik társadalmi helyzetük. Az ember útja az éretlenségtől az érettség felé, az ősi egységtől az elkülönülés felé, a meghatározottságtól az önálló döntés felé vezet.

3.3. Az élet gyermekkori alakjának jelentősége az ember emberlétének szemszögéből

A gyermekkornak nemcsak az az értelme, hogy döntő feltétele a további fejlődésnek, hanem az is, hogy megtalálhatók benne olyan alapvető létmódok, amelyek elsősorban a gyermeki egzisztencia sajátos értékei ugyan, analóg módon azonban mindig megilletik a sikerült emberi létezést. Senki sem tagadhatja, hogy az egészséges emberi élethez hozzátartozik a létezésbe vetett bizalom; a nyitottság az iránt, ami kiszámíthatatlanul következik be; a készséges beleegyezés abba, hogy rendelkezzenek velünk; a gondolkodás és az érzés eredetisége; a naivitás

és a játékos képzelet; a jövő várása; a valóság elfogadásának alapmagatartása és a valóság eredendő helyeslése.

Az érett embernek ezekben a magatartásmódjaiban – és nem a feldolgozatlan gyermekkor infantilis jelenségeiben – nyilvánul meg újból és újból a gyermeki lét maradandó értéke és értelme.

4. A gyermeki lét alapvető létmódjai

„Grundentwurf einer theologischen Anthropologie” című írásában K. Rahner a teológiai antropológia öt alapkategóriáját vázolta fel. Eszerint az ember a titokra ráirányított, szabad, kommunikáló, kudarcnak kitétt és a jövőre nyitott lény. A következőkben megkísérlem e teológiai alapkategóriák szempontjából a gyermeki létállapotot leírni.

4.1. A gyermek és a titok

A gyermek titok, mint olyan kezdet, amely gyökereit a beláthatatlan *történelembe mélyeszi*. Athatolthatatlan homály borítja fogantatásának pillanatát az anyaméhben, két öröklési folyamatnak ezt a találkozását, kibontakozását és differenciálódását. Nagyon keveset tudunk arról, hogy testi és lelki vonatkozásban mit él át a gyermek az anyával való szimbiózis közben. Tudjuk ugyan, hogy a születés traumája, az első látási, hallási és tapintási benyomások, az anya tekintete és szava olyan képeket hagynak a gyermek tudatalattijában, amelyek egész későbbi életét befolyásolni tudják – ezek azonban oly mélyre merülnek a tudatalanban, hogy legnagyobb részük örökre rejtve marad előttünk.

A gyermek titok mint kezdet, amely olyan *jövő felé tart*, amely nem egyszerűen belülről történő pusztá kibontakozás: a gyermek „nem olyan, mint a kifejlett bimbó, amelynek csak ki kell nyílnia a napsütésben, hogy azzá legyen, ami mindig is volt”.⁴ Ezért élednek újjá egy gyermek bölcsőjénél saját életünk eltelt reményei, de ezért van valami nyomasztó is a gyermekekben: Isten minden egyes gyermekkel mintegy újjáteremti az összes dolgot, és újból próbára teszi a mindenséget (G. Chesterton).

A gyermek titok mint olyan kezdet, amely nyitott *magára a titokra*. „Az egyik titok felidézi a másikat, az ember titka Isten titkát, Isten titka az emberét.”⁵ Mivel az a titok, ami a gyermek, nyitott arra a titokra, aki Isten, ez a nyitottság védőn elrejtí az emberi létet a titokban. A gyermek titka: nyitottsága e bizalomra; a létezés védőn-elrejtő titkában való bizalomra.

Erik M. Erikson ebben az összefüggésben „ősbizalomról” beszél, ami „a lelki egészség első összetevője” és „az egészséges személyiség sarokköve”.⁶ A csecsemőkorban a gyermek teljesen az anyára van utalva, „az anya a környezet megtestesítője”.⁷ Az ősbizalom nem az anyával való kapcsolat mennyiségétől, hanem minőségétől függ. A bizalom érzetét a gyermekben egyéni szükségleteinek beleérző kielégítése kelti fel. „A szülőknek föl kell kelteniük a gyermekben azt a mély, jóformán testi meggyőződést, hogy amit csinálnak, annak értelme van” – mondja Erikson. Az értelem légkörében nemcsak azt tapasztalja a gyermek, hogy rábíthatja magát gondviselőire, hanem hogy bízhat önmagában is, mert meg tud birkózni sürgető szükségleteivel. Ezért a gyermek el is engedheti az anyát, mert időközben az anya biztonságot adó külső jelenségből belső bizonyossággá is lett. Semmi megfélemlítő nincs abban, hogy csak egy viszonylag egész, „egészséges” társadalom tudja megadni a gyermeknek az anyán keresztül azt a meggyőződést, hogy a belső és a külső valami összefüggő, jó dolog. Kiderül ebből, hogy az ősbizalom, az első és alapvető egészségnek az érzése a hit és a remény ontológiai forrása.

A vallásos hit azt a formát jelenti, amelyet ennek az ősbizalomnak fel kell öltetnie, amikor megtörténik a kiválás a bizalomnak azokból a viszonylataiból, amelyekbe társadalmi környezetében lép be a gyermek, a fiatalok és a felnőtt. Ezt a gyakran fájdalmas csalódásokkal járó folyamatot ellensúlyozza a vallásos nevelés: ha helyesen történik, megakadályozza az ősbizalom elvesztését, amit a világon belüli bizalmas kapcsolatokban elszenvedett csalódások okozhatnak.

A hitprobléma magja az az egzisztenciális kérdés, hogy hogyan tudja az ember elviselni végességét. Csak úgy, hogy Isten védő és megbocsátó szeretetében megmentettnek tudja magát. Az ilyen ember örömet talál minden jóban, amivel a világban találkozhat. A hitben minden véges beteljesülés az Istennel való közösségnek képévé lesz, amelyet ekkor már a negatív tapasztalatok sem szüntetnek meg. Egy négyéves gyermeket operálni vittek, a gyermek utolsó szava anyjához ez volt: „Ügye Anyu, mindig velem van a Jóisten?” Ez nem azt jelentette, hogy ezért jól fog sikerülni a műtét, hanem: bármi történjék is, Isten kezében maradok. De vajon nem azt az ellenvetést igazoljuk-e ezzel, hogy a vallás csupán az apakép kivetítése, tehát óriásira növesztett infantilizmus? Éppen *Anna Freud* vonta kétségbe apja valláskritikájának érvelését, mivel kimutatta, hogy a szorongás és a vágyaktól vezérelt gondolkodás nemcsak a valláshoz vezethet, hanem motívuma lehet az ateizmusnak is. A bizalom szöges ellentéte a vágyaktól vezérelt gondolkodásnak. A bizalom nem azt jelenti, hogy a műtét feltétlenül sikerülni fog, hogy gyermekek nem fognak szenvedni, hogy ártatlan vér nem fog folyni. A bizalom csak annyit jelent, hogy Isten felelősséget tud vállalni az én fájdalmamért, a gyermekek könnyeiért, az ártatlan vérért és mindazért, ami az ő „része” minden rosszban.

4.2. A gyermek szabadsága

Mivel ma különösképpen fenyegetett az egyik emberi egzisztenciál, a szabadság, különösképpen ki kell emelnünk a gyermek szabadságát.

A választási szabadságot nehéz definiálni. A személynek az a lehetősége, hogy úgy rendelkezék magával, hogy ezt a rendelkezést ne lehessen hiánytalanul visszavezetni a motivációra. A szabadság lehetőségi feltétele az ember szükség-szerű ráirányíthatósága az abszolútumra. Ezért az akaratot épp úgy megilleti bizonyos végtelenség, mint az értelmet. Ahogyan az értelem túlmegy megismerési törekvésében minden egyes véges tárgyon, úgy megy túl az akarat is minden egyes véges jón, és mindig újabb jókra irányul. Ebben azonban sohasem találja meg végleges beteljesülését. Ezt csak akkor találhatja meg, ha el tud érni egy olyan jót, amely a jóság határtalan teljességét foglalja magában, amely tehát végtelen jó. A végtelen jóra, a „summum bonum”-ra, vagyis magára Istenre való szükség-szerű, lényegi rárendelődésének köszönheti az akarat azt, hogy szabad minden véges jóval szemben. „Ahol igazán szabad vagyok, ott bizonyos vagyok abban, hogy nem önmagam általam vagyok az” – mondja erről *K. Jaspers*.⁸

Az emberi szabadságot azonban előzetes külső és belső feltételek előzik meg. Ezek az előzetes feltételek, amelyek nélkülözhetetlenek a véges szabadság megvalósításához, maguk is végesek, és ezzel korlátozzák a szabadság lehetőségét. A gyermek még nincs birtokában tényleges döntési képességének. Belső és külső hatások elősegíthetik vagy korlátozhatják jóra való szabadságának feltételeit. A gyermeket már személyes döntését megelőzően is el lehet rontani. A hatások kényszerű korlátozása vagy megszüntetése a nevelés folyamán történik. Hogy a gyermek nevelésre szorul, az azt bizonyítja, hogy szabadság és megkötöttség nem zárja ki egymást. A gyermek szabadsága, létének bizonytalanságával együtt, esélyeket ad neki arra, hogy azzá legyen, ami voltaképpen lehet. „Szabadsága azonban vezetésért kiált.”

Minthogy a személy abszolút méltóságához tartozik a szabadság, a személy méltósága megköveteli, hogy lehetőségeit kielégítően biztosítsák. A keresztyény nevelés tehát csak szabadságban és szabadságra való nevelés lehet, az engedelmisséget nem szabad a nevelés vezérmotívumává tenni. A keresztyény nevelésnek nem a bölcsességi irodalom bizonyos pesszimista kijelentéseiből kell kiindulnia, hanem az egész üdvtörténelem alapirányából. Izrael történelmében Isten annak bizonyult, aki a rabszolgaságból a szabadságra vezette népét (Kiv 3, 14), és aki akkor is újból lehetővé tette számára a szabadságot, mikor a nép eljátszotta a szabadság lehetőségeit. A szabadság ígéretei Krisztusban teljesebben megvalósultak: „A szabadságot Krisztus szerezte meg nekünk” (Gal 5, 1).

4.3. A játzó ember

A szabadság és a játék között különleges kapcsolat van. Aki gyermeket mond, a játékra gondol. De tekintettel a játékelméletek sokaságára, nem könnyű a játékra vonatkozó összes antropológiai kijelentésből kiemelni a lényegét.

Hans-Georg Gadamer a játék lényegét a játékos ide-oda-mozgásban látja. Beszélünk a fény játékaról, a hullámok játékaról, a tagok összejátékaról, az erők játékaról. „Mindig valamilyen ide-oda-mozgásról van szó, amely nincs semmilyen célhoz kötve, amelynek véget érne.” Eszerint a játékos ide-oda mozgás – amely megfigyelhető a természet és a kultúra jelenségeiben, de már a gyermeki mozgásvágy megnyilvánulásaiban is – alkotja minden emberi játék lényegét.

A játéknak ez a felfogása természetesen elválaszthatatlan a szabadságtól: mert a gyermek akar játszani, és minden játékánál szüksége van a maga által szabott mértékre. Annak lehetőségét, hogy az ember kötelezettséget vesz magára, nemcsak a szabályjáték tetelezi fel, hanem már a kisgyermek legkorábbi szimbolikus játéka is. Nincs játékforma önmagunk tudomásul vett elkötelezése nélkül. Amikor egy kislány babával játszik, amikor egy fiú tologat egy skatulyát, „mintha autó volna”, amikor egy idős hölgy „pasziánszozik”, mindig jelen van egy imperatívusz, amelynek a játzó aláveti magát. Önmagunk elkötelezése azonban nem mindig egyformán kényszerítő. Ez a játék „komolyságától” függ. Ez a komolyság nemcsak örömmel jár, hanem bensőségessé teszi és boldogsággá változtatja át az örömet. Minden szenvedély egyik ismertetőjegye a komolyság és a boldogság egysége, miként mindegyik formájában bizonyítja ezt a szerelmesek játéka is.

E. Bloch szerint a játszás – „átváltoztatás, de a helytállás bizonyosságában”. Az átváltoztatás mindig alkotó tevékenység, amely feltételezi a merészség kockázatát. A játzó saját magát teszi ki az átváltozás kockázatának. Ebben a távlatban mutatkozik meg az eredendő kapcsolat a játszás és a gyermeki elem között, amely a felnőttben a kockázatvállalás bátorságaként él tovább. Minden játzó felnőtt gyermeki vonásokat mutat, a megöregedett, fáradt, beteg, mélabús, unatkozó, gondoktól gyötört és dolgozó felnőtt pedig vágyakozik a gyermekkor és az ifjúság életkedvére, vágyakozik arra, hogy vállalja a kaland kockázatát, hogy szerencsét próbáljon, hogy élvezze a játék örömét és a siker boldogságát.

Van egy hangulat, az unalom, amely szabad időnkben a „mit csináljak?” kérdéssel jelentkezik, és ahhoz vezet, hogy választunk magunknak valamilyen szórakozást. Mehetünk sétálni, bekapcsolhatjuk a televíziót, elmehetünk kocsmába vagy kárfőzni. Eszerint a játszás értelme elsősorban valamilyen szórakozás volna. A szabad idő köznapi világában ezen a módon megmarad a gyermeki felüdülés, szórakozás és pajkosság folytonossága. A szabad idő jelensége azonban a játszás mélyebb értelmére utal. A szabad idő a szabaddá tett idő, ellentétben a „gond” idejével. A szabad időben megérinti az embert annak az időtlen „paradicsomi” védetségnek a lehetete, melynek közepén „az élet fája” áll.¹⁰ A szabad időben az a vágy ébred bennünk, hogy felnőtt létünkben ismét megtaláljuk a

gyermeki gondtalanságot. A gyermek egyik legkedveltebb mozgási formája a hintázás. Vajon arra az állapotra emlékezik vissza eközben, amikor édesanyja testében ringatózott? Vagy valami mélyebb felismerést közvetít nekünk a gyermek, aki átadja magát a játéknak: mélyebb felismerést arról, hogy mi a rendeltetése a világban az embernek, aki annak a teremtetlen bölcsességnek a képmása, amely ott játszadozott kezdetben Isten színe előtt (Péld 8, 27–31)? Ennek a játéknak adja át magát a gyermek fenntartás nélkül. Isten elvárja, hogy olyanok legyünk, mint a gyermekek, akik készek kiszolgáltatni magukat „az isteni bölcsesség és szeretet hintáztatásának”, bízva abban, aki „méltó minden boldogító komolyságra”, ahogyan Platón megfogalmazza.

4.4. Az embertársakkal való kapcsolatok

Embergyermekek csak emberek között nőnek fel, s rendszerint szüleik gondozzák és látják el őket. Inter feces et urinas nascimur – mondja Ágoston a gyermek születéséről; ha megfosztanak a szülői gondoskodástól, elmerülne a szennyben, a nélkülözésben, halálos veszedelembe kerülne, és itt nemcsak a testi szükségletek kielégítésére kell gondolni. Emberekkel való érintkezés nélkül fiatal emberek nem lesznek életrevalóak, senyednek és korán elpusztulnak.

„Kezdetben van a kapcsolat.”¹¹ A gyermek egyértelműen mutatja, hogy embertársak nélkül nem sikerülhet az ember emberré válása. Az ember az a lény, aki természeténél fogva kapcsolatokban létezik és gondolkodik. A másik ember nélkül a gyermek nem talál rá önmagára. Ebben mutatkozik meg a gyermeki lét végletes szegénysége: a fiatal élet semmit sem hozhat elő magából, amit ne kapott volna. Mivel tisztelik, tiszteli magát; mivel elfogadják, elfogadja magát; mivel felépítik, felépíti az életét. Megszólal, mert szólnak hozzá. A másik ember fényében kezd beszélni a világ. Mivel szeretik, azért tud szeretni.

A. Portmann szerint a korán születő embergyermekek rá van utalva a családra mint „szociális anyaméhre”. Aquinói Szent Tamás a családról mint „szellemi anyaméhről” beszél. Az apaság és az anyaság sem tekinthető pusztán biológiai ténynek, hanem személyes jelentőségük van. A férfiak és a nők sohasem lehetnek egyedül önmaguk által apává illetve anyává; a gyermek által, annak hatalmából lesznek azzá, aki védtelenül ki van szolgáltatva nekik. Ahogy a szülői önlét létrehozza a gyermek szegénységét, úgy szegényíti el a szülők gazdagságát ennek a szegénységnek a gazdagsága. „Ted fogat mosatott Billyvel, . . . Még egyszer bekukkantott alvó fiára. Lehet, hogy túl sokat fektetett bele a gyerekebe? Lehet. Ez elkerülhetetlen . . . Ted most már tudta, hogy ez alatt a sok hónap alatt minden pontosan úgy volt, ahogy lennie kellett. Hálás volt ezért az időért. Mert ez megmarad. Senki se veheti el tőle. És úgy érezte, ő is megváltozott közben. Felnőtt – hála a gyerekeknek. Több lett benne a szeretet – hála a gyerekeknek, nyíltabb lett – hála a gyerekeknek, kedvesebb lett – hála a gyerekeknek, többet ismert meg, tapasztalt az életből – hála a gyerekeknek. Föléje hajolt, és megcsókolta. – Viszlát, kicsim. Köszönöm” – búcsúzik a „Kramer kontra Kramer” egyik főhőse a fiától.

4.5. Az emberi kudarc és a gyermek

Mindenekelőtt az a kérdés merül fel, hogy a kudarc egyáltalán kapcsolatba hozható-e a gyermekkel. A gyermeknek „még semmit sem kell a múltjából letagadnia”, a gyermek Nietzsche szerint „szent igentmondás” és „beleegyező bizazkodás”. Tudatában jóformán semmilyen szerepet nem játszanak a világban és az emberek között fennálló áldatlan állapotok – éppen ez adja a gyermekkor különleges varázsát. Ezért látszik a gyermek élete derűsnek és világosnak. Minden bölcsőből egy új, még érintetlen élet fénye ragyog ránk; „a levés ártatlanságával”, egy egészséges világ atmoszférájával találkozunk itt. Egy gyermek jelenlétében nem lehet megfellebbezni az életet.

Ezek a hangulatok azonban túlságosan magasra szárnyalnak: egyetlen gyermek sem tudja megőrizni a kezdet ártatlanságát – és elsősorban nem a saját hibájából. A gyermek annyira ki van szolgáltatva környezetének, amennyire csak kiszolgáltatott lehet. A gyermek beleszületik felnőtt világunk ellentmondásos létmódzataiba. Mivel mi magunk meghasonlottságban élünk, minden egyes gyermekre átvisszük saját meghasonlottságunkat. Mi, felnőttek, megtanítjuk a gyermeket szeretni és bizakodni, de ugyanúgy megtanítjuk a gyűlöletre és a bizalmatlanságra is. És valamikor alkalom adódik arra is, hogy a gyermek tapasztalatot szerezzen a bűnről és az üdvösség elhibázásáról. Így rontjuk el a gyermek kezdeti ártatlanságát, mivel mi magunk is el vagyunk rontva.

Így hát a gyermek *ellentmondásos kezdet*. Eredetileg lényegénél fogva a jóra törekszik, mély hajlandóság van benne arra, hogy elkötelezze magát a jónak, és maga mögött hagyja a rosszat. Vajon nem gonosz-e az ember szívének gondolata ifjúságától fogva (Ter 8, 21)? A gyermek ösztönszerűen arra vágyik, hogy a jót tegye, hogy ne értelmetlenül, hanem értelmesen cselekedjen. A gyermek nem egyszerűen jó, nem egyszerűen angyali: szent komolysággal törekszik a jóra. De előbb-utóbb mégis be kell vallania Pál apostollal: „azt sem tudom, mit teszek, hiszen nem azt teszem, amit szeretnék, hanem amit gyűlölök” (Róm 7, 15).

A kereszténység ezért már a gyermekben is annak az embernek a kezdetét látja, akinek létállapotához tartozik a bűn, a halál, a fájdalom és az élet keserűségének összes hatalma. Az emberben bennerejlő, bűnös léthelyezetet nevezük a hagyomány nyelvén áteredő bűnnek. Ezért minden ember történelme kezdetől fogva a kudarcnak, a bűnnek, a kegyelem hiányának a történelme is. De ha tudjuk is, hogy már az emberi lét kezdetén, a gyermekben is jelen van a bűn és a tragédia, ezt a tudást körülfogja Isten nagyobb irgalma és kegyelme.

4.6. Az ember jövőbelisége

Ha azt kérdezzük, hogy *az időnek melyik dimenziója határozza meg elsődlegesen* a gyermeki egzisztencia időjellegét, akkor első válaszuk csakis az lehet, hogy a jelen. A gyermeket lebilincseli a pillanat. Azt akarja élni, azt akarja fenéig üríteni. Ebben áll az egyik legmélyebb különbség a gyermeki lét és a felnőtt létezés között, mivel a felnőtt létezést elsősorban a jövőbeliség határozza meg. A gyermek egész létevel biztonságban érzi magát szülei jóságában és szeretetében. Nem nyomasztják és szorongatják gondok. A múlt nem nehezedik rá, a jövő pedig nem vált ki belőle aggodást. A gyermek élete gondtalanságban, az önfeledt jelenvalóság nyugalmában és teljességében játszódik le.

De az időbeliség *tapasztalásának* legfontosabb *módja* a gyermek számára mégsem a jelenvalóság, hanem a jövőbeliség. Minden örömteli várakozás, amely a világ gyermeki tapasztalását meghatározza, magában foglalja a jövőbeliség mozzanatát. A gyermek előre él, élete az emberi létezés óriási változékonyságára, hatalmas dinamikájára utal. „Ha majd nagy leszek”: ez a gyermek életének alapiránya, és ezért érdekli a jövő. Jelenvalósága lendület az előre-éléshez az emberi lét valamennyi területén.

A gyermek jövőbelisége abban különbözik a felnőtt jövőbeliségétől, hogy nincsenek gondjai. A gyermek derűs, magától értetődő módon birtokolja a jövőt. A gyermeknek van érzéke az előzetes készülődéshez, az öröm intenzív előlegezésésként tudja átélni a feszült várakozást. „Egy gyermek, aki örömmel készül az evésre, egyúttal örömmel készül az életre is.”¹² Ezért a remény mint a gond elmentése nem tartozik a gyermek alapvető létmódjai közé. A remény örök jelképe nem a gyermek, hanem az ifjú alakja. A reménykedőnek az ifjúsága semmisül meg a reménytelenség mindkét alakjánál, a kétségbeesésnél és a vakmerő bizakodásnál: a kétségbeesésnél az agg módján, a vakmerő bizakodásnál pedig infan-

tilis módon. A gyermeknek bizonyos értelemben nincs szüksége reményre, a gyermek maga a remény-elv. Ezért tudja megóvni a felnőtteket attól, hogy a negatív élményekben gyökerező pesszimizmusnak áldozzák fel reményeiket és várakozásaikat.

5. Befejező megjegyzés

Saját értékük következtében a gyermekek egyedülálló módon segítségünkre lehetnek abban, hogy magunkra találjunk. A gyermekek rászorulnak a mi védelmünkre és tanításunkra, de mi is tanulhatunk tőlük. A kisgyermek gazdagok: bizakodóak, nyitottak, és a „levés ártatlanságában” teszik ki magukat a változás kockázatának.

De szegények is: ki vannak téve a kudarcnak, védelemre és nevelésre szorulnak, s ezért szegények és kicsinyek a szó legigazibb értelmében. Jézus a gyermeknek erre a gazdagságában való szegénységére gondolhatott, amikor így intette tanítványait: „Ha nem változtok meg, és nem lesztek olyanok, mint a gyerekek, nem mentek be a mennyek országába” (Mt 18, 3).

Jegyzetek: 1. G. Clausen: Die vorgeburliche Entstehung der Sprache als anthropologisches Problem. Stuttgart 1971. 80. – 2. K. Rahner: Gedanken zu einer Theologie der Kindheit. In: Schriften zur Theologie VII. Einsiedeln – Zürich – Köln 1966. 315. – 3. M. J. Langeveld: Einführung in die theoretische Pädagogik. Stuttgart 1965. 107. – 4. G. Siewerth: Metaphysik der Kindheit. Einsiedeln 1957. 15. – 5. K. Rahner: Gott liebt dieses Kind. München 1957. 19. – 6. E. M. Erikson: Identität und Lebenszyklus. Frankfurt a. Main 1977. 59., 63. – 7. R. A. Spitz: Vom Säugling zum Kleinkind. Naturgeschichte der Mutter-Kind-Beziehungen im ersten Lebensjahr. Stuttgart 1976. 119. – 8. K. Jaspers: Einführung in die Philosophie. München 1969. 62. és a köv. – 9. H. G. Gadamer: Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik. Tübingen 1975. 97. skk. – 10. F. J. J. Buyten-dijk: Das menschliche Spielen. In: Neue Anthropologie IV. hrsg. v. H. G. Gadamer, P. Vogler. München-Stuttgart 1973. 114. – 11. M. Buber: Das dialogische Prinzip. Heidelberg 1965. 22., 31. – 12. Ch. Meves: So ihr nicht werdet wie Kinder. Stuttgart 1979. 29.

(Németből fordította *Endreffy Zoltán*)

TAKÁTS GYULA

Körmén vacog

Szedett a tőkén minden venyige.
Most döntik az utolsó kosarat
s szögek közé viszi a zöld garat.
Tölgy csapon át csorog a must színe.

Köpincék gögje néz a kertre.
A telt hordó füttyül a nyárra.
Már vár, aki az ajtót zárja,
s kulcsát otthon akasztja szegre.

Elhagylak én is – akárhogy sajog –,
Mint seregély, ha elfogyott a fűrt.
Szarvast szólít a hegyen fönt a kürt...
Megyek, azt hiszem, utolsó vagyok...

S egy csattanás!... Hol vagy, füge – virág?
Gerezd... Fecske?... Ropog a venyige.
Nagy piros csillag a vadász keze,
s körmén vacog a zuzmarás világ...

Feszültségek a fiatalok és felnőttek életében

Kockázatos dolog ma az *emberről* beszélni. Az „ember” fogalom meghatározása is komoly nehézségekbe ütközik, hiszen olyan korszakban élünk, mely eddig alapvetőnek elfogadott tételeket dönt meg vagy von kétségbe. Minél többet tudunk magunkról, annál bizonytalanabbak vagyunk igazi mivoltunkat illetően. Az *ember lényegét*, megközelítő leegyszerűsítéssel, mégis meghatározhatjuk. Az *ember összetett lény*, mivel egy összetett világ része.

A mozgásban és változásban bontakozó valóságot a *feszültségek dinamizmusa* jellemzi. Az ember, a „régiek” kifejezésével élve „mikrokozmosz”, akiben a „makrokozmosz” törvényei érvényesülnek, azzal a minőségi többlettel, hogy az emberben személyessé válik és „magához tér” a makrokozmosz. Minden feszültség lehet egyben *romboló* és *építő* jellegű. Ha az összetettségből fakadó *különbözőség* egyik pólusán az energiák felhalmozódtak és nincs módjuk arra, hogy egy magasabb szinten feloldódjanak – vagy azért, mert a másik póluson leküzdhetetlennek tűnik az ellenállás, vagy azért, mert úgy tűnik, hogy egyáltalán nincs ellenállás – akkor vagy robbanásszerűen történik meg a feloldódás (revolúció), vagy alacsonyabb szinten „robban” a felgyülemlett energia (vö. „lefelé” kompenzálás). Az ilyen feszültség a valóság minden területén terméketlen és *romboló* hatású. Termékeny és *építő* viszont az a *feszültség*, mely a pólusokban felgyülemlett energiákat „megszüntetve-megőrizve” és dialektikusan, egy magasabb érték-szintre emelve dolgozza fel (evolúció).

A *nevelés* feladata az, hogy a létéből fakadó feszültségeket úgy tudatosítsa az emberben, hogy a romboló feszültségek feloldásának lehetőségét biztosítsa. A *keresztény ifjúsági nevelés* és *felnettgondozás* abban az előnyös helyzetben van, hogy nem elégszik meg a természet és társadalom „vak” és „vas” törvényeinek felvázolásával, hanem a helyesen értelmezett emberi szabadság képességének elfogadásával egy lényegében maradandó, *magasabb értékrendbe integrálja* a felgyülemlett energiákat. Ezt az értékrendet a keresztény *kinyilatkoztatás* elvárása tárja fel számunkra.

Először felvázoljuk a *serdülő*, illetve *ifjúkor*, majd a *felnettkor* pszichodinamikai sajátosságait, végül a romboló és építő feszültségeket teológiai szempontból értékeljük.

A fiatalok feszültségei

A *serdülőkor* kezdete hozzátétőlegesen a pubertás kezdetével esik egybe. A *serdülőkor* vége, vagyis a *felnettkor* kezdete már sokkal nehezebben határozható meg. Itt az átmenet lassú és észrevétlen. A mai társadalmi és kulturális körülmények között a *serdülőkor* szociális téren mértéktelenül elhúzódik. A tanulmányi idő egyre hosszabb, s ez természetesen a szülőktől való függés tartamának meghosszabbodását is jelenti. Ezzel együtt jár számos bizonytalansági tényező is. A fiatal nem képes magát a társadalmi értékskálán olyan helyre állítani,

mely megfelelne azoknak az elvárásoknak, amiket a serdülőkor kezdetén vázolt föl magának. Ezzel magyarázható a kevésbé értelmes fiatalok kudarca: tanulmányaikat idő előtt megszakítják, hogy „saját lábukon” állhassanak. Egy-kétszáz évvel ezelőtt teljesen másképpen alakult a család, s ezzel párhuzamosan a szociális élet is. Régebben a gyermekeket rögtön munkába állították, mielőtt hasznukat lehetett venni. S legtöbbször olyan munkába, ahol apja vagy más mesterember munkáját kellett utánoznia. Pontos referencia állt tehát előtte: az ehhez való hasonulási képesség, s az ezt követő siker jelentették a felnőtté és különböző állomásait. Így sokkal egyszerűbb és problémamentesebb volt a társadalomba való beilleszkedés. (Lehetetlen itt nem gondolnunk a primitív társadalmakban szokásos felnőttéavatás iniciációs szertartásaira). Ha e korábbi rendszert összehasonlítjuk a ma uralkodó állapotokkal, amikor a hosszú tanulmányok alatt természetellenesen sokáig függőségben tartott fiataloknak végvizsgáik után a felnőtt társadalom sokszor nem tud, vagy nem akar megfelelő helyet szorítani, megérthetjük, hogy a fiatalok lázadásba, tehetetlen csüggedésbe vagy pótcselekvésekbe menekülnek.

A serdülőkorban párhuzamos a nemi érés folyamata és az önállósági tendenciák erősödése. Ennek kísérője a szülők elleni lázadás és a társadalomba való egyre szervezettebb beilleszkedés. E fejlődés nem megy nehézségek nélkül.

Ebbe a kategóriába sorolható az eredetieskedés, az írásmód megváltoztatása, a speciális zsargon keresése. Mindez legláthatóbban az excentrikus *öltözködésben* jelentkezik. Ami azonban a felnőtt társadalommal szemben antikonformizmust jelent, az az egyenrangúakkal szemben teljes, szinte kötelező konformizmusba fullad.

A serdülőkor a tárgy nélküli és utópisztikus *szerelmek* és életreszóó *barátságok* korszaka. Ezeknek rendkívüli jelentősége lehet az egyéniség kifejlődésében. Egy barátban vagy barátnőben való csalódás a serdülő fiatal számára megrázó élményt jelenthet, mely személyiségének legmélyebb pontjait érintheti. Nemcsak az abszolút utáni vágyódásán üt sebet, s a szeretet utáni sóvárgását bélyegzi meg, hanem a saját értékébe vetett hitét is megrendíti. Ez a hit pedig pontosan a barátságból merít erőt. Ebben a korban a barát szinte mint másik én, „alterego” szerepel, melynek szeméből megnyugtató tükörkép világít a serdülő fiatalra. Innen a baráti kapcsolat fontossága, s esetleges megszakadásának jelentősége, hiszen ez egyben az „én” leértékelését is jelenti. A fiatalkori barátság mélyén tehát nagyrészt narcisztikus tényezők húzódnak meg.

A serdülőkori szerelmi érzések kialakulását a bizonytalanság jellemzi. A *nemi* érzelmek feléledése, a szexuális vágyak tudatba törése többféle eredményt válthat ki. Leányoknál gyakoribb e vágyak szublimációja, a fiúk körében viszont – érthető fiziológiai okokból adódóan – sokkal hamarabb konkretizálódnak. Akár elvontan, akár gyakorlati módon jelentkeznek az újkeletű szexuális késztetések, megjelenésük legtöbbször mély, bár be nem vallott *szorongást* okoz. E szorongás ellen való védekezésre többféle mód kínálkozik.

Egyszerű módja a kérdés közvetlen *intellektualizálása*: a szerelemről, házasságról, nemi kapcsolatról szóló végnélküli viták. A másik lehetőség az ún. „előre menekülés” alkalmazása, a korai szexuális életben való elmerülés, minden lehetőség gyors kipróbálása. Hogy ez milyen testi és lelki elszegényedéshez vezet, s hogy a szexuális élet milyen elértéktelenedését jelenti, azt főlegesen itt hangsúlyozni.

Közhely ma már azt mondani, hogy szédítő iramú korszakban élünk: ami tegnap igaz volt – úgy tűnik –, ma már korántsem az. Ez a tény mélyen megingatja biztonságérzetünket. Különösen érezhető ez a *fiatalok* pszichológiai értelemben vett „*apa*”-képeinek alakulásában. Úgy tűnik, hogy a pszichológia klasszikus *apa*-

képe, valamint annak dinamikus, a lélekre ható vetületeit tárgyaló tételei és teóriái a mai felnőtt nemzedékre még érvényesek. Viszont a ma felnövő generáció apaképe egészen más, és más lesz, mint a miénk. Ebben nagy szerepe van annak a tudatformálásnak, ami a „haladás” és korszerűség jelszavai mögé bújva minden hagyományos értéket és tekintélyt lejárát, megkérdőjelez, vagy legalábbis gyanússá tesz. Ez pedig elég ahhoz, hogy a szüleivel amúgy is szembeszegülő fiatal teoretikusan is aláátamaszthassa vélt (vagy néha valóságos) *főlényét* apjával szemben. Régebben a fiatalok követték apáik öltözködési módját. Ma a felnőttek követik a fiatalok divatját. Tán azért, mert elvesztették biztonságtudatukat a fiatalokkal szemben?

A tökéletes apakép, ami az „én” ideáljaként szerepel a gyermek és a serdülő tudatában –, az említett változások következtében rövidebb ideig marad meg, mint régen. Ezért hatása is más lesz: gyöngébb és elmosódottabb, s főleg helyettes nélküli. Mert minden más (barátok, tanárok, nevelők) még gyorsabban változik és sokkal jobban veszít értékéből, mint az apa. Az identifikációnak, a referenciás lehetőségnek hiánya komoly lelki bizonytalanságot okoz a fiatalnak.

Az *anya* szerepe lényegesen lassabban változik, annak ellenére, hogy a rosszul felfogott női emancipáció nevében az asszonyok egy része mindent elkövet, hogy az apakéhoz hasonló elértéktelenedést meggyorsítsa. Az anya a test, az otthon, az étel, a szeretet, a gyöngédség, megértés és megbocsájtás. Testünket, egész életünket mélyen érintő dolgokról van itt szó, melyek nem értéktelenednek és nem is értéktelenedhetnek olyan gyorsan, mint az apa képe.

A serdülőkor természetes bizonytalansága, a társadalom visszautasítása, a nemiséggel kapcsolatban érzett ingadozás és szorongás, a most leírt szülői identifikáció lehetetlenné válása magyarázza a serdülőkor lármás és nyugtalan feszültségeit. Ezek közé tartozik az a *szociális* jelenség is, melyet a fiatalkori *bandák* s bűnözőcsoportok tevékenysége képez. Tudjuk, hogy manapság eszményi családi életéről ritkán beszélhetünk. A szülők dolgoznak. Fáradtan jönnek haza. Nincs idejük sem egymással, sem a gyermek „lelkével” foglalkozni. Beérik azzal, hogy biztosítják a gyermekek számára az anyagiakat és az érvényesülés lehetőségét. A serdülő azonban ezzel nem éri be. Ebből viták, összetűzések származnak. A szülők nem tesznek, nem küzdenek eleget gyermekükért: ezt a „belefáradást” lehet demisszionálásnak nevezni, arra a jeliségre, hogy „legalább addig van nyugalom, míg a gyerekek nincsenek otthon”. Ez az egyik oka a bandába szerveződésnek: a csoportok összeverődnek késő délután, illetve este, a szülők által képviselt társadalom közös megvetése, s a tőle való függés dühös gyűlölete jegyében. Együtt azonban jól érzik magukat, hiszen hasonlók egymáshoz. A természetszerűen kialakuló és önkéntesen vállalt hierarchiában felépítenek maguknak egy olyan társadalmat, ahol nem érzik a másiktól való kivetettségüket.

Szomorú, hogy világuk mégis nagyon hasonló a felnőttek társadalmához, mely például belső feszültségeit háborúban vezeti le. Hogy a bandákba szerveződött fiatalok önmaguk felnőttiségét bebizonyítsák maguk és mások előtt, mutatós, leg többször törvénybe ütköző akciókat hajtanak végre.

A fiatalkori *házasságok* (és válások) szaporodása sem más, mint a kamaszkori bizonytalanságból, a természetellenesen hosszúra nyújtott serdülőkorból való menekülés. A házasság az egyetlen módja a mai társadalomba való gyors beilleszkedésnek, de legalábbis annak, hogy hosszú és kérdéses átmenet nélkül felnőttek tekintsenek valakit. A megoldás azonban hibás, hiszen minél fiatalabbak a házások, annál inkább rá fognak szorulni szüleik, apósuk, anyósuk ilyen vagy olyan támogatására, mely a házasság körülményei között még nehezebben viselhető el és nem egyszer váláshoz vezet.

A fiatakkor pszichodinamikájának felvázolása elénk tárta azokat a személyiség mélyébe ágyazott feszültségeket, melyek a nevelés, a körülmények s nem utolsósorban az erős akaratú önnevelés hatására romboló vagy építő feszültség formájában jelentkezhetnek. Hogy az ifjúnak miképp sikerül békét teremtenie önmagában (és önmaga körül), nagyrészt ettől függ majd későbbi felnőtt sorsa is.

A felnőttkor feszültségei

A *felnőtt ember fogalma* minden szempontból relatív: koronként változik, s egy adott pillanatban is különböző szempontok szerint sorolhatunk valakit a felnőttek közé. Másrészt sokszor előfordul, hogy bár pszichológiailag valóban nem lehet felnőttnek nevezni valakit, mégis rendkívüli hatású emberré válik. Gondoljunk itt elsősorban a művészekre, akiknek jellemében igen gyakran találunk kirívóan gyerekes vonásokat: állhatatlanságot, felelőtlenséget, játékosságot, narcizmust, egocentrizmust. Mégis nagyfokú érzékenységgel rendelkeznek, mely lehetővé teszi számukra a mindennapi dolgok mély átérzését, s reakciójuk széles tömegeket érint. Nem feltétlenül negatívan értékelendő tehát, ha valakinek jellemében gyerekes vonásokat fedezünk fel. Nem beszélve arról, hogy a harmonikusan érett, tökéletesen kiegyensúlyozott felnőtt legtöbbször mérhetetlenül unalmas.

Vázzuk fel a *felnöttség* fogalmának kritériumait a mai társadalomban.

Biológiailag a nemi érettséget vehetjük alapul, ami a fajfenntartás szempontjából fontos. *Szociológiailag* a közösségi produktív munkában való tudatos részvétel, illetve a közösség felnőtt rétegébe való öntudatos beilleszkedés lehet az alap. *Erkölcileg* nézve az érettséget Isten és az embertársakkal szembeni felelősség-tudat határozhatja meg. *Érzelmi* területen az olyan embert tekinthetjük felnőttnek, aki belső gazdagságából merítve önzetlen szeretetet tud adni a körülötte élőknek. *Pszichológiailag* akkor beszélhetünk érett, felnőtt emberről, amikor az egyén eléri azt a fejlődési pontot, ahol a különböző behatások viharában meg tudja őrizni, illetve helyre tudja állítani érzelmi és szellemi stabilitását, sajátos egyéni dinamizmusának segítségével. E stabilitás nem zárja ki természetesen a fejlődés lehetőségét. A felnőtt lelki világát eszményi esetben az érettség és kiegyensúlyozottság jellemzi. Ez utóbbi azonban nem stabil és megtámadhatatlan állapot. A felnőttnek nap mint nap meg kell küzdenie érte a feszültségek kereszt-tüzében. Egyensúlyba kell hoznia az összhangot fenyegető külső és belső tényezők sokaságát. Összhangot kell teremtenie a külső indulati behatások és a belső érzelmi hangoltság, a társadalmi elvárások és az egyéni cselekvési igények, lehetőségek között. Harmóniára kell törekednie a családi érdek és az egyéni boldogság keresésében. Foglalkozási és hivatásbeli stabilitást kell teremtenie. A kultúra értékeit (tudomány, művészet, vallás) integrálnia kell személyes világnézetének kialakításában és elmélyítésében.

Eddig „általában” szóltunk a felnőtt életkor feszültségeiről. Mivel azonban a felnőttek túlnyomórészt házasságban élnek, és feszültségeik elsősorban a házassággal kapcsolatosak, szólnunk kell a *házastársak közötti feszültségekről* is.

Közhely, de igaz: a szerelem „vakká” tesz. A házasságkötés előtt sok fiatal nem veszi észre azokat a feszültségi góccokat, amik már a házasság előtt burkoltan jelen vannak a „házasságra készülők” kapcsolatában. A házassági együttélés során a „vakság” fokozatosan megszűnik, és ez végleges elhidegüléshez vezethet, ha a házastársak közötti szerelem nem alakul át magasabbrendű, tiszta szeretetté. Ezért jó még idejében látni, hogy milyen feszültségek adódhatnak a házastársak között a házaselet során.

Napjainkban igen elterjedt az a nézet, hogy a házastársak közötti feszültségek a szexuális élet kiegyensúlyozatlanságából fakadnak. Ezért – úgymond – „jó” előbb „kipróbálni” azt, ha ez sem segít, akkor a szexuális tevékenység „módján” kell változtatni. Helytelen volna lebecsülni ezt a nehézséget, de azt is figyelembe kell venni, hogy a házasság nem csupán rendezett szexuális tevékenység, hanem sokkal több annál. A legtöbb házasságon belüli feszültség az *együttélés nehézségeiből* fakad. Különösen jelentős lehet ez olyan fiatalok esetében, akik korábban nem tanulták meg, miképpen kell egy *családi* közösségben élni, hogyan kell alkalmazkodni másokhoz, hogy a közösség érdeke sokszor előbbre való az egyéni érdeknél. A lemondást és az áldozatvállalást már az esküvő előtt kell „tanulgatnia”, mert az önző fiatal az oltár előtt nem válik egy csapásra önzetlen apává vagy anyává.

Az *érzelmi élet* kulturálatlansága is feszültségeket válthat ki a házastársakban. A személyes emberi kapcsolatok helyes alakítását is már korábban kell megtanulni. Akí azelőtt nem volt hűséges és megbízható *barát*, hogyan lehet az majd jó „barátja” házastársának? Aki korábban nem tanulta meg, hogy miképpen kell kulturáltan, szellemi szinten érzelmeit kifejezni, attól miképp is várhatnánk azt, hogy a házaselet „elrejttségében” udvarias, tisztelettudó, ösztönein s indulatain uralkodni tudó ember legyen?

Feszültségek forrása lehet még az is, hogy a fiatalok a szerelem lángolása idején úgy gondolják, hogy a szerelem energiája minden akadály fölött győzedelmeskedik. Nem gondolnak arra, hogy nemcsak „*azt a lányt*” veszik el feleségül, hanem annak *egész családját*, nem csupán „*ahhoz a fiúhoz*” mennek feleségül, hanem vállalni kell annak ismeretségi körét is. Ezért jó, ha olyan fiatalok kerülnek össze – amennyire ez egyáltalán kormányozható –, akik „*összevalók*”: *ne az anyagiakra gondoljunk, hanem a műveltségbeli, szokásbeli és vallási értelemben vett „összevalóságra*”. Gyakori eset, hogy a vegyes vallású házasságokban a „gyengébb” félnek a katolikus házastárs bizonyul, mert nem akar „békétlenséget” a családban, s ezért feláldozza vallási meggyőződését és szokásait. Ennek eredménye sokszor az, hogy a vegyes vallású családok gyermekei vallásilag közbömbös emberek lesznek, hiszen a gyermek mindig a „kényelmesebb” megoldást ajánló szülő pártjára áll, – márpedig vasárnap misére menni, hittanra járni nem mindig „kényelmes”.

Szakemberek mondják, hogy a házasságnak *három* nehéz korszaka van: a *kezdet*, amikor a fiataloknak „bele kell szokniuk” az együttélésbe; a házasság ún. „*felőtt kora*”, amikor a házastársak „már mindent tudnak”, csak még keveset „értenek”, és az *öregkor*, amikor a házastársaknak túlnyomórészt „el kell szenvedniük” egymást. Természetesen sok pozitív példa bizonyítja, hogy e „nehéz korszakok” feszültségei sok jóakarattal és hittel harmonikusan feloldhatók. De nem árt azért tudni e várható feszültségekről.

Itt kell szólnunk egy olyan *feszültségről*, ami napjainkban mind gyakoribbá válik, főleg a kevés gyermekes családokban. Sok korábbi feszültség „elrejtett”, „szendergő” állapotban meghúzhatja magát a házastársak közt, mindaddig, amíg a közös *feladat*, a gyermekek felnevelése, *összetartja őket*. Amikor azonban – sokszor gyors egymásutánban – a gyermekek „*kirepülnek a fészekből*”, a korábbi rejtett feszültségek robbannak, a hegedő sebek fölfakadnak. Ehhez még az *örege*désből és az attól való félelemből származó nehézségek is hozzájárulhatnak. Ha nem végződik is mindig válással az ilyen robbanás, de könnyen lehet belőle gyűlölködő „*párhuzamos*” élet férj és feleség között. Az ilyen házastársak soha ne feledjék: sebeiket egy közös feladat elvégzése közben kapták, – „hibáik” egy közös élet harcában szerzett nyomorúságok. Egyedül maradvá párhuzamos „kettesben”, ne ifjúkori nosztalgiákon ábrádozzanak, ne sérelmeiket hánytorgassák,

hanem kíséreljék meg egymást újra megtalálni, próbálják meg egymásban felfedezni a *rejtett Isten-arcot*. Szerezzenek egymásnak új közös élményeket, s így *oldják fel* a házasságukat romboló feszültségeket.

A *tökéletesen kiegyensúlyozott* felnőtt csupán *ideális* pszichológiai eset. A külső és belső tényezők egyensúlyzavaraiért nem mindig ő a felelős. Főleg azért nem, mert az „egyensúlyozáshoz” *idő* kell. Az időtényező pedig felrúghatja az ember jószándékú „számításait”. A cél nem is az, hogy „feszültségmentes” fiatalokat vagy felnőtteket neveljük, hanem az, hogy az „ön”- és „környezet”-pusztító feszültségeket építő, gyümölcsöző és a fejlődést elősegítő feszültségekben oldjuk fel.

Teológiai értékelés

Filozófiai és pszichodinamikai vizsgálatunk feltárta a fiatal és felnőttkor feszültségeit. E feltárás azonban mélyebb indokolást nem tud nyújtani. A teológiai elemzés viszont a kinyilatkoztatás fényében adhat választ kérdéseinkre.

Az ember teremtett lény, aki Isten képmása. Ezért egészen közel és mégis mérhetetlenül távol van az Istentől. Az ember immanens létező, mégis minden tevékenységben lelepleződik transzcendens irányultsága. A feszültség ebből adódik és ez hozzátartozik az ember lényegéhez. A *romboló feszültségek gyökere a bűn*. A bűn lényege az ember Istentől kapott hivatásának megtagadása, az ember szabadakarátú, radikális immanenciájának állítása. Ha nem veszünk tudomást valamiről, ez még nem jelenti azt, hogy az nincs. Ha az ember nem akar tudni a „másik pólusról”, hogy szellemi vagy erkölcsi tunyaságból adódóan nem akarja vállalni létének transzcendens feszültségét, ez még nem jelenti azt, hogy ez a feszültség akkor már nem is áll fenn. Fönnáll, csak *romboló* formában. Aki nem él békében Istennel, az önmagával és embertársaival sem tud megbékélni. Ez kiegyensúlyozatlanságot eredményez, amit huzamosabb ideig nem tudunk elviselni. Ezért az ember bűnbakot keres: nem én vagyok a rossz, hanem a másik (vagy „mások”). Nem én vagyok a felelős, hanem a „bűnbak” az oka minden szenvedésemnek. Úgy akarok szabadulni a büntől (úgy kívánom magamat illuzórikusan a büntelenség tudatába ringatni), hogy a bűnbakot „pusztítom” el. Csak-hogy ezzel az én bűnöm nem szűnt még meg: bűnbak-kereső, üldöző szenvedélyem fölemész engem is. Így a kiegyensúlyozatlanság romboló feszültségének áldozata leszek magam is.

A „*bűnbak-keresés*” a bűnös élet egyenes következménye. A *Teremtés* könyve is szól már róla. Ádám Évára „keni” a bünt. Éva a kígyóra. A bukott angyal pedig Istent vádolja: miért teremtett olyan lényt, aki képes fellázadni ellene? Lám ki itt a bűnbak? Ki a felelős minden bajért, szenvedésért a világban? A válasz világos: a teremtő Isten. S manapság hányan vannak, akik ezért – „büntetésből” – nem hajlandók többé hinni benne (mintha azelőtt hittek volna?!). A „bűnbak-kereső” mechanizmus végigvonul az egész üdvtörténeten. Lám *Káin* is megtalálta a maga bűnbakját, Ábelt s megtörtént az első testvérgyilkosság. A *prófétákat* is ezért ölték meg.

Jézus útjába állt a bűnbak-mechanizmusnak. Ő, aki bűn nélkül való volt, „Isten bárányaként” magára vette a világ bűneit. „Bűneinkért halált szenvedett és megigazulásunkért feltámadt” (Róm 4, 25). Az emberiség fejeként hajtotta végre örökérvényű áldozatát. Istennel szembeni „adóslevelünket a keresztre szögezve megsemmisítette”. (Kol 2, 14) A keresztt azóta Istennel való kiengesztelődésünk hatékony jele, melynek hatékonyságát Krisztus feltámadása biztosítja. A názáreti Jézus mint valóságos Isten és valóságos ember hajtotta végre bűnért engesz-

telő áldozatát. Minden ember számára biztosította a *kiengesztelődést* Istennel. Áldozati tettével kihúzta a *romboló feszültségek fullánkját*, a *bűnt*, és az „új teremtés zsengejeként” lehetővé tette, hogy Szentlelke által mi is az *új teremtési rend* részesei lehessünk. Ez nem szünteti meg az első teremtést, hanem egyszerűen „helyére teszi” azt, amit a bűn elmozdított eredeti „helyéről”.

A *megváltott ember* életében továbbra is jelen vannak a széthúzó erők és romboló feszültségek, de a megváltás erejében részesedve képes azokat „feloldozni”. A *hit* által tudja, hogy a szenvedés mindenestül nem küszöbölhető ki a halandó létből, de „Krisztusba öltözve” gyógyító és gyümölcsöző feszültséggé integrálható az, ami eddig csak a bűn jogos büntetése volt. Akik *megtérnek*, vagyis hittel elfogadják Jézust *személyes megváltójuknak*, és általa kiengesztelődnek Istennel, azok belátják, hogy bűnösök. De a *bűntudat* nem szorongással tölti el őket, hanem a bűnbánatban igazán felszabadulnak: megtapasztalják, hogy Jézus az ő megváltójuk is, aki új, megigazult étellel ajándékozza meg őket. A *bűnt* elsősorban nem úgy fogják fel, mint valamiféle „törvényszegést”, hanem úgy, mint a „*több szeretet*” hiányát, amivel tartoznak Annak, aki „előbb szeretett” minket. Az Isten iránti szeretet termékeny, végtelen távlatú fejlődésre serkentő, gyümölcsöző „verseny”-feszültséggel tölti el a szívet, hisz „nem hervadó babérért, hanem hervadhatatlan koszorúért” (1 Kor 9,25) küzd a földi pályán a keresztény ember. Az Istennel való megbékélés kiegyensúlyozottsága a jelen üdvrendben azonban még nem elveszíthetetlen birtokunk, hiszen még csak „tükör által homályosan” (1 Kor 13, 12) látunk. A természetfeletti hit nap mint nap akarati erőfeszítést kíván tőlünk. Újra és újra meg kell küzdenünk a „régiben szokásainkkal”. A hit a „szerelem által tevékeny” (Gal 5, 6), és a *szerelemnek mindig van „behoznivalója”*. A szeretet hitből fakadó bizalomból és reményből él. Ez ad optimista lendületet a megtért embernek. Meg tud békélni önmagával és embertársaival is, mert „Krisztus titokzatos testének” tagját látja önmagában és embertársaiban.

Az emberiség történetének jelen válságos helyzetében az *Egyház küldetése* a maga eredeti, tiszta, markáns vonásaival rajzolódhat ki: hirdetni kell a *megváltás* örömhírét, a *kiengesztelődést* Istennel, önmagunkkal, embertársainkkal. A pénz, a mulandó testi élvezetek és a hatalomvágy (a folytonos „magam igaza” keresése) szemfényvesztő értékeibe való menekülés helyett meg kell mutatnia az utat a felgyülemlett feszültségek feloldódásának igazi „helye”: *Krisztus* felé. A hit erejében az igazságosság és a szeretet mértékletes és bátor szolgálóként kell „Krisztus követségében járnunk” (2 Kor 5, 20) az emberek között, és életünkkel tanúságot kell tennünk arról, hogy az emberiség számára ma „sem adatott más névben üdvösség, csak a Krisztus Jézusban”.

Felhasznált irodalom:

Cruchon, Georges: Initiation à la psychologie dynamique, Maison Mame, Paris, Tours, 1963.

Cruchon, Georges: Psicologia pedagogica, La Scuola, Milano, 1972

Görres, Albert: Kennt die Psychologie den Menschen? Piper, München, Zürich, 1978.

Schwager, Raymund: Brauchen wir einen Sündenbock? Kösel, München, 1978.

És újra béke lett

Még jól emlékszem gyermekkoromra. Az estékre a faluban, az órákon át régi történeteket mesélő öregekre. Legszívesebben azonban arra a történetre emlékszem vissza, amely Tara Nti-ről szólt, az Istenről.

Sok-sok éve már annak, hangzott az elbeszélés, mikor még Tara Nti a faluban lakott az emberek közt. Az emberek atyjuknak nevezték és szerették Tara Ntit, miként a gyermekek szeretik és tisztelik atyjukat. Kellemes érzés volt számukra együtt élni Istennel. Vidám nevetgélés hangzott faluszerte, öröm és derűtség uralkodott mindenütt. Az asszonyok miközben a kukoricát döngölték, vagy az ebédet főzték, gondtalanul tereferéltek, kacarásztak. A kukoricát őrlő, törő fáikat egyre magasabbra emelték.

„Hagyjátok ezt”, szolt Tara Nti. „Ne emeljétek a törőfákat olyan magasra, még leveritek az égről a csillagokat.” Az asszonyok nem fogadtak szót. „Mondtam már, hagyjátok abba, különben elmegyek,” ismételte meg Tara Nti a figyelmeztetést. „Te egyáltalán nem mehetsz el”, mondták az asszonyok; „te vagy a mi atyánk”. És pajkosan csakazért is tovább dobálták törőfáikat az ég felé.

Tara Nti összehívta a falu véneit a nagy fa alá, ahol tanácskozni szoktak. Az Isten ékként szolt hozzájuk: „Miért engeditek, hogy így játsszanak az asszonyaitok. A csillagok lehullanak az égről. Tönkreteszitek az egész művemet. Szóljatok nekik, ne csinálják tovább. Ha nem hallgattok rám, elmegyek.” A vének nem figyelmeztették az asszonyokat. Ment ki-ki a dolgára.

Este először a gyermekek vették észre, hogy az Isten már nincs a faluban. Megszokták, hogy esténként odajárultak elé és így köszöntötték: „Jó éjt Tara Nti.” A gyerekek elmondták a felfedezést a szüleiknek, azok meg szóltak a véneknek. Tara Nti otthagya a falut. Megszeppentek az emberek és félelem ülte meg a lelkeket.

Telt-múlt az idő. Tara Nti nem tért vissza. A vének tanácstalanul ültek a nagy fa alatt. „Mitévők legyünk?” Sopánkodtak. „Az embereink megbetegszenek, meghalnak. Tara Nti mindenre tudott orvosságot.” „Sokkal rosszabb – szolt közbe a törzsfőnök –, hogy mióta Tara Nti nincs köztünk, mindennapos lett nálunk a civakodás, békétlenség. Egymás ellen acsarkodnak. Nincs többé béke a házakban, sem az emberek szívében”. Az öregek megszeppenve hallgattak.

„Jertek, menjünk, keressük meg Tara Ntit ott a Kamerun-hegyen, hol a hegy-csúcs a felhőket éri”, mondta egyikük, megszakítva ezzel a nagy csendet. Felke-rekedtek. Elindultak a hegyre.

Egy napon a falu öreg halásza lement a tengerhez. A hálóját akarta behozni. Szemei végigpásztázták a nagy vizet. Igen. Ott egészen messze a távolban, ott érintkezik a tenger az éggel. Viasszietett a faluba. Sürgette az embereket. „Mozogjatok szaporán. Le a tengerre minden csónakot. Elő minden pirogával. Megtaláltam az ég kapuját.” Az emberek lecipelték a csónakokat a vízre. Beugráltak és kiveztek a tengerre. Nekifeszültek a hullámoknak. A karjaik egyre jobban elfáradtak. Tenyerük vérzett. Feltörte az evező. Ám hiába iparkodtak, a hely, ahol az ég és víz találkozik, egyre tovább került tőlük.

„Hát igen,” mondta az öreg halász szomorúan, belátva tévedését, „reggel találkozzunk újra a nagy fa alatt.” Úgy is lett. Másnap ismét együtt ültek a mondott helyen. Elkezdtek egymást okolni. „A te gyerekeid kezdték bosszantani Tara

Nti.” „Nem, a tieid voltak.” „Csend legyen!”, intette le őket a tanács legöregebb tagja. „Hallgassatok el már végre. Míg ti Tara Nti kerestétek, imádkoztam. Az éjjel álmodtam. Megjelent előttem Tara Nti. Így szólt hozzám: »Szeretem a békességet, gyűlölöm a viszálykodást.« Vessünk véget ennek az áldatlan állapotnak. Tara Nti talán ismét visszajön hozzánk.”

Persze korántsem volt egyszerű abbahagyni a civódásokat. Az asszonyoknak bocsánatot kérni a férjektől. Egyáltalán nem volt olyan könnyű az egész a férfiaknak, gyermekeknek, szomszédoknak. Ám mégis mindenki megtette a magáét. Ennek következtében aztán újra békesség költözött a faluba. Újra boldogok lettek, vidámak és bíztak abban, hogy az Isten visszatér hozzájuk. Egy reggel a falu legöregebb embere gyűlést hívott össze. „Ismét megjelent álomban Tara Nti. Tudomásomra hozta, nincs már messze az idő, mikor újra visszatér. Így beszélt: »Visszajövök hozzátok, mert békében éltek egymással és gyakoroljátok a szeretetet. Eljövök hozzátok, mert így kívánjátok.«”

A falusiak szívében gyökeret vert a reménység. Délig mi sem történt. A gyermekek a falu közelében legeltették a kecskéiket, juhaikat, a nők a földjeiken szorgoskodtak, a férfiak a háztetőket javították. Már délután volt, mikor a gyerekek hazasiettek és újságolták, hogy különös emberek tartanak a falu felé, egészen fehérek. Az asszonyok is látták őket, abbahagyva a munkát visszatértek a faluba. A férfiak is félbeszakították a tetőjavítást. Összegyűltek mindnyájan a tanácskozáshelyül szolgáló nagy fa alatt és várták a jövevényeket.

Az egyik fehér ember beszélni kezdett. „Fivéreim és nővéreim! Hozzátok jöttem, mert Tara Nti küldött engem.” „Csak úgy mondd”, szakította félbe a törzsfőnök. „Mondd meg nekünk, hol van Tara Nti?” „Itt nálatok”, felelte a fehér. „Itt van köztetek, ha ti szeretetben éltek és jók vagytok egymáshoz. Elküldte a fiát, aki megszületett egy távoli országban. Ő küldött engem, hogy beszéljek nektek őrá, az ő tanításáról, melyet hátrahagyott.”

A fehérek napokig a faluban időztek és beszéltek Tara Ntiről, minden ember atyjáról, aki elküldte egyszülött fiát. A faluban egyesek nem hittek a fehéreknek. Tovább keresték Tara Nti. Áldozatokat mutattak be és varázslathoz folyamodtak, így remélték visszahozni a faluba Tara Nti. Viszont sokan a falusiak közül bizalmukkal ajándékozták meg a fehéreket. Ezeknek aztán a fehér papok sok szép meséltek Jézusról, az Atyának, Tara Ntinek a fiáról. Készek voltak felvenni a közösségbe azokat, akik hittek Jézusban. „Hisztek és szeretitek egymást”, mondták a fehér atyák, „de még nem szeretitek azokat az embereket, akik a szomszéd faluban laknak. Azokat is szeretnetek kell, ha Jézus követői akartok lenni.” „Hogy azokat odaát?” – kiáltoztak a falusiak megbotránkozva. „Hiszen azok már régtől ellenségeink.” „Igen, őket is szeretnetek kell”, mondták a misszionáriusok.

Nem olyan sokára már láthatták is a falusiak, hogy egy kis csoport békemeneget tart a szomszéd faluba. Ahogy közeledtek a falu felé, onnan is elindult egy csoport. Ezek Tara Nti fiának követői voltak. Félúton találkozott a két csapat. Kicsérélték ajándékaikat. Barátokká lettek azok, akik addig ellenségek voltak. Rájöttek, hogy Tara Nti ajándékozta nekik a szeretetet, békességet és mindenképpen lett a barátságot.

Így mesélték ezt nekem az öregek gyermekkoromban a szülőfalumban.

Barényi András fordítása

Beszélgetés a katolikus családról

Hazánk lakossága 1981 és 1984 között 44 ezer lélekkel fogyott. Noha a sajtóban inkább a népesedési hullámról esik szó, ez a tendencia a mai napig is tart. Az átlagos családlétszám már 1980-ban 3 fő alá csökkent – figyelemmel persze a sok válásra is –, pedig az volt az utolsó esztendő, amikor még szaporodtunk . . .

A honi népesedés- és családkutatás az utóbbi évtizedekben nem fordított figyelmet a vallásosságra mint ható tényezőre. Ha visszalapozunk a fél évszázaddal ezelőtti statisztikai irodalomba, szembeötlik, hogy a vallási hovatartozás mennyire befolyásolta a termékenységi mutatókat.

Az elhalt nő vallása	gyermekszülési átlag	
	1926-30 években a nő halálával megszűnt házasságokban	1931-35
Róm. kat.	3,99	3,98
Gör. kat.	4,29	4,59
Református	3,53	3,47
Evangélikus	3,79	3,80
Gör. keleti	3,62	3,88
Izraelita	3,56	3,26
Általában:	3,85	3,84

(Forrás: Magyar Statisztikai Zsebkönyv 1936, ill. 1940.)

Akkoriban az „egyéb és ismeretlen vallásúak”, köztük nyilván a felekezeten kívüliek aránya, nem érte el a lakosság 4%-át. Ma az utóbbiak a társadalom tetemes részét alkotják. Úgy érzem, hogy a vallásosság, annak hiánya, vagy a felekezeti hovatartozás figyelembevétel ma is gyümölcsöző lehetne a népmozgalmi kutatásokban. Adalék csupán, s nem a magyar katolikusokat reprezentáló minta, hogy a Kecskeméti Piarista Gimnáziumba tavaly beiratkozott gyerekek 4,6 fős átlaglétszámú családokból jöttek, szemben a 2,9 körül ingadozó országos adattal . . .

A jövő kutatásait inspiráló adalék kíván lenni a következő riport is. Május-június fordulóján a családról beszélgettem katolikus, vagy a katolicizmushoz közelálló, többgyermekes szülőkkel. Több időpontban és három helyszínen, így elhagytam az irodalmi riportokban különben oly hálás miliőleírásokat: miként hersegett az aprósütemény a fogunk között, hogyan énekelték az ágyba dugott gyerekek az István a királyt, a mosogatóvíz csöpögése zavarta-e Annát csevegés közben . . . Partnereim valamennyien értelmiségiek voltak. A nők foglalkozását azért nem tüntettem föl, mert mind a családjukban dolgoznak (gyesen vagy anélkül) – többségük diplomával. A hosszadalmas és sokirányú beszélgetésekből három kérdéskört emeltem ki, ezeket a szövegben egy-egy kérdés vezeti be.

Cz. G.

A keresztény családok élete különbözik-e a nem hívő családokétól?

Sára: (négy gyermek édesanyja) A gyerekek számát illetően valószínűleg. A harmadik gyerekek után egy idegen második kérdése mindig ez: vallásos vagy?

Tamás: (gépezsmérnök, négy gyermek édesapja) És az első kérdés?

Sára: Bolond vagy? Ez az első, a harmadik pedig: hány apától?

Tamás: Ha belegondolok, nem is tudok hirtelenjében gyermektelen katolikus házaspárról. Elképzelni sem tudom, hogy így tervezzék az életüket – hacsak nem szól közbe valami betegség, tragédia.

Ágota: (negyedik gyermekét várja) Szerintem egy vallásos asszony nem csupán több gyerek világrahozatalára vállalkozik, hanem szívesebben is marad otthon velük. Akár gyés nélkül is módot keres rá, mert életének nem a szakmai karrier az elsődleges szempontja, hanem az otthoneremtés.

Anna: (öt gyermek édesanyja) A templomban arra esküszünk, hogy elfogadjuk egymástól a gyermekeket. És arra, hogy jóban-rosszban kitartunk egymás mellett. Én külön hangsúlyoznám a rosszban-t, hiszen sima úton könnyű lépést tartani. Egy kapcsolat igazi próbája az, hogy mennyire képes az ember elviselni a társát akkor, amikor az bajba kerül, hibázott, kiütköznek a rossz tulajdonságai. Tud-e ilyenkor segíteni, együttérezni vele? A vallás erre megtanít.

István: (szabadalmi ügyvivő, hat gyermek édesapja) Isten eleve más viszonyt hoz létre a házasfelek között. Ők nincsenek ketten-egyedül . . .

Anna: Hogy még az eskünél maradjak, a harmadik lényeges eleme a „holtomiglan-holdotiglan”. A polgári esküvő szövegéből ez hiányzik. És – anélkül, hogy bárkit meg akarnék bántani – hiányzik sokak élettervéből is. Hányszor hallani: legfőljebb elválnék . . . Gyöngébb az esélye az olyan házasságnak, amelyet a könnyű válás kikapujára kacsintva kötnek meg.

Gábor: (tanár, Ágota férje) Úgy vélem lényeges megkülönböztető vonása a katolikus család életének, hogy keményen küzd a válás ellen.

István: Olykor görcsösen . . .

János I.: (agrármérnök, négy gyermek édesapja) Talán a Törvény fenyegetése miatt is.

Gábor: Inkább mert értéknek tekintí a családot . . .

János II.: (újságíró, három gyermek édesapja) Pillanatnyi egyéni érdekeinél magasabbrendűnek.

Gábor: . . . mintegy az emberi létezés gyűjtőmedencéjének, csomópontjának, ahol együtt működik a hűség, a bizalom, a becsület, a segítőkészség, a türelem és így tovább. Ezzel szemben például olyasvalaki, aki önmaga kifejlését tartja legfontosabb életcéljének, nem biztos, hogy mondjuk a hűség eszméjét lényegesnek tartja. Éppen ezért én nagyon is szükségesnek és helyesnek tartom a Törvényt mint az alapvető értékek kifejezőjét.

István: Véleményem szerint a XX. századi mentalitásra nem jellemző pusztá félelemből elfogadni a Törvényt. Az igazi keresztény nem annyira féli, mint inkább betölteni igyekszik a Törvényt, mert tudja, hogy az valóságos, így természetes kerete az értelmes életnek. Tudjuk persze, hogy ebben akadályozzák saját hibái, környezetének „pogány” nézetei, szokásai . . .

János I.: Anyagi lehetőségei! Akkor is hat gyereked lenne Pista, ha még mindig albérletben laknál? Szerintem sok igazság van Fekete Gyula írásaiban, amelyekben azért küzd, hogy az állam nagyobb segítséget nyújtson a gyermekeveléshez. Mert a nemzet „újratermelése” legalább annyira fontos, mint a vasgyártás. Ha elfogy a nemzet, akkor kinek a sok vas?

István: Nem tudom, hogy hány gyerekem lenne, ha még mindig nem lenne önálló lakásom. Mindenesetre mi már albérletben elkezdünk szaporodni. Szerintem a vallásos ember gondolkodásának a legalapvetőbb vonása, hogy nem a léte határozza meg a tudatát, hanem éppen fordítva: tudata kormányozza a létét.

Anna: Krisztus példája . . .

István: Az ő megtestesülésében fölmutatott eszményeket követi. Létünk *körülményei* természetesen *befolyásolnak* bennünket, de mi nem téveszthetjük össze a meghatározó *okot* a föltételekkel. Ha nehezebbek a föltételek, számolunk velük, de ettől még továbbra is az eszméink szerint igyekszünk élni.

János II.: Az egész nemzet szaporodásáról, illetve mostanában a fogyásáról szerintem gazdasági megfontolások döntenek.

Gábor: A ráció.

János I.: És ez nem föltétlen nemtelen. Ateista barátom mondja: a gyermek beruházás a teljesebb élet érdekében. Nem azért, hogy majdan eltartsa öreg szüleit, hanem hogy örömet szerezzen nekik. Szerintem a keresztény ember se irracionálisan dönt.

Árpád: (népművelő, öt gyermek édesapja) Nem és igen. Amennyiben ráción túli tartományokban is gondolkodik.

István: Az örömről, az érdeken és hasonlókon kívül egyebet is figyelembe vesz, amikor házasságot köt. A Törvényt, aztán például a bűn realitását. Erről mostanában túlságosan kevés szó esik.

János II.: Szerintem éppenséggel több a kelleténél.

István: A vallás nélkül élőknek nincs valódi tudomásuk a bűnről. Elhessegetik. Mintha Isten és a Törvény rájuk nem vonatkozna attól kezdve, hogy megtagadják. Pedig Isten a tudatunktól függetlenül létező objektív valóság.

Gábor: Materializmusnak álcázott szubjektív idealizmus.

Tamás: Pogányok közt is vannak becsületes, tisztességes emberek.

Gábor: A zsinat szerint üdvözülhetnek is.

István: Lehet jó házat építeni ráézésből, de tervrajzzal könnyebb. Szerintem ebből a tervrajz-nélküliségből, a bűn nem ismeréséből ered az a szinte általánosnak tekinthető nézet, miszerint legfőljebb az bűn, amit a rendőr leleplez, különben nincs, nem létezik, a helyzet, az idő, a körülmények szabják meg, mi helyes, mi nem. E relativizmus miatt válnak törékennyé a kapcsolatok.

Ferenc: (tudományos kutató, négy gyermek édesapja) Mi Mártával nem kötöttünk egyházi házasságot. Hazugságnak éreztük volna, mert egyikünk sem volt előtte vallásos. Egyetemem éveim alatt kemény materialista képzést kaptam, de ugyanakkor mindig hiányoltam valamit a hivatalos, „állami” ideológiából. Olykor nem éreztem az elveit általában igaznak, máskor az én kicsi életemhez igazíthatónak, gyakran kötelezőnek se: annyit kibúvót találtam bennük.

Márta: (Ferenc felesége) Amikor születettek már a gyerekek, akkor gondolkodtunk el, hogy kellene nekik valami. A nevelésükhöz. Nem egy fegyelmező eszköz Jézuska, hanem valami tartalom.

Ferenc: És nekünk is. Normák a hétköznapi életben való eligazodáshoz. Lassan jutottunk el a valláshoz. Már érzem, hogy azt találtam, amit kerestem, de még mindig nincs bennem elég erő és hit, hogy tiszta szívből leboruljak.

Árpád: Ifjabb éveim pialós, kukorékolós korszakában sokszor tapasztaltam, hogy – amint Tamás nevezte – a pogányok, ha nem is tudnak konkrétan a bűnről, a büntudat attól még munkál bennünk. Mert Isten mellett a bűn is, a lélek is, meg a lelkiismeret is objektív kategória. Meggyőződésem, hogy azért olyan magas nálunk az alkoholisták aránya – egyéb okok mellett –, mert az emberek így altatják el a büntudatukat. A lelki betegségek zöme is ide vezethető vissza. A modern pszichiátriai irányzatok némelyike nem is röstelli bevallani, hogy éppen ennek a büntudatnak a kiiktatására törekszik. Lelkiismeretfurdalást gyógyít, altat. Én ezt civilizáciánk egyik legsötétebb szemfényvesztésének tartom, mert így szinte tudományos menlevelet kap a bűnözés, az a sok sérelem, amelyet bűneinkkel önmagunknak és másoknak okozunk.

Lehetséges-e és miként a keresztény értékek átadása a gyermekeknek?

Tamás: Igen. Példával, tanítással, magyarázattal.

Gábor: Fölkínáljuk nekik az életünket mintaként. Miattunk, kölcsönös szeretetünkért követni fogják Krisztust. Nem lehet egy gyereket elküldeni a templomba: el kell menni vele, imádkozni kell vele.

Tamás: A gyerekek éles szemmel figyelnek bennünket: igazmondók vagyunk-e, becsületesek vagyunk-e?

Sára: Ez vallás nélkül is lehetséges.

Tamás: De én elméletet is adok nekik, amelyhez igyekszem hozzáigazítani a saját életemet.

Árpád: Nagy kérdés, hogy elég-e, amit én át tudok adni.

Tamás: Nyilván nem. Ezért kell megkeresni a közösségi élet formáit templombajárással, kórusokkal, hittannal.

Márta: Eszter lányom megkérdezte múltkor hittanórán: Bűn-e, ha valaki elfelejti kisdobos foglalkozásra elvinni a kék nyakkendőjét?

János II.: Természetesen. Kötelességmulasztás. Komolyra fordítva a szót: a keresztény közösségi élethez nélkülözhetetlen, hogy az egyház élő valósággá váljék. És ez nem csupán rajtunk múlik.

Anna: Szerintem az a legfontosabb, hogy az ember találjon olyan papot, aki lelki atyja, lelki vezetője tud lenni, akitől bármikor bármit kérhet és kérdezhet, a gyerekek nevelését illetően is.

Ferenc: Az én megtérésemben nagy szerepet játszott a kórus, ahová a gyerekek kedvéért és az éneklés örömeért kezdem járni. Meg János atya, aki csodálatos kórusvezető, nagyszerű ember; még a legnyersebb kiszólások is úgy hangzanak az ő szájából, mintha az ember édesapja mondaná...

Márta: A mi számunkra nem az a kérdés, hogy át tudjuk-e adni a hitünket, hanem inkább az, hogy a gyerekek át tudják-e adni az övéket minékünk. Mi, ahogy Feri már mondta, igazi vallásosság nélkül íratuk be őket hittanra, egyszerűen azért, hogy tudjanak majd választani, ha fölnőnek, ne úgy, mint azok a gyerekek, akiknek a szülei szóról szóra ugyanezt mondják, csak éppen elzárják őket a vallásos élményektől-ismeretektől. Nem is tudom, hogy képzelik, hogy egy ateista világban így nyitnak előttük tényleges alternatívát...

Gábor: Humanista barátom most fölháborodna. Ó Benjamin Spock könyvei alapján neveli a fiát; szerinte tilos beavatkozni a gyerek személyiségébe. Megkeresztelte ugyan, de azt már atrocitásnak tekintené, hogy hittanra, misére „kényszerítse”. Mellesleg ez a mentalitás tette tönkre az első házasságát. Addig nem avatkoztak egymás ügyeibe a feleségével, amíg teljesen el nem különült az életük.

Ágota: Egy csomó dolog tabunak számított náluk, még a munkájuk is.

János II.: A környezet valóban akadálya a vallásos nevelésnek. Szemforgatás lenne azt állítani, hogy nálunk teljesen megszűntek volna a vallás elleni előítéletek. Elegendő arra a finomságra utalni, hogy a hivatalos világnézet tudományos – a másik következőképpen tudománytalan. Ez kisebbségi érzést kelt a vallásos gyerekekben. A vallásszabadság gyakorlatában is van igazítani való. A sógorom falun tanár. Az igazgatója kerek-perec kijelentette, hogy a tantestületből senki nem teheti be a lábát a templomba. Így titokban onson el néha valamelyik szomszéd községbe misére.

Márta: Én is így szakadtam el gyerekkoromban a vallástól. Anyám tanítónő volt P.-n...

János II.: Nem olyan egyszerű a szülői példamutatás.

Árpád: Azért sem, mert a gyerek nem egy gyerek, hanem önálló vonásokkal rendelkező lény. Mind az öt gyerekemnek ugyanazt a példát mutatom. A legidősebb fiam mégis csak a kedvemért jár templomba. A rövid, csöndes misékre. Semmi érzéke nincs a közvetlenül nem tapasztalható dolgok iránt.

Anna: Általában az élmények iránt. Különbözik az esze.

Árpád: Fájdalmas az embernek a saját gyereken tapasztalni, hogy a hit kegyelem kérdése is.

Anna: Zoli problémája nem kizárólag vallási. Messze azelőtt, hogy hinni kezdene valaki, meg kell nyílnia a szellemének ésszel nem követhető élmények előtt. Számomra Krisztus, a kereszténység, a szerelem, az, hogy magyar vagyok és még ezer más, amiért élni érdemes, nem belátás kérdése. Gondolom, más is így van ezzel. Azért féltém Zolit, mert napról napra látom, mint reked ki a világ szebbik részéből, abból, amit hideg ésszel nem fogunk föl: miért szép egy vers, egy bogár . . .

István: Én is mindig aggódom, hogy elég-e az a hit, ami bennem van, jól plántálom-e?

Zsuzsa: (János II. felesége) Zsolt, a kamasz fiam, sokáig küszködött kisebbségi érzésekkel, és csak szokásból járt el templomba. Néhány hete elvetődött a nagymarosi lelkigyakorlatra. Teljesen földobva jött haza: háromezren voltak, milyen jó volt annyi sráccal együtt. Azóta nagyon lelkes.

János II.: A lelkigyakorlatok valóban hasznosak, de némelyik vasárnapi mise többet árt, mint használ, különösen a távollévőkhöz szóló prédikációk a bűnösök fogyhatatlan ostromozásával. Bűnösök vagyunk, persze hogy bűnösök, de egyúttal jóra törekvő emberek is, mi egyébért járnánk különben templomba?

Zsuzsa: Az ilyen prédikációk sértik azokat a gyerekeket, akik egész héten igyekeztek jók lenni. De azok a prédikációk se hasznosabbak, amelyek nem magyarázzák, hanem elszűrkítik, ellaposítják az evangéliumot.

Árpád: Én ismerek olyan papokat is, akik szót se vesztegetnek az evangéliumra azon túl, hogy fölolvassák. Csevegnek erről-arról, jó ha nem a tévéműsorról.

Milyen veszélyek fenyegetik a keresztény családokat? Miként lehet védekezni ellenük?

Anna: Gondolom, ugyanazok, mint a többieket.

István: Mi se vagyunk bebiztosítva a fölborulás ellen. A Törvény azért segít. Már abban, hogy hívő ember gondosabban köt házasságot. Jobban számít a várható bajokra.

Gábor: Osztályfőnököm a piaristáknál azt tanácsolta, hogy két dolgot kell a legelején tisztázni. Először: katolikus-e a lány, másodsor: RH pozitív vagy negatív.

Anna: Én veszélyesnek tartom annak a közszellemnek a terjedését, amely bolondnak nézi azt a nőt, aki elsősorban anya akar lenni.

Ferenc: A hű férjet is.

Anna: Hogyan bírod? – kérdezik ezerszer. Mintha büntetés alatt lennék, és nem önmagam, a férjemet és a gyerekeimet kellene kibírnom. Abnormálisnak érzem azt a közeget, amelyben ezt a kérdést föl lehet tenni. Már pszichológus barátnóm is kérdezte, pedig ő legalább annyit tudhatna, hogy több gyereket könnyebb nevelni, mint egyet: nagy családban magától adódik a lemondás, a türelem, a munka, az én helyett a *mi*, föl se lehet sorolni.

Ágota: A türelmetlenség elbutít. Ismerek házaspárokat, akik többször elváltak, majd újból összeálltak.

István: A házasságot föl kell építeni. Nincs kész az oltár előtt.

János I.: Igen. A jó házasság folyamatos, halálíg tartó alkotás, amelynek szüntelen igazodnia kell az életkorhoz, s bizonyos mértékig a közben változó világhoz is.

István: Isten működését is bele kell foglalni az épületbe.

Zsuzsa: A válságokat csak igazán mély hittel lehet átvészelni. Ebben segít egyrészt az a tudat, hogy amit jól csináltam, az megmarad a családban, másrészt az alázat: nem én vagyok a legfontosabb, sőt, meglehet, nem csináltam mindent tökéletesen. Ha mégis fölborulna a házasságom, abban biztos vagyok, hogy nem rajtam múlna.

Gábor: Alattomos veszélynek tartom a sok tudálékos, divatos fecsegést a „nyitott házasságról”, a „kettős nevelésről”. Különösen az ún. „önmegvalósítás” van a bögyömben. Az ember egyrészt ennél sokkal többre hivatott, másrészt senkinek sincs joga „kiteljesíteni” a hibát.

Tamás: Az igazán keresztény házasságban azért nem szabad, hogy elveszék bármelyik fél egyénisége.

Gábor: Nyilván. De az egyéniség nem cél, hanem eszköz, hogy jól szolgálhassunk mi-nálunk fontosabb eszményeket.

István: A „nyitott házasság” azoknak való, akik nem hajlandók elviselni társuk fejlődését: odébbállnak, ha az megokosodik egy kicsit.

Zsuzsa: A fogyasztói házasságban az egyik fölfalja a másikat, mert statikus lénynek tekintik a párját, egydimenziósnak: bomba nőnek, jó fejnek, humor- vagy pénzeszsáknak. Aki nem normális, az belemegy ebbe a szerepbe. A normális ember folyton változik, magábaolvasztja a világot, a kor hatásait, soha el nem fogyasztható.

Sára: És aki leépül?

Zsuzsa: Attól el lehet hidegülni. Az tragédia. De azt hiszem, hogy a család azért közösség, és éppen arra szolgál, hogy az ilyen helyzeteken segítsen.

János II.: Az Újszövetség sajnós inkább a házasságról beszél és nem a családról. Jézus is egyke volt.

Ferenc: A család önszabályozó rendszer. Épeszű ember azért nem lép félre, mert egy tízperces jóért nem kockáztatja az életreszólót.

Anna: Szerintem nem csupán a családunkat fenyegetik veszélyek, hanem keresztény katolikus mivoltunkat is. Biztos vagyok benne, hogy többünk számára fontos kérdés a családtervezés.

Márta: Öreganyáink is terveztek, ha nem is beszéltek róla.

Ferenc: Kell beszélni róla. Mert szép a négy gyereket, elfogadnánk az ötödiket is, de ne legyünk a világ négerai.

Zsuzsa: Én szívesen szülnék, de egyelőre hiába szeretnék...

Tamás: Egyházunk meglehetősen szigorú ebben a kérdésben.

Anna: Az abortuszt illetően teljesen jogos az álláspontja. Az abortusz dicsőítéséért.

Árpád: Előre megfontolt szándékkal, nyereségvágyból, bünszövetkezetben és különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés. Ráadásul az áldozat teljesen védtelen és ki van szolgáltatva a tetteseknek.

János II.: Gondjukra van bízva! Ó, az édes anyaméh biztonsága!

Ágota: Engem pillanatnyilag nem érdekel a kérdés (negyedik gyermekét várja, Cz.), de fontosnak tartom. A tablettákkal kapcsolatban helyeslem a hivatalos egyházi álláspontot, mert egyelőre beláthatatlan következményeket okozhatnak.

Árpád: Számítsuk le az egészségügyi ártalmakat, ez elvi kérdés. Ha az ötödik gyermekünk után akarna születni egy hatodik, természetesen elfogadnánk. Nyilván a hetediket is. De van határa az emberi, a szülői teljesítőképességeknek. Nem az anyagiakra gondolok. Amikor az ember a családot választja, akkor letesz arról, hogy villája legyen és a Rivierára járjon üdülni. Így látja jónak. Inkább az a kérdés, hogy meddig bírhatjuk türelemmel, szeretettel, egészséggel.

Anna: Megesküdtünk arra, hogy elfogadjuk egymástól a gyermekeket. Mondhatjuk-e azt, hogy nem, mégse, az egyiknek adunk lehetőséget az életre, a másiknak nem? Nem azt állítom, hogy az egyház álláspontja nem logikus, nincs összhangban az élet tiszteletének parancsával. Inkább önmagamban nem bízom, hogy én nem tudok megfelelni. Pedig szeretnék. És ha nem sikerül, akkor rossz keresztény leszek?

János II.: Egyházunknak nyilván képviselnie és védenie kell az egyetemes és örök értékeket. Más intézmény ezt a feladatot nem látja el helyette. Emellett azonban nyilvánvaló, hogy figyelemmel kell kísérnie azt az utat, amelyen a tömegek járnak a világ változásai során. És éppen az ő érdekükben át kell vennie valamit a fejlődés különböző fázisaiban az emberek vállaira meg lelkére nehezedő terhekből.

Zsuzsa: Az apostolok olyan papok voltak, akik vállalták az embernél hatalmasabb erők ellen a közösség védelmét, magukra vették a hívek sorsát.

(Lejegyezte Czákó Gábor)

Példaképek a kamaszkorban?

Nem nevelünk steril világban. Tudomásul kell vennünk, hogy a hagyományos keresztény életértelmezés jelenleg – legalábbis az iparosodás korszaka óta – csupán egy a kínált értelmezési lehetőségek közül. Elmúlt az az idő, amikor a társadalmi közvélemény számára is egységes normarendszer létezett – és ez a mi kultúrkörünkben a kereszténység volt. Akkor még mindenki „más” – vagyis mindenki, aki bármilyen hatást gyakorolt akarva vagy akaratlanul a felnövekvő nemzedékre – lényegében ugyanazt a normarendszert közvetítette. A kereszténység konkurrencia nélkül kínálta föl a maga értékeit. Mindenki „tudta”, hogyan kell élni. Az egységes elvárás-rendszer egyszerűbbé tette az életet, és a döntő fordulatok idején olykor-olykor mégis kieleződő helyzetekben megszülettek a hősök, akik az elvárásrendszerrel világosan szembesülő ellenhatások idején hűségesek voltak a mindenki számára világosan körvonalazott és a közvélemény által is elfogadott normákhoz. Nem egymás mellett árult értékekről volt szó, hanem nyílt konfrontációról: a vagy-vagy választás kompromisszumot nem engedett meg.

Napjainkban azonban az élet minden fontos kérdésére sokféle választ találhat a tájékozódni óhajtó, felnövekvő ember. Ha csak a házasság területét nézzük: vagy kitartó hűségben éli meg a férfi és a nő a házasságot, vagy kapcsolatuk egy időre szól csupán, már eleve számítva a válás lehetőségére. Vannak, akik a férfi és nő esetleg tartós kapcsolatát teljesen magánügynek tekintik, tehát nem adnak semmiféle nyilvánosságot az együvé tartozásnak – sem egyházit, sem polgárit. Vannak, akik teljes szabadossággal váltogatják a másnemű – vagy esetleg a hasonnemű – partnerrel a közösséget.

Amikor a példaképek reális szerepéről akarunk beszélni és tájékozódni, föltétlenül tudomásul kell vennünk, hogy az áthagyományozott és intézményesen is őrzött keresztény életértelmezés a tömegek számára csupán egy a lehetséges sok közül. És ez nem jelent szükségképpen konfrontációt, hanem az esetek túlnyomó többségében olyan „békés egymás mellett élést”, amelyben az értékek elhalványulnak, és a más-más előjelű közösségek, intézmények önértékelése elsatnyul, identitása kérdésessé válik.

A fiatal ember közösségekben, intézményekben találja magát. Élni tanítja a család, az iskola, az ifjúsági szervezet, az intézményes egyház, a szélesebb társadalmi közvélemény. Azt kell tapasztalnia, hogy az érték-őrzésre és továbbadásra hivatott közösségeknek az értékvilága nem koncentrikus körök módjára épül, hanem – bár néhol fedik egymást, mégis nagyon sok területen – függetlenek egymástól. Még egy nyomasztó élményben lehet része: bár mindegyik közösség és intézmény élni akarja megtanítani a tizenévest (vagyis segíteni akarja a nemiség, az önérvényesítés-hatalom és az anyagi javakkal való bánni tudás, a tehetőség területén), az életnek ezt a három fő területét nem tudja közös nevezőre hozni. Természetesen mindegyik közösség a saját szempontjai, a saját ideológiája szerint igyekezzon összhangba hozni ezeket a döntően fontos területeket. Egyiket sem lehet kijátszani a másikkal szemben, egyiket sem lehet föléemelni vagy alárendelni a másiknak. Már pedig az értékrend diszharmoniója tapasztalható ma a nemiség, a hatalom és az anyagi javak területén.

Ha sorra vesszük az érték-megőrzést és továbbadást maguknak feladatul tűző közösségeket és intézményeket, megállapíthatjuk: nemcsak a család nem igazi család, nemcsak egy ifjúsági szervezet nem hitelt érdemlő, az élet területeit összhangba hozni kevésbé képes szervezet, de az egyház is osztozik az „identitáskrizisben”. A fiatal, az emberré-válás folyamatát megélő ember ma azt tapasztalja, hogy a számára értéket közvetíteni hivatott intézmények és azok képviselői nem azok, aminek mondják magukat – ki kell jelenteni a keserű és kemény megállapítást: hazugság-élménnyel telnek meg. A meghasonlott közösségek meghasonlott embereket reprodukálnak. Ha megkérdézzük a fiatalokat: van-e konkrét személy, aki olyan erővel van jelen az életedben, hogy szeretnél hozzá hasonló lenni? A válaszok megdöbbenőek és elgondolkoztatóak. Nagyon ritkán találkozunk olyan fiatallal, akinek valóban van példaképe. A legtöbbször már eleve bizonytalan értékrendet képviselő családból-környezetből kénytelen az emberré válás útját járni. A beteg családok növekvő száma egyre több elbizonytalanodó embert eredményez: ez a felismerés közös mind a marxista, mind a keresztény szempontú értékrend-keresés és életértelmezés számára. A családban megkezdődött emberré-válás a családból való kiválás után töredékes marad, a fiatal ember nem tudja, ki is ő valójában, miért is nő fel, kinek az értékrendjét vegye át. Az „identitáskrizisbe” került ember „belebetegedhetik” a társadalomba. Értelmetlennek látszik az emberekkel való kapcsolata, élete céltalanná válik. Sokféle menekülési jelenséget figyelhetünk meg, főként a fiatalok között (ugyanakkor a felnőttek helyzete sem megnyugtató, akik közül a példaképek sorának kellene kikerülnie): általános kiábrándultság, unalom, az elérhető kábitószeres látszat-világa, alkoholizmus, bűnözési hullám, különféle új ideológiák; e töredékes felsorolás végére az öngyilkossági hajlandóság említése kíváncsodik.

A közösségnek magával ragadó hatása van. Az árral szemben úszni csak nagyon keveseknek sikerül. Az egyéniséget könnyen lehetlenné teszi a közvélemény, a közhangulat. A langyos közömbösség mindig könnyebben elfogadható, mint a határozott célokért küzdő egyéniség. Mai fiatalságunk olyan korszakban él, amelyből az elért anyagi jólét következtében még a munkásmozgalom forradalmi lendülete is hiányzik. „A munkásmozgalom forradalmi értékrendjét” – írja Hankiss Elemér – „az elmúlt évtizedek során nem sikerült sem az elméleti gondolkodásban, sem a mindennapi gyakorlatban továbbfejleszteni, a társadalom mai helyzetéhez, mai feladataihoz idomítani.” (A hősiesség kényszere. In: Diagnózisok, Bp. 1982. 151. o.)

Hogy ifjúságunk nem keresi a példaképeket, hogy a türelem, a hűség, az állhatatosság példáinak a nagy többség esetében csak elméletben létezik személyiség-nevelő ereje, annak az okát éppen ebben a jelenségben kell keresnünk. Amikor már eleve olyan környezetbe nő bele a gyermek, amelyben nem létezik tiszta értékrend – akármilyen előjelű legyen is az –, amikor a hazugság-élmény lesz a leginkább meghatározó az életében, – akkor keletkezik a menekülés-reakció.

Érdemes végiglapoznunk ifjúsági folyóiratainkat, hogy némi képünk legyen arról a világról, amelyben fiatalságunk él. Ha nem ábrándképeket óhajtunk alkotni, akkor tudomásul kell vennünk: igazi eszményképpel alig találkozunk a tizenévesek. Megszólaltatnak ugyan híresebb, az ifjúság számára is ismerős művészeti-közéleti embereket, – eszményképpé azonban nem válnak. Az Ifjúsági Magazin poszterei nyugati ifjúsági lapokat utánóztatva egy-egy pop-sztárt vagy ún. „együttéseket” ábrázolnak. Ezeknek hatása legfőképpen viselkedésmódban, öltözködésben, megjelenésben érezhető. Eszményképnek azonban nem nevezhetők, s igazi személyiségalkotó – pozitív irányban ható – tényezőként nem is szerepelnek.

A közvetlen példaképek mellett azonban közvetett példaképekről is beszélhetnénk: az olvasásélmény kiválóan alkalmas arra, hogy kristályosítsa az értékeket és eligazodni segítsen a világban. Ha furcsának tűnik is Csalog Judit megáldásának, de igaz: „ugyanaz a lenéző kézlegyintés – amely Jézus Krisztusnak osztályrésze – jár Martin Luther Kingnek, Lumumbának és Schönherz Zoltának is. Üttörőfoglalkozásra a gyerekek többsége ugyanazzal a közönnyel jár, mint ezzel párhuzamosan hittanórára. Mert nem az a bajuk Jézussal, hogy az evilági paradicsom helyett a túlvilági üdvözülést javasolta. Ugyanaz a sztereotíp, fölényes vállrándítás jár mindazoknak, akik oktondi módon másokért vitték vásárra bőrüket.” (Élet és Irodalom, 1972. jan. 22.)

Igazodási pontok, „referencia-személyiségek”, hősök, szentek nélkül ellaposodik az élet. A türelem, a hűség és állhatatosság példáját elsősorban mégis a család és az iskola adja a fiatalságnak. „A nevelőnek tulajdonképp nincs is nagyobb feladata, minthogy magában építse fel a példát, amellyel a fiatal lélek tájékozódó (s részben utánzó) kedvét az igazi nagyság felé fordítja, hogy ott a családban, osztályban jöjjön létre az az atmoszféra (mert hisz igazán nevelni csak atmoszférával lehet).” (Németh László: A vallásos nevelésről. In: Kiadatlan tanulmányok, Bp. 1968. 353. o.)

A felvázolt helyzetkép egyáltalán nem megnyugtató. „A kultúra katasztrófája eszményeink katasztrófájának a következménye” – mondja Albert Schweitzer (Élet és gondolataim, Bp. 1981. 121. o.). Ez a gondolat némiképp összefoglalja a képet. A kamaszkorú fiatalság, amely helyét és önmagát keresi ebben a világban, egyre kevésbé találkozik a türelem, a hűség és az állhatatosság példáinak a társadalmi közvélemény előtt is értékelt megjelenítésével.

Találkozhatunk természetesen a fönt vázolt jelenség ellenkezőjével is. Vannak elevenen ható példaképek és eszmények – olyan környezetben, ahol az értékek nemcsak papíron léteznek, hanem az egymást ismerő, egymásért felelősséget érző emberek életéből sugárzik a tiszta, megélt értékrend. Ahol az „igen” valóban igen, és ahol a „nem” valóban nem. Ahol megtapasztalható az igazi elkötelezettség, egy ügy osztatlan szolgálata. Ilyen közösségben hitelesen állítható a fiatalok elé a hős és a szent: akik nem bagatellizálják a saját életüket, azok nem rombolják le a türelem, a hűség, az állhatatosság történelmi példáinak eleven-ségét és értékét sem.

A kazah–szovjet író, Csingiz Ajtmatov nemrég magyarul is megjelent, *Az évszázadnál hosszabb ez a nap* című regényének főhőse a végeláthatatlan sztyeppén egy kis kitérő állomáson szolgáló vasutas, Edigej. Barátja meghal – el kell temetni. Az ősi temetőben, a mohamedán hagyományoknak megfelelően, úgy, ahogyan azt még életében kívánta. Edigej így imádkozik a temetésen: „Ami pedig végső kívánságomat illeti, meghagyom a fiataloknak, hogy majd ide jöjjenek el velem. Megmondom nekik, lelkükre kötöm, hogy itt temessenek el. Csak azt nem látom, aki majd elmondja az imádságot fölöttem. Istenben nem hisznek, semmi-féle imádságot nem ismernek. Hiszen senki sem tudja, és nem is tudja meg soha, létezik-e Isten a világon. Az egyik azt mondja, van, a másik, hogy nincs. Én hinni akarom, hogy te vagy, s hogy itt lakozol a gondolataimban. És amikor imával fordulok hozzád, valójában magamhoz fordulok terajta keresztül, megadatott nekem ebben az órában úgy gondolkodni, ahogy te magad gondolkodnál, teremtőm. Hiszen erről van szó! Ezek meg, a fiatalok, nem gondolnak erre, és lenézik az imádságot. De mit tudnak majd mondani maguknak és másoknak a halál nagy órájában? Sajnálom őket, hogyan fejthetik meg a maguk emberi titkát, ha gondolataik nem tudnak olyan magasra emelkedni, mintha valamennyien istenné válnának? Bocsásd meg nekem ezt az istenkáromlást . . .”

Ifjúság és deviáció*

A deviáció fogalma, értelmezése

Ez a fogalom – deviáció, a latin *deverto* (letér), *diverto* (eltér), *deviatio* (elhajlás) szóból származik. Az angol nyelvterületen vált általánossá, ahol a *deviation* szó „eltérés”-t, „elhajlást”-t jelent. (Ennek változatai a francia nyelvterületen *deviation*, az olasz nyelvterületen *deviazione*.)

Tudományos fogalomként először a politológiában és az orvostudományban jelent meg. A politológiában valakinek a párt, illetőleg a kormány politikai irányvonalától való eltérését jelenti. Az orvostudományban a test szervrendszerének működési mechanizmusában egyes szervek rendellenes működését fejezi ki. A társadalomtudományok területére – mindenekelőtt a szociológia, de hasonlóképpen a szociálpszichológia, társadalompedagógia területére – századunk második felében alkalmazták. Ebben nagy része volt Simon Dinitz, Russel R. Dynes, Alfred C. Clarke, Albert K. Cohen, Armand Hesnard munkásságának¹ és még másoknak, akik a társadalom (értsd: közösség) tagjainak „elhajló”, „elferdült” magatartását kutatták. Ma legalább féltucat tudomány területén általánosan ismert és alkalmazott ez a fogalom. A „deviáns ember” vagy a „deviáns magatartás” gyakorta használt kifejezésében a „deviáns” jelző lényegében kettős funkciót tölt be: egyrésztől értékjelző, másrészt a társadalmi beilleszkedés zavarának egy formáját fejezi ki.

A deviáció ismeretelméleti elemzése több szempont figyelembevételét igényli.

Olyan jelenséget fejez ki, amelyben bonyolultan ötvöződnék *társadalmi folyamatok*, az egyén és a társadalom viszonyának problémái. Ha tehát a deviáns jelenség (magatartás) ok-okozat láncolatát kutatjuk, a bonyolult egymásrahatásban jelentkező társadalmi folyamat- (tünet-) együttes keletkezését kell megismernünk. S ez a körülmény azt követeli, hogy a deviáció-kutatásban az egyes deviáns jelenségeket sokoldalúan, több tudomány területén kell megközelíteni, s az érdekelt tudományok eszközeit, módszereit összehangoltan kell alkalmazni a társadalmi valóság mind pontosabb megismerése érdekében.

Figyelembe kell venni azt is, hogy a deviáció csak a *normativum* fogalmával összhangban értelmezhető; önmagában nem negatív és nem pozitív, csak a normával összefüggésben lehet negatív vagy pozitív tartalma. A deviáció-kutatás tehát norma-kutatást is követel, e két fogalom együtt értelmezhető.

A deviáció kutatásával sokan foglalkoztak, mégis számtalan megválaszolatlan kérdéssel állunk szemben. A legproblematisabb kérdés a határok megvonása: tisztázatlan, hogy milyen jelenségek sorolhatók a deviáció körébe. Vannak, akik körét szűkíteni igyekeznek, és csak a törvénysértést tekintik deviáns jelenség-

¹ Dinitz–Dynes–Clarke: *Deviance*, New York, 1969;

Albert Cohen: *Deviance and contrroll*. New Jersey, 1966;

Armand Hesnard: *Psychologie du crime*. Paris, 1966.

* Dr. Pál László a neveléstudományok kandidátusa, a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola előadója; 1960 óta foglalkozik a veszélyeztetett és különböző fiatalkorúak nevelésével. E témában megjelent munkája a „Nevelés a büntetésvégrehajításban” c. könyv.

nek; vannak, akik tágítják körét, és például már a „feltűnő”, „furcsa” embert is deviánsnak minősítik stb. Figyelemmel a hazai társadalmi viszonyokra a következő kategóriákat tarthatjuk számon:

A deviáció formái

1. A különcc

Magatartásmódot fejez ki. A különcc a társas együttlétben a többitől eltérő módon él, viselkedik, a többitől elkülönül. A „különcc” fogalom a szokás fogalmával kapcsolatos, ugyanis az ún. különccködés szokások összességét öleli fel, csakhogy ezek a szokások eltérnek a mikrocsoportban általánosan érvényesülő szokásoktól.

A „különccködés” a deviáns magatartás egyik formája, általában zavarólag hat a társas együttlétben, de jogi következménye nincsen. A zavaró hatás ugyanis nem állandó és csupán bizonyos emberi viszonylatokban érvényesül, vagy olyan csekély mértékű, hogy a mikrokörnyezet toleranciájának határain belül marad. A „különccködésre” a mikrokörnyezet különbözőképpen válaszol: egyesek rosszallják, mások közömbösek maradnak; akadnak megértőek, de lehetnek utánzóok is. A „különccködő ember” magatartásában, cselekedeteiben kifejeződéhetnek saját identifikációs zavarai, de jelezhet a társas együttlétben meglevő zavarokat is.

A „különccködés” mint deviáns magatartásforma – bár mindegyik életkori kategóriában megtalálható – legszembeűnőbben fiatalkori jelenség. A fiatalkori „különccködés” az életkor előrehaladtával, pozitív mikrokörnyezeti-nevelési szituációban veszít vonzásából, és a társadalmi beilleszkedésben nem következik be zavar. Ha azonban a fiatalkori „különccködés” a szocializálódó fiatal negatív életmódjával van korrelatív kapcsolatban, káros mikrokörnyezeti milióból származik, ez az enyhébb deviáció-forma súlyosabb változatába sodorhatja a fiatalokat.

2. Az erkölcsi züllött

Az erkölcsi züllött (vagy erkölcsileg gátlástalan) egyén sokáig úgy szerepelt a szakirodalomban, mindenekelőtt az ideg- és elmegyógyászok felfogásában, mint „erkölcsi beteg”. (Ezt fejezi ki az általánosan ismert „moral insanity” fogalom.) Nézetünk szerint: az erkölcsi züllött ember nem beteg, a személyközi kapcsolatok – interperszonális viszonyok – *erkölcsi normáit veti el*: tudatában van cselekedeteinek, pontosan ismeri, hogy milyen erkölcsi normát sért, nincsen büntudata, lelkiismeretfurdalása. Nem érez erkölcsi gátlást mások félrevezetése, megkárosítása, becsapása, érdekeinek semmibevevése, esetleg életének veszélyeztetése stb. miatt. Egoista. Cselekvésének mozgatórugóját: az „ént” helyezi mindenek fölé.

Az erkölcsi normák három nagy kategóriája jelentős: az egyik a családi életben kialakult hagyományokban érvényesül; a másik a vallási, erkölcsi normákat foglalja magába; a harmadik forrása pedig az állami étellel összefüggő jogszabályrendszer.

Társadalmunkban a családi hagyományok forrásai meglehetősen elapadtak, csökkent a vallási normák követőinek száma. Az állami jogszabályokból fakadó erkölcsi szabályozó funkciók pedig – úgy tűnik – nem elégségesek a társadalom általános erkölcsi arculatának meghatározására. Ez az oka, hogy az erkölcsi züllöttség gátlástalanul érvényesülhet, sőt társadalmunk általános fejlődése mellett a fiatalság körében növekszik.

3. Az alkoholisták

Az alkoholisták magatartása – mint deviáns magatartás – két megközelítést kíván. Az egyik: az alkoholisták személyisége. Ebben a témában tudományos kutatások folytak, és eredményeik alapján a szakirodalom lényeges kérdéseket tisztázott. A megközelítés másik iránya: az alkoholista személyiségének a mikrokörnyezetre gyakorolt hatása.

Az alkohol élvezete társadalmi szokás, mértékletes fogyasztása társadalmilag elfogadott. Az olyan mértékű fogyasztása azonban, amely torzítja a személyiséget és zavarja a mikrokörnyezeti emberi együttlétet (például csökkenti a munkaképességet, leépíti a pozitív erkölcsi tulajdonságokat és rossz erkölcsi tulajdonságokat alakít ki, másokat alkoholizálásra csábít stb.), a társadalom részéről rosszszallást vált ki. Az alkohol deviáló hatására más deviáns jelenségek és magatartások is keletkezhetnek (például a bűnözés, amit jogrendünk elítél; vagy például aberráció, amely orvosi beavatkozást igényel stb.); ilyenkor a deviáció halmozódása áll elő.

Az alkoholizmus jelentős mértékben szedi áldozatait a fiatalok köréből. Kialakultak alkoholizáló mikroszoportok, melynek bázisát régebben kocsmák, a jelenlegi helyzetben italboltok, esetenként diszkók vagy éppen kultúrházak szolgáltatják. Ezek a szórakozóhelyek azért válhatnak alkoholizálók bázisává (gócaivá), mert esetleg az ott virulens módon létező káros elemek befolyását nem ellensúlyozza pozitív pedagógiai hatás.

4. A fogyatékosok

A fogyatékosok mint deviáns jelenség minden társadalom súlyos problémái közé tartozik. Ezt a fogyatékosok differenciáltságának széles skálája is mutatja. Főbb kategóriái: értelmi fogyatékosok (három alcsoportja: debilis, imbecillis, idióta); hallási fogyatékos (süket és nagyothalló); látási fogyatékos (vak és gyengénlátó); testi fogyatékos; beszédhibás (néma és beszédhibás); halmozottan fogyatékos (például süketnéma vaksággal).

A fogyatékosok jelentős része – a társadalom segítségével – beilleszkedik, és megtalálja helyét a társadalmi tevékenységben. Számolni kell azonban azzal, hogy egy részük (például a mozgásképtelenek vagy a halmozottan fogyatékosok) beilleszkedése nehézségekbe ütközik vagy semmiképpen sem lehetséges; életben tartásukra speciális intézeteket kell fenntartani, és életük végéig asszisztenciára van szükségük.

A fogyatékosok legnagyobb kategóriája az értelmi fogyatékosok; közülük legtöbben a debilis alcsoportba sorolhatók – tehát megkülönböztetett figyelmet érdemelnek.

A *debilisek* esetében számolni kell a lappangó fogyatékosággal. A részlegesen vagy enyhe fokban meglévő fogyatékoság nemritkán rejtett marad. De ha az ilyen egyén képességeinek nem megfelelő (magas) követelményeket támasztó feladatok elé kerül, csakhamar szerepkonfliktus áll elő, amelynek beláthatatlan következményei lehetnek (öngyilkosság, bűnözés). Előfordulhat az is, hogy valakit debilissé nyilvánítanak, holott helytelen nevelése vagy szociális elmaradottsága miatt nem képes egy adott közösség értelmi színvonalának megfelelő teljesítményt elérni. A debilisek társadalmi beilleszkedésének alapproblémája: megfelelő környezetet és beosztást kell számukra biztosítani. Föl kell ismer-
ni, hogy szervező, kombinatív munkára vagy utasítás végrehajtásában is az összetett vagy csak egyszerű feladat végrehajtására képes-e. Egy debilis egy gyárban rendszeként esetleg kudarcra van ítélve, takarítóként kiváló dolgozó lehet belőle.

Az értelmi fogyatékoság általában három éves korban jelződik, de – mint említettük –, ha a felnövekvő fiatal zilált családi környezetben él, fogyatékosága rejtett maradhat vagy csak élete későbbi szakaszában válik ismertté. Ez súlyos következményekkel járhat: a fiatal könnyen káros befolyások alá kerülhet, veszélyeztetetté válhat, bűnbe sodródhat, nem kívánatos szenvedélyei alakulhatnak ki, és később a legszakszerűbb diagnosztizálás sem hozhatja helyre neveltetésének mulasztásait. Alapelv: az értelmi fogyatékoság mielőbbi felismerése és szakember bevonása a nevelésbe-kezelésbe.

5. Az öngyilkosok

A deviáció legsúlyosabb formája az ember önpusztító magatartása, cselekedete, amikor önkezeléssel vet véget életének. Magyarország a nemzetközi statisztikai összehasonlításban az öngyilkosság terén az első helyen áll (1968 óta).

Az öngyilkosság okait sokan kutatták, magyarázzák, és az okok soféleségét sorolják fel, e témában a legjelentősebb monográfia Emile Durkheimtől származik,² ennek vitájába nem bocsátkozunk bele. Azt azonban határozottan állít-hatjuk: az olyan ember, akinek személyiségét szilárd erkölcsi tudat határozza meg – nem követ el öngyilkosságot.

6. A bűnözők

Társadalmunkban évente átlagosan 110–120 ezer bűncselekményt követnek el. Az elkövetők döntő többsége férfi, a nők átlagos százalékaránya 10%, a fiatal-korúaké 5%.

A bűncselekmény kritériuma, hogy a társadalomra veszélyes. A bűncselekmény elkövetője jogi normát sért, de a jogi normák erkölcsi tartalmúak; így a büntetvényben az elkövető erkölcsi életének torzulása fejeződik ki, vagy éppen az fedezhető fel, hogy az elkövetőnek erkölcsi értékei (erkölcsi tulajdonságai, fogalmai, erkölcsi meggyőződése) ki sem fejlődtek. Ennek alapvető oka többnyire a nevelés hiányosságaiban rejlik. A nevelés viszont a társadalmi helyzet függvénye: meghatározója az anyagi helyzet (lakásviszonyok, a létalapot jelentő munka, a kereset stb.), a függőségi viszonyok (mennyiben kiszolgáltatott vagy egyenrangú az egyén a társadalmi alá-fölérendeltségi rendszerben), a jogok és kötele-ségek mennyisége és aránya.

Minden társadalomban a büntető törvénykönyvek szabják meg azt, hogy mi tekinthető bűncselekménynek. A legenyhébb (pl. kis kárértékű lopás) és a legsúlyosabb (pl. emberölés) bűncselekmény egyaránt törvénysértő, de nem minden elkövető tekintendő „bűnöző”-nek. Nézetünk szerint a bűnöző legfőbb ismerve az, hogy elkövetett bűncselekménye szervesen illeszkedik az életmódjába; tehát a bűnözők deviációjának minősítése jól átgondolt differenciálási rendszert igényel.

A „bűnöző” jelzőt gyakran alkalmazzák fiatalokra is, azonban az előzőekben ismertetett tételt nem lehet mechanikusan a fiatalkorúakra vonatkoztatni. A fiatalkorúak nagykorúságukig a nevelésükre-gondozásukra hivatott és kötelezett személy (szülők, nevelőszülők, gyám stb.) irányítása alatt állnak – vagy legalább is kellene állniuk –, akik viselkedésükért, cselekedetükért felelősek. Önálló életvitelük, szilárd attitűdrendszerük még nem alakult ki, fizikailag-pszichikailag fejlődésben vannak; törvénysértő cselekedeteik gondozásuk-neveltetésük hibáira vezethető vissza, és – mint a tapasztalatok bizonyítják – általában hiányok pótlására irányul. Ezért realisabb fiatalkorú törvénysértőkről beszélni.

² Emile Durkheim: Öngyilkosság. Budapest, 1979.

Harmincezer gyerek szülő nélkül

A nemzetünk sorsáért aggódók egyre inkább gondban vannak az elkövetkezendő nemzedékek csökkenő létszáma és minőségi romlása miatt. E témáról az elmúlt egy-két évben számtalan cikket, értekezést olvashattunk a különböző folyóiratokban.

A keresztnyi házaspárok eszménynek tartják a nagy családot, s lehetőségeikhez, képességeikhez mérten több gyermeket vállalnak. De a veszélyeztetett, elhanyagolt és az állam gondjaira bízott gyermekekkel szemben is vannak feladataink.

Az állami gondozottak számának alakulása:¹

	összesen	intézetben elhelyezett	nevelő- szülőkhöz	saját szülőkhöz kihelyezett	a kihelyezettek az összes állami gondozott %-ában
1960	23 408	17 213	6 041	154	26,5%
1970	35 626	24 372	10 635	619	31,6%
1975	35 326	24 601	9 705	–	28,3%
1980	33 148	24 726	8 422	–	25,4%
1982	32 213	24 398	7 815	–	24,3%

Nem kerülheti el figyelmünket az a tény sem, hogy a már állami gondozottak mellett a (környezeti, magatartási, anyagi és egészségi okból) veszélyeztetett kiskorúak száma is óriási (1970: 67 981; 1972: 74 015; 1982: 68 188).²

Ma már köztudott, hogy az intézeti nevelési forma szükséges rossz. A sűrűn változó intézetekben és az esetleg még sűrűbben változó nevelők mellett a gyerekek életéből hiányzik az állandóság, nem alakulhat ki bennük a biztonságérzet, nem fejlődik ki a tartós érzelmi kapcsolatok létesítésére való képesség. „Egy szociológiai felmérés 1975-ben megvizsgált 200 nagykorúvá vált állami gondozottat. Egyetlen nevelőotthonban töltötte idejét 6%-uk, kettőben 18,5%; háromban 25%; négyben 21%; ötben 6,5%; ötnél többen 23%.”³

A fentiek következtében a gyerekek jó része magányos, befelé forduló, érzelmileg felszínes, érdektelen, passzív, közönyös lesz, vagy pedig védekezésként cinikussá, durvává, erőszakossá válik. Sokuknál neurotikus zavarok is fellépnek. Egy vizsgálat szerint nevelőotthonainkban „a gyerekeknek mintegy 80%-a szorongásos, depressziós. Gyakori a kóros hazudozás, neurotikus lopás, csavargás, agresszivitás, nem beszélve a pszichogén és motoros funkciózavarokról, mint bevétel, himbálás stb. Ilyen és hasonló zavarokban 42–48%-uk szenved.”⁴

Tavaly hallhattuk a televízióban, hogy a kb. 120 működő nevelőotthon nagy része leromlott állapotban van, illetve a nem e célra készült épület eleve alkalmatlan arra, hogy a gyerekek otthon érezzék magukat. Sem az egyéni, sem a

közösségi élet feltételeit nem tudják biztosítani számukra.⁵ Ezenkívül az intézetben a gyerek számos olyan dolgot nem tanul meg, amelyre felnőtt életében elengedhetetlen szüksége lenne (a pénz értéke és kezelése, vásárlás, a legegyszerűbb ételek elkészítése stb.).

A segítségnyújtás formái

1. *Nevelőszülőség*: A fenti táblázat azt mutatja, hogy ez a gondozási forma – holott a legtöbb gyereket érinthetné – ma már kevésbé népszerű. Így egyre nő azoknak a száma, akik otthonra, családra várnak, akiket kiadnának, ha jelentkezne értük valaki. Pedig sok olyan állami gondozott is van, aki pszichés alkata miatt nem tud alkalmazkodni egy nagyobb közösség rendjéhez és csak családi környezetben nevelhető.

A nevelőszülőkhöz kihelyezett gyerek után 18 éves koráig az állam tartási díjat fizet. Ez olyan alacsony, hogy a nevelési költségeknek csak egy bizonyos hányadát fedezi. Összege a gyermek életkorától, iskoláztatásától, ill. egészségi állapotától függően 500–900 Ft között mozog. Emellett ruházkodásáról is az állam gondoskodik.

Általában két és fél–hároméves kortól adnak ki nevelésre gyereket. Nevelőszülő házaspár és egyedülálló egyaránt lehet. A gyermek számára természetesen az a legideálisabb, ha családba kerül, de egy egyedülálló személy gondoskodó szeretete is százszor több, mint az intézetben az egymást sűrűn váltó nevelők egy gyerekre jutó figyelme, törődése.

A nevelőszülők száma 1982-ben 5329 volt. Közülük egy gyermeket vállalt 3499, kettőt 1275, hármat 421, négyet 94, ötöt vagy annál többet 40.⁶ Vannak olyanok, akik évtizedeken keresztül nagy szeretettel és áldozattal nevelnek egyszerre négyet-ötöt is, s ha az egyik gyerek kirepül, már jön is helyette az újabb.

Azoknak a harmonikus családoknak, amelyekben az anya valamilyen egészségi oknál fogva nem szülhet annyi gyereket, mint ahányat szerettek volna vállalni, ahányat el tudnának tartani, fel tudnának nevelni, keresztény feladatuk lehetne, hogy még egyet-kettőt magukhoz vegyenek. Két ilyen családról tudok. Az egyikben az anya szívbetege miatt csak két gyereket szülhetett, ezért harmadikként befogadtak egy kisfiút, a másikban pedig három, császármetszéssel született saját gyerek után vettek magukhoz egy párnapos csecsemőt, egy lányanya gyermekét.

Érthető azoknak az aggódása, akik saját gyermekeik békéjét, harmóniáját féltik egy hátrányos helyzetű, sok negatívumot magával hozó, sok mindenben elmaradt gyerektől. De egy 2–3–6 éves gyerek, aki nyilvánvalóan sokkal több energiát, szeretetet, törődést igényel, nem dülja fel a meglévő harmóniát, hanem egy-két év alatt szépen beilleszkedik a családba. Természetesen felmerülhetnek kisebb-nagyobb problémák. Az idegen gyerek valószínűleg árgus szemekkel figyel, hogy a szülők egyformán bánnak-e vele és a sajátokkal, annyit kap-e ő is mindenből, mint a többi, nem büntetik-e őt többször, súlyosabban. Nagy lélek és nagyon nagy szeretet kell ahhoz, hogy a szülő ne tegyen különbséget saját és befogadott gyermek között.

A gyermektelenek, ha nevelőszülőségre vállalkoznak, ne csak egy gyereket vegyenek magukhoz, hanem legalább kettőt. Nem egyszerre, hanem egy-kétéves különbséggel, úgy, ahogy a saját gyerekek is születnének, nehogy annak az egy befogadottnak a kényeztetés mellett szomorú egyke sorsa legyen.

Sokat tehetnének ezekért a gyerekekért. Azok a még aktív korban lévő szülők, akik 45–50–55 évesen gyerek nélkül maradnak: a sajátjaik felnővén elkerülnek otthonról, üres, kihalt lesz a ház. Igaz, hogy hamarosan jönnek az unokák, de

egy egészséges szemléletű családban a kicsinyek gondozása nem hárul a nagyszülőkre. Az alkalmi segítségnyújtás mellett a „fiatal” nagyszülőknek (házaspároknak vagy özvegyen maradtaknak) sok esetben lenne még energiájuk, szeretetük az ilyen elhagyott gyerekekre is. Nem 2–3 évesek magukhoz vételére gondolok, az már túl fárasztó lenne, és nekik rövidebb távlatokban kell gondolkodniuk. 8–10–12 éves gyerekekből, akik amúgy is kevésbé kelendőek, kivehetnének és felnevelhetnének kettőt-hármat. Az ilyen nevelőszülők már gyakorlottak, tapasztaltak lennének, hiszen saját gyerekeiket is átsegítették a kamaszkor nehézségein.

Előfordulhat, hogy a vérszerinti szülők felbukkannak. A láthatást biztosítani kell számukra, de nem otthon, hanem csak a GYIVI-ben (Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet) ahol pedagógusok felügyelete mellett találkozhatnak. De az olyan szülő, akitől züllött, munkakerülő, iszákos életmódja miatt vették el gyermekét, nemigen kíváncsi rá. Nagyon ritkán megtörténhet, hogy rendeződik a biológiai szülő élete, s ismét alkalmassá válik a gyerek nevelésére. Ilyenkor a nevelőszülőnek felül kell emelkednie fájdalomán, és annak kell örülnie, hogy néhány éven keresztül otthont, szeretetet tudott adni egy rászorulónak.

A nevelőszülőség jó bevezető az örökbefogadáshoz. Ha a gyerek egy-két éve ott van, s vérszerinti szülei feléje sem néznek, a nevelőszülő kijáratja, hogy örökbe kapja a gyereket. Akár úgy, hogy felkeresi a szülőt, és rábeszéli, hogy a gyerek érdekében mondjon le róla. Az örökbefogadással a gyerek helyzete jogilag is rendeződik, minden szempontból nagyobb biztonságban lesz. A nevelőszülőnek sem kell attól rettegnie, hogy bármikor elvihetik tőle neveltjét.

2. Örökbefogadás: Az örökbefogadásra jelentkezők legnagyobb része (~80%-a) csecsemőt akar. Az örökbeadható csecsemők száma azonban a gyerekre várók számához képest nagyon csekély, mert – bár sok az intézeti csecsemő – az anyák szegényből, számításból, nemtörődomségből, esetleg sorsuk jobbrafordulásában bizakodva nemigen mondanak le újszülöttjükéről.

Az örökbefogadni szándékozók közül sokan félnek attól, hogy egy több évet intézetben, esetleg züllött családban töltött gyerek már nem nevelhető, alakítható; az első években elmaradt szeretetet nem lehet pótolni. Nyilvánvaló, hogy az intézetből kikerült gyerek sokkal több törődést, szeretetet kíván. Nevelése során igyekezni kell a tartós kötődési képességet kifejleszteni, biztonságérzetét kialakítani, érdeklődését, aktivitását felkelteni. Az anyahiány miatt fellépő zavarok megszüntethetők. A gyógyulás kezdeti szakaszán persze számolni kell többszöri, akár súlyos visszaeséssel is. Mindezek ellenére *nem reménytelen a nagyobb gyerekek örökbefogadása sem*. Szeretetet adni, elkezdni adni soha sem késő. Fontos, hogy az örökbefogadó ne a saját önző szempontjait, hanem az örökbefogadott érdekét tartsa szem előtt: *ne magának* akarjon egy okos, szép gyereket, akivel büszkélkedhet, és a kicsi ne legyen saját magánya megszüntetésének eszköze sem. Sok esetben azért fut zátonyra az örökbefogadás, mert a gyerekek olyan szerepet szánnak, amelynek nem tud megfelelni. (1976–78 között 31 volt állami gondozott örökbefogadását bontották fel.) Sokszor türelmetlenül szeretik a gyereket, azt várják tőle, hogy azonnal viszonzszeressen és hálás legyen. Pedig az intézetből jött gyerek csak hosszú idő után, sokszor csak évek múlva képes erre.

Csak az fogadjon örökbe, aki azt a gyerek érdekében teszi, aki a gyereket akarja boldoggá tenni, megtanítani a kötődésre, bizalomra, szeretetre, hogy majd felhóttként meg tudja állni a helyét, s képes legyen szereteten alapuló, tartós, boldog házasságot kötni.

Néhány statisztikai adat: Évente átlag 1000 gyerek adható örökbe. 1980-ban 999 közül országosan 391-et fogadtak örökbe. Ebből 3 éves kor alatti 149, 3–5

éves: 151, 6–9 éves: 66, 10–18 éves már csak 25. Ezzel szemben az örökbefogadhatóknak több mint egyharmada (355) tíz év fölötti. Nem kellene a cigánygyerekek, még cigány családoknak sem. (Az állami gondozottaknak Budapesten kb. 10%-a, vidéken 60%-a cigány.) Nemigen fogadják be a bűnözők gyerekeit, félnek az értelmi fogyatékos szülők gyerekétől, még ha az egészséges is. A „különleges gondozásra szoruló” gyerekek sem kellene, pedig a 999 közül 258 ilyen: vak, süket, sánta, testi hibás, és legalább ennyi, ha nem több a debil és az inbecil.⁷ 1982-ben 1157 közül 452 gyereket fogadtak örökbe, 705 gyerek maradt és várt, esetleg még mindig vár, de nem jön érte senki.⁸

A gyermektelenek közül sokan szeretnék átélni az első hónapok örömeit, nehézségeit, virrasztásait, szeretnék látni az első mosolyt, hallani az első gügyögést, ezért csecsemőért állnak sorba. Ez természetes igény. De talán vannak olyanok is – gyermekesek és gyermektelenek egyaránt –, akik neki mernek vágni egy sok szempontból nehezebb feladatnak, s a tizenéves, vagy a cigány és a fogyatékos „senkinek-sem-kell” gyerekek közül akarnak választani, hogy sok-sok szeretettel pótolják az elmaradt nevelést vagy korrigálják a helytelen hatásokat. Előítéletek nélkül, önzetlenül, szeretettel. Vidéken sokkal könnyebb gyereket kapni, mint Budapesten, akár még az egyedülállóknak is.

Az örökbefogadás tényét nem szabad eltitkolni a gyerek előtt! Hazugságra nem épülhet egészséges, szeretetteljes emberi kapcsolat. A gyerek apró jelekből, elhallgatásokból vagy elszólásokból, bizonytalankodásokból előbb-utóbb észreveszi, hogy valami titok lappang körülötte. Ez egyre nagyobb súlyként nehezedik rá, s mivel nincs, aki levegye a válláról, a gyerek előbb-utóbb neurotikussá válik, ami különböző testi betegségek alakjában jelentkezik. Ha pedig a titok véletlenül kiderül, a gyerek úgy érzi, becsapták. Erre leválási kísérletekkel válaszol: csavarogni kezd, antiszociálissá válik, esetleg bűncselekmények elkövetéséig is eljut. Mivel egy kicsi gyerekkel még nem lehet megbeszélni és megértetni dolgokat, úgy kell élni, hogy mindig mindenről lehessen beszélni: arról, amikor még nem ismerték egymást, arról, hogyan találkoztak, miért választották éppen őt, mikor, hogyan hozták haza, hogyan szoktak össze az első hónapok során. „A választás az örökbefogadáskor még nem kölcsönös. Csak őszinteséggel érhetjük el, hogy az »idegen gyerek«-ből ne ellenség, hanem igazi gyermekünk legyen.”⁹

3. *Hivatásos nevelőszülői munkakör:* Napjainkban új gondozási forma van kialakulóban: az állami gondozott gyermekek családban történő csoportos nevelése. Más országokban erre már jócskán akad példa.

Egyelőre kísérleti jelleggel a GYIVI hivatásos nevelőszülői munkaviszonyt létesített két budapesti házaspárral: 5–6 különböző korú és nemű állami gondozottat bíztak rájuk, ezek testvérekként nevelkednek náluk. (A további tervben 6–8 gyerek szerepel egy családban.) Az anya főállású nevelőszülő teljes, az apa részfoglalkozású, fél fizetéssel.

Az egyik család hat saját gyereke mellé vállalt még hatot, s az egy éve náluk levő két hároméves és az egy négy és fél éves kislány ez idő alatt is már jelentős fejlődésen ment keresztül. (A hatodik még nem érkezett meg, viszont nemrég nekik született újabb kisgyermekük.)¹⁰

Ha ez a hivatásos nevelőszülőség bevalik, szeretne a GYIVI minél több erre alkalmas házaspárt találni. A kedvező tapasztalatok nyomán hamarosan sor is kerül erre.

4. *Patronálás:* Aki nem mer belevágni az előzőkbe, de érez elhivatottságot, választhat egy lazább formát: a patronálást. Igaz, ezt is nagyon meg kell gondolni, mert abbahagyni – hacsak nem az állami gondozott részéről szakad meg a kapcsolattartás igénye – nem szabad, ez ugyanis nagy törést okozhat a gyermekben. Gyakran olvashatjuk, hogy szocialista brigádok patronálnak egy-egy gyere-

ket, egy-egy nevelőotthoni csoportot. Látogatják, megajándékozzák őket, hétvégekre hazaviszik, kirándulásokat, ünnepeket szerveznek nekik. Miért ne vállalhatja ilyen feladatot egy-egy plébániai közösség is? A tizenéves állami gondozottak a náluk 5–10 évvel idősebb patronáló fiatalokban barátokra lelhetnek, tartalmas életeket, pozitív példát látnának maguk előtt, ha azok különféle közös programjaira (kirándulás, táborozás, kerékpártúra, komolyabb beszélgetés és vidám összejövetel, színház, mozi stb.) meghívják, elvinnék és otthonaikba is bevezetnék őket. Szinte észrevétlenül is tudnának nekik valami többletet adni, s amikor ezek a gyerekek 18 évesen kikerülnek az intézetből, nem állnak teljesen magukban, lesz kibe kapaszkodniuk.

A patronálásnak természetesen *rendszeresnek* kell lennie (legalább kéthetenként egyszeri látogatás, kihozatal, levél stb.). Hogy erre milyen nagy lenne az igény, azt a következő felmérés mutatja: Az intézeti gyerekek egyötöde magányos, nincs barátja. Az intézeten belül 13% érzi jól magát, 54% rosszul (elsősorban a verekedések és lopások miatt) és 33% érzelmi töltés nélküli, azaz eltompult, elfásult.¹¹

Házaspárok, családok is vállalhatnak patronálást, de többnyire hamarosan belátják, hogy ez nekik is, a gyerekeknek is kevés. Az igazi megoldás az, ha magukhoz veszik kis védencüket.

5. A 18. életévüket betöltött, intézetből kikerültek támogatása: Intézményes próbálkozások, erőfeszítések vannak ugyan e téren is, de ezek egyelőre igen kevés fiatait érintenek, s így az intézetiek nagy része a 18 éves korig tartó maximális gondoskodás után a teljes gondozatlanság állapotába kerül. Az addigi bezártságból fakadó alapvető ismeretek hiányában többségük képtelen az önálló életvitelre. Sokan elkallódnak, rossz társaságba keveredve el is zülленek. Nagy segítséget jelenthet az állami gondozásból kikerült, egyszál magukban álló 18–20 éves fiataloknak, ha a lakókörnyezetében, munkahelyén valaki melléjük áll. Összebarátkozik velük, támogatja, meghívja otthonába, hogy legyen olyan „családja”, ahová problémáival bármikor fordulhat. 20–25 éves fiatalokból álló közösségek is fölvehetnék a kapcsolatot egy középiskolás korúakat nevelő intézettel, összebarátkozhatnának néhány „elbocsátás előtt álló” fiatalal, és az önálló élet megkezdésekor melléjük állhatnak. Segíthetnek pl. a lakáskeresésben, vagy családjuk befogadná egyiküket-másikukat fizető vagy szívességi albérlőnek. A szabadidő igényes eltöltésére, esetleg továbbtanulásra ösztönözhetik őket. Tanácsokat adhatnak a pénzbeosztásra, a munkahelyi problémáik megoldására, és rányithatják szemüket az élet igazi értelmére, a valódi értékekre is.

Nagyon komoly, felelősségteljes feladatok ezek. Hirtelen fellángolásból vagy pusztán szánalomból egyikre sem szabad vállalkozni. Aki ilyen irányú elhivatottságot érez, annak számot kell vetnie önmagával, önmaga és családja teherbíró képességével, fel kell mérnie, hogy alkalmas-e ilyen szerepre. Meg kell vizsgálnia magát, hogy képes-e az esetleges kudarcok ellenére is önzetlenül szeretni. Tisztában kell lennie azzal, hogy egy hányatott életű, sérült gyerek felnevelése igen nehéz, sokszor nagyon súlyos problémákkal járó feladat. Tény azonban, hogy 25–30 ezer gyerek szülőre vár.

Jegyzetek: 1., 2., 6., 8. Statisztikai Tájékoztató Gyermekvédelem 1982. – 3. Siklós László: Gyerekek veszélyben Bp. 1983. 196 l. – 4. Szvetich Józsefné: A nevelőotthonokban élő állami gondozott gyermekek leggyakoribb neurotikus megnyilvánulásai. Gyermek- és ifjúságvédelem 1975. 1. sz. 30–32 l. – 5. TV. 1983. IX. 16. Péntek esti randevú, – 7. Zsigmondi Mária: Történetek édes mostohákról. Írószemmel 1982. 238. l. – 9. Kántás Vera: Örökbefogadás – gyermekké fogadás. Élet és Tudomány 32. évf. 44. sz. 1386. l. – 10. A Népszabadság 1983. szept. 15-i számában hosszabb cikk jelent meg róluk: Nádudvariék 11 gyereke címmel. – 11. Hanák Katalin-Várhegyi György: Az állam gyermekei. Bp. 1973.

BÁNHEGYI B. MIKSA

Könnyű jót tenni, ha sokan segítenek

(Az SOS gyermekfalvak)

Napilapjaink is hírül adták, hogy 1983. október 29-én Budapesten aláírták a szerződést az SOS-Kinderdorf International és az SOS Gyermekfalú Magyarországi Egyesülete között, amelynek értelmében fölépítik az első magyarországi SOS gyermekfalut. Másnap *Battonyán* ünnepélyes keretek között lerakták a falu alapkövét. Az ünnepségen Hermann Gmeiner professzor, a mozgalom elindítója és az SOS-Kinderdorf International elnöke beszédében a következőket mondta: „Azt hiszem, ezzel a nappal Battonya városában sokkal melegebb és emberibb lett a léghő. Falut építünk. Szeretetből építjük. Én azért jöttem el, hogy elmondjam Önnek, polgármester úr, és e város polgárainak, hogy öt millió ember nyújtott most kezet Önöknek. Gratulálok ehhez a naphoz. A világban béke csak a gyerekeken, a családokon, a falun keresztül lehetséges. Végül is az SOS gyermekfalú eszméje a békét szolgálja.”

*

Hermann *Gmeiner* 1919. június 23-án született a vorarlbergi Alberschwendében. Sokgyermekes parasztcsaládból származik. Édesanyját nagyon korán elvesztette. Legidősebb nővére, az akkor 16 éves Elsa vette át a családban az anya szerepét. Ilyen körülmények között Hermann Gmeiner már gyermekkorában megtapasztalta az árvaságot, de ugyanakkor azt is, hogy nővére, aki nem volt anya, kisebb testvérei számára pótolni tudta az édesanya meleg gondoskodását.

A Fenyő-tanyán, ahol éltek, ő is dolgozott a házban és a földeken, őrizte az állatokat. A kis falu iskolájában föltűnt a fiú tehetsége, ösztöndíjjal a feldkirchi gimnáziumba küldték.

A második világháborúban katona volt, a fronton többször megsebesült. 1946-ban tudta megkezdeni tanulmányait az Innsbrucki Egyetemen. Gyermekorvosnak készült. Tanulmányai mellett az ifjúsági munkában is részt vállalt, s itt találkozott a maga nehéz sorsa mellett a háborút követő évek ifjúságának és a menekültek gyermekeinek elhagyatottságával. Ebben az időben vált meggyőződésévé, hogy hiábavaló minden segítség, ha a gyermek otthon nélkül, a családon kívül nő fel. Megérett benne az elhatározás, hogy az árva és cserbenhagyott gyermekeknek, amennyire ez egyáltalán lehetséges, teljesértékű családpótlékot ad. Végül is ez lett az SOS gyermekfalú alap gondolata.

1949-ben, bár a hivatalos szerveket nem sikerült megnyernie eszméjének, kis baráti körével, amely később gyorsan növekedett, 600 schillinggel a zsebében megalapította az SOS Gyermekfalú Egyesületet, és még ugyanabban az évben le is rakták a tiroli Imstben az első falu alapkövét. Azonban a szervezés munkája olyannyira igénybe vette Hermann Gmeiner idejét és erejét, hogy abba kellett hagynia orvosi tanulmányait. Ettől kezdve teljesen az elhagyott gyermekek ügyé-

nek szentelte az életét. Élettörténete egygé vált az SOS gyermekfalvak történetével.

Először ő vezette az imsti gyermekfalut, majd szervezte Ausztriában, később egész Európában a további gyermekfalvak építését. 1955-ben rendezték be Innsbruckban az ipari tanulók és diákok első otthonát, hogy a faluból kinövő fiataloknak a tanulás éveiben is gondját viseljék.

1963-ban, a koreai háború után alakult meg Dél-Koreában az első Európán kívüli falu, de még abban az évben elkezték Dél-Amerika három országában is az építkezéseket.

1964-ben hozták létre az SOS Kinderdorf International Szövetséget, a világ minden SOS gyermekfalvának a fedőszervét. Titkársága Bécsben székel, elnöke Hermann Gmeiner. Ugyanebben az időben az NSZK-ban, a skandináv országokban, Svájcban, Angliában, Kanadában és az Egyesült Államokban SOS Gyermekfalu Szövetségek jönnek létre. Ezeknek az a feladata, hogy a fejlődő országokban történő alapítások és építkezések céljára megteremtsék a szükséges anyagi fedezetet.

Megalakult az SOS gyermekfalvak Tudományos Intézete, amely e falvakban nevelkedő gyermekek szociálpedagógiai vizsgálatainak az eredményét teszi közzé. Egy évvel később felépítették Mörlbachban (NSZK) az anyák iskoláját, ahol kétéves oktatásban részesülnek azok a nők, akik a gyermekfalvakban az édesanya szerepét kívánják vállalni.

Ezekben az években Ausztriában gyógypedagógiai állomással, az NSZK-ban pedig a nehezen nevelhető, sérült gyermekek pszichiátriai osztályával bővült a szervezet.

Jelenleg a világ 72 országában 200 SOS gyermekfalu működik. Hermann Gmeiner vetése gazdag termést hozott. Őt magát két egyetem díszdoktorává, az Osztrák Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjává választotta. Sok kitüntetésé közül csak egyet említünk meg: Betlehem városának díszpolgára. Valahányszor kördemeit emlegetik, mindig megemlíti azt a közel öt millió embert, akik kisebb-nagyobb adományaikkal lehetővé teszik az SOS gyermekfalvak létesítését és fenntartását. Ezekre utal az ismertetésünknek címet adó idézet is: „Könnyű jót tenni, ha sokan segítenek.”

*

Az SOS gyermekfalu eszméje négy alapelven nyugszik: az anya, a testvériség, a ház és a falu eszméjén.

1. Az új hivatás, *anyának lenni a gyermekfaluban*, segíteni akar azokon az egyedülálló nőkn is, akiknek az életét nem tölti be teljesen a jelenlegi foglalkozásuk, akik gyermekekre vágnak, hogy azokért éljenek, azokról gondoskodjanak. Nem kívánnak meg tőlük semmilyen pedagógiai végzettséget, csupán nevelői tehetséget és a gyermekek szeretetét. Ezeknek a sok esetben lelkileg sérült gyermekeknek a nevelésében első helyen a segítség és a gyógyítás áll. A gyermek érezni akarja, hogy szereti, elfogadja és biztonságot ad neki valaki. Az SOS gyermekfalu lemond a „családban” az apáról. Hermann Gmeiner sok érvet hoz föl e mellett az elv mellett.

2. Az SOS gyermekfaluban a gyermek nem vele egykorú „növendékekkel” él együtt, hanem – összesen legfeljebb kilenc – különböző korú *testvéreivel*. A nevelés sikere érdekében általában tízéves korig vesznek fel gyerekeket. Ebben a sokgyermekes családban a kicsik körül van elég „nagy”, akitől tanulhatnak, segítséget és szeretetet várhatnak. A nagyobbaknak viszont a kisebbek jelenléte ad alkalmat arra, hogy a kis családi közösségben feladatot vállaljanak és teljesítsenek.

Mivel a faluban koedukáció van, a családokat ebből a szempontból a tudományos kutatások eredményeit figyelembe véve állítják össze. Elsődleges szempont, hogy a vérszerinti testvérek egy családban maradjanak, de a többi „testvér” között is legyenek fiúk és lányok vegyesen. Az együttélés nagyobb korban kockázatos lenne, ezért a 14–15 éves fiúkat áthelyezik a tanulóotthonba, a nagylányok viszont továbbra is a családban maradhatnak.

A testvérek együttnevelkedésének nagyon sok előnye van. Egyértelműen pozitív, hogy az esetleg nagyszámú testvérből álló árván maradt családot nem kell szétszakítani. Ugyanakkor az esetleg teljesen egyedülálló gyermek a családban testvérekre talál, s az ekkor felébredő szeretet még azokat a csavargókat is megszeliídítheti, akikkel a pedagógusok, de talán még az anya sem tudott mit kezdeni.

3. A harmadik alapelv a *saját családi ház*, amelyben minden helyiségnek megvan a maga rendeltetése, ahol a gyermeknek megvan a helye a családi asztalnál, megvan a külön ágya, van saját helye játékokra és tanulásra. Az ilyen ház már ott-hon, amely megadja a gyermeknek azt a védő burkot, amire szüksége van.

A házak általában egyemeletesek. Nem spártaian egyszerűek, de minden luxus nélkül épülnek. Az emeleten általában a hálószobákat alakítják ki: három gyermekre egy szoba jut, amelyben külön mindegyiknek megvan a maga kis körülzáró területe, ahol nyugodtan, minden zavaró körülmény nélkül tartózkodhat. Az anya hálószobája szintén az elvonulásra, a pihenésre szolgál, de megosztja azt a még egészen kis gyermekkel, hogy az az ő testi közelségében lehessen.

Központi hely a lakószoba. Ide koncentrálódik a család élete: itt dolgoznak, de itt tartják a családi ünnepeket is, itt sírnak s nevetnek, itt vannak a közös étkezések és a közös imádkozások. Ebben a lakószobában szerzi meg a gyermek a további életéhez szükséges első társadalmi kontaktusokat.

Minden háznak megvan a saját konyhája, benne a szó szerint értendő családi tűzhellyel. Az árva gyermek itt látja először, hogy hogyan dolgozik az anya a családjáért, s hogy az elsődleges szükségletek kielégítése megkívánja az egész család közreműködését.

A házak természetesen rendelkeznek fürdőszobával, el vannak látva központi fűtéssel és állandó melegvízszolgáltatással.

4. Az SOS gyermekfaluban valóban *falu*: 14–20 családi házból áll. Van benne „községháza” az egész közösség befogadására alkalmas nagy teremmel –, óvoda, betegrésztleg, műhelyek, barkácsszobák, kertek, játszótér, sportpálya és pancsoló. Itt tanulja meg a gyermek a szélesebb alapokon nyugvó társadalmi érintkezési formákat. A falu a környezethez, a külvilághoz vezető híd, éppen ezért a lehető legnagyobb mértékben alkalmazkodik az épületek stílusában is ahhoz a községhez vagy városhoz, amelynek a szélén épült, s amely lassan körülöleli, magába zárja.

A gyerekek a régi település iskolájába járnak, oda mennek templomba, beépülnek a helyi egyházközségbe. Boltjaiban vásárolnak, abból a pénzből, amit az anyák a család ellátására havonta kapnak. Ezek a közösségeken és ténykedéseken keresztül ismerkednek meg a társadalom egészével és annak problémáival, de a hétköznapi anyagi gondjaival is.

A faluban dolgoznak férfiak is, mint a vezető, a különböző mesterek és a szabadidő megszervezője, aki a mi fogalmaink szerint talán népművelőnek felel meg. Ezek a férfiak, valamint az iskola tanítói, tanárai és a lelkipásztorok adják meg az SOS gyermekfaluban történő neveléshez a férfi elemet, ők töltik be az apa funkcióit.

A vezető irányítja a dolgozókat, örökdi a falu egységén, és mint képzett nevelő segíti, irányítja és ellenőrzi az anyák nevelőmunkáját is. Semmiképpen

sem egyszerű közigazgatási vezető, hanem a falu feje, a gyermekek számára a férfi és az apa megtestesítője, tekintély. Szorosan együttműködik gyermekorvosokkal, pszichológusokkal és pszichiáterekkel, rendszeresen megtárgyalja az aktuális kérdéseket az anyákkal.

*

A fenti négy alapelveit Hermann Gmeiner úgy foglalja össze, hogy ezek biztosítják az első *integrációt*, amely gondozói és pedagógiai jellegű. A második integrációs elv az, hogy a gyermek visszataláljon abba a kultúrkörbe, amelyből kiszakították. Ezért lehetséges gyermekfalu a világ minden kultúrájában és minden vallásában. A gyermeket, vallja Hermann Gmeiner, semmiképpen sem szabad elidegeníteni eredeti kultúrájától. Az anyákat sohasem szabad idegen országból, idegen kultúrából, más vallásból „importálni”. Szükséges, hogy minden országban, ahol SOS gyermekfalu épül, annak saját nemzeti jogi fenntartója legyen, az SOS Gyermekfalu Egyesület. A fedőszerv, az SOS International, csupán tanácsot ad, koordinál, segítséget nyújt, valamint előkészíti az új egyesületek alapítását.

*

Befejezésül szóljon ismét az SOS gyermekfalu atyja, lelke és irányítója, Hermann Gmeiner: „Azoknak a gyermekeknek a nevében, akik otthont találtak falvainkban, akik különböző nyelveken beszélnek, akiknek különbözik a bőrük színe, más és más kultúrkörhöz és valláshoz tartoznak, könyörgök, nagyon sokszor könyörgök lelkemből a békéért. Békéért könyörgök és a barátság hídjait építem az emberek között, ahol csak tudom, hogy lehetséges legyen világunkban a Jó, amiben hiszek. . . . Itt, Battonyán is egy híd jött létre, a megértés és a béke kis pallója. A most megkezdett mű viruljon az itt otthonra lelő sok gyermek öröme és hasznára, mindannyiunk boldogságára.”

A fenti összeállítás a következő kiadványok alapján készült:

Hermann Gmeiner: Die SOS-Kinderdörfer. Moderne Erziehungsstätten für verlassene Kinder. Innsbruck–München, 1976.

Hermann Gmeiner: Eindrücke, Gedanken, Bekenntnisse. Innsbruck–München, 1981⁴.

SOS-Kinderdorf – Zielsetzung, Entstehung, Organisation (Prospektus)

SOS-Kinderdörfer 1949–1979. Innsbruck–München, é. n.

SOS-Kinderdorf in Ungarn. SOS Gyermekfalu Magyarországon, Innsbruck–München. é. n.

Hermann Gmeiner: Alle Kinder dieser Welt sind unsere Kinder. (Sokszorosított kézirat)

Hermann Gmeiner: Lebenslauf (Sokszorosított kézirat)

●

Egyre több emberre van szükség a világon, akik hisznek a jóban, s e hit erejében legyőzhetik a káoszt. Nem élhetünk többé olyan életigenlő, emberséges rend nélkül, amely segíti az embereket abban, hogy emberré váljanak. Csak az ilyen rend menthet meg bennünket azoktól a veszélyektől, amelyek az emberiség létét fenyegetik.

(Hermann Gmeiner)

Gondolatok, vallomások

– Pontosán tudom, hogy mit jelent az anya az ötéves gyermeknek. Számára az anyja a világ közepe. Ő áll mellette életének indulásánál. A gyermek és az anya olyan egység, amelynek szétbomlása vagy teljes szétrombolása a gyermek életét veszélyezteti.

Az árva, elhagyott gyermeknek újra anyát kell adni, ... gondoskodó anyát. Így született meg egy új női hivatás, a „szociális anya”. Ennek az anyaságnak már Jézus szavaiban megvan az alapja: „Asszony, íme a te fiad!” s „Íme a te anyád!”. Az SOS gyermekfaluban anyának lenni olyan hivatás, mint az ápolónőé, az óvónőé, a védőnőé.

– Azon a napon, amelyen teljes meggyőződéssel kimondhatjuk, hogy a világ minden gyermeke a mi gyermekünk, megkezdődik a földön a béke.

Világunkban vannak még különböző kisebbségek – vallási és népi kisebbségek, valamint gyermekek is –, akiket a mindenkori berendezkedett társadalom nem ismer el, elnyom és üldöz. Mindaddig nem lesz béke, amíg a társadalom az egész világon mindenütt föl nem karolja a szülő nélkül maradt és elhagyott gyermekeket, amíg elhanyagolja őket.

Újra meg újra kimondják az emberi jogokat. Hol van szó azonban a szülő nélkül maradt, az elhagyott, a családon kívül fölnövő gyermek emberi jogairól? Az ilyen gyermeknek is kell, hogy legyenek emberi jogai, hogy családban élhessen, s hogy otthonra leljen.

– Bangla Deshben minden másképp jelentkezik, mint bárhol másutt a világon. A mi SOS gyermekfalunkban is. De azért jó falu. A munka, amit itt a megszervezésébe fektettünk, meghozta gyümölcsét. Már Pestalozzi leírta: „A szervezés áll minden pedagógia kezdetén. Rendnek kell lennie a konyhában, a szobában, a tanulás idején, a lefekvéskor.” Reméljük, hamarosan érvényét veszti az az irányzat, amely nálunk otthon annyi rendetlenséget hozott a nevelésben. Van szabadság rendetlenségben? Létezik haladás rendetlenségben? Nincs, nem létezik. A daccai SOS gyermekfalú jó példája annak, hogy mit lehet elérni, ha egy közösséget rendben és rendre nevelnek. Ahol azelőtt sok kis hányatott teremtés élt, akik képtelenek voltak elviselni önmagukat és a többieket, ma ott egy olyan falu áll, amelynek a lakóiról sugárzik, hogy elégedettek a renddel és a rend által nyert szabadsággal és biztonsággal.

– A greenfieldsi (Indiai) SOS gyermekfaluban egy katólikus és egy tibeti buddhista család él. A többi 18 család hindu vallású. A vallások békés egymás mellett élése sokkal járul hozzá ahhoz, hogy megteremtse azt a jó szellemet, ami a faluban uralkodik. A falu vezetője Shri J. N. Kaul brahman. Bár tekintélyi alapon irányít, mégis jóságos, atyai módon. Mély hatást tesz rám – mindig, ha Greenfieldsben vagyok – az esti ima. Hat órákor van a falu terén. A résztvevők: anyák, nénik, nevelők, műhelyvezetők, kertészek, pázsitnyírók és gyerekek, gyerekek, gyerekek. Húsz percen át imádkoznak és meditálnak. S amikor a szent csend uralkodik, egyetlen gyerek sem emeli föl a szemét, hogy megnézzze, mit csinál a nagy orrú Gmeiner. Nyugati falvaink talán szegényebbek ebben a tekintetben.

Mi lenne a mi SOS gyermekfalvainkból a nélkül a támasz nélkül, amit Krisztus tanítása ad nekik? Az egész világon segítünk az elhagyott gyerekeken, mert hisszük, hogy az emberek az egész világon testvérek, s ezért felelősek egymásért. Nem természetes és ésszerű dolog ez? Kirívóan értelmetlen viszont önmagunk brutális elhatárolása a másik embertől. Ésszerűtlen a gátlástalan egoizmus, ami manapság megint nagyon divatba jött. Ezt „természetes” vagy netán „ésszerű” magatartásnak tartani, talán a legfelületesebb és legbutább nézet az étellel szemben, amit az ember, ez a „szociális” lény, a magáévá tehet. Mihez kezdjen az emberiség az olyan egyénekkal, akik vezérei akarnak lenni, de nincs bennük szeretet? Az ilyen vezérek, az államhatalom ilyen képviselői vagy az ilyen közigazgatási vezetők mindig új meg új jogtalanságokat követnek el.

– Már gimnazista éveimben fölmerült bennem a kérdés, hogy nem hagyjuk-e el a valóság talaját, valahányszor kijátsszuk a tudást a hit ellen és a hitet a tudás ellen. A kettő együtt, egymást kiegészítve ad képet ugyanarról a világról, hogy megtaláljuk benne a helyünket.

Ha valaki úgy határoz, hogy ő hitetlen akar lenni, akkor ez részéről éppoly ostobaság, mintha arra vágyna, hogy tudatlan legyen. Az emberi szellem a tudásban és a hitben manifesztálódik és általuk találja meg a tájékozódáshoz azt a segítséget, amely lehetővé teszi számára, hogy feleletet adjon létünk kérdéseire. Lemondhatunk-e egyetlen olyan segítségről, amely megkönnyíti ezt a feleletadást?

Ami engem illet, a vallásnak ugyanannyit köszönhetek, mint annak a tudásnak, amit az évek során gyűjtöttem. És boldog vagyok, hogy a fejlődés kritikusi-viharos éveiben nem vesztettem el a hitemet.

– Úticélunk Kalkutta. Félek viszontlátni az óriási várost, a nyomort, a koldusok, a nyomorékok és az utcán haldoklók tömegét. Itt minden óra egy örökkévalóság. A nyomasztó érzés nem hagy aludni; állandó kísértésem van arra, hogy perbe szálljak Istennel, és hogy kétségbe vonjam az embernek azt a képességét, hogy értelmesen tudja alakítani az életét. Sírni tudnék. A jólétben élő országok lakóinak látniuk kellene ezt a várost, hogy megértsék, mekkora bünt követnek el, amikor nincsenek megalégedve a maguk sorsával.

Kalkuttában van az 1950-ben alapított rend, a „Sisters of Charity” anyaháza. Alapítója és főnöknője Teréz anya, napjaink igazi szentje. Felügyelete és vezetése alatt jelenleg 350 indiai lány végzi a noviciátust: tekintélyes, gazdag családok lányai, de olyanok is, akik a legalsó kaszthoz, az érinthetetlenekhez tartoznak. Egyszerű, fehér apácaruhájukban esténként végigsuhannak az utcákon, hogy ott legyenek az egészen szegények, a halálos betegek és a haldoklók mellett egy olyan városban, amelyben egy rupia egy napi túlélést jelent. Teréz anya nem hisz igazán a fejlődő országoknak nyújtott segítségben és az oda utazó segítőkben, akik „jó fizetéssel és kevés megértéssel” érkeznek. Azt mondja: „A szegényeken csak szegények tudnak segíteni!” Úgy gondolja, hogy a saját bőrünkön kell megtapasztalnunk a szegénységet, hogy szövetkezni tudjunk a többi emberrel a nyomor és a szükség leküzdésére. Bizalmatlan a gazdag alamiznaosztók és szármuk iránt. Adnak ugyan a fölöslegükből, amelyben élnek, de egy kis darabot sem adnak önmagukból.

– Távol-Keleten is szokás, hogy nagyobb ünnepek alkalmából nagy ebédeket rendeznek. Az SOS gyermekfalvak sem kivételek. Amikor Teréz anya Manilában, a Fülöp-szigetek fővárosában megnyitotta rendjének új házát, a számos neves vendég csupán egy pohár vizet kapott! „Rendezhetünk pazarló ünnepeket, amíg a szegények éheznek?” – kérdezte. Szerénysége és határozottsága mély benyomást tett rám. Szent Ferenchez tudtam hasonlítani, aki tántoríthatatlanul prédikálta a szeretetet abban a világban, ahol az események előterében a hatalo-

mért vívott kérlelhetetlen harc állt. Ugy éreztem, hogy megszegyenít; de végül is arra buzdít, hogy ne becsüljem túl soha munkánk anyagi összetevőit.

– Gyakran föltettem magamnak a kérdést, valójában mi a jó ebben a világban. S azt hiszem a jó: többet tenni, mint amennyit tennünk kell, többet tenni, mint amennyiért fizetnek, többet tenni, mint amennyit elvárnak tőlünk. Valahányszor többet tesznek az emberek egymásért, mint amennyit tenniük kellene, csoda történik. Ez a több az a kegyelem, amit ember adhat az embernek. Hiszen az isteni kegyelem is az, amit Isten az embernek meg nem érdemelten ajándékozik.

– Biztonságban akarunk élni és szeretnénk részesedni mindabban a kényelemben, ami rendelkezésünkre áll. Azonban az ár, amit ezért fizetünk, nem lehet annak a szeretetnek az elvesztése, ami bennünket igazán emberekké, Isten gyermekeivé tesz. Gyermekeinknek nem kívánhatunk szebbet és jobbat, mint békés életet, értelmes és rendezett életet. Azonban a béke, a rend és az értelemevben ifjúságunknak beszélni kell néha a nyomor, a kétségbeesés, a lelki és testi üldöztetés éveiről is. Mert ezekben az években, amelyekre nem szívesen emlékezünk vissza, olyan tapasztalatokra tettünk szert, amelyek rendkívül fontosak az eljövendő nemzedékek számára. Tudjuk például, hogy a régi szállóigét: „A háború a dolgok atyja”, egyszer s mindenkorra törölnünk kell a szókincsünkéből, mert hiszen a háború valójában könyörtelenül szétrombolja az Istentől ránk bízott világot... Ellenben gazdag tapasztalatunkra támaszkodva kertelés nélkül hitet tehetünk amellett, hogy a háború által szétrombolt világ újjáépítésében legjobban a szeretet állta meg a helyét. A szeretet áll az életünkben alkotó módon működő erők élén. És azt hiszem, hogy annál hatékonyabb lesz a szeretet, mennél nagyobbra húzzuk azoknak a körét, akiket felebarátunknak tekintünk. Nem igaz az, hogy mindenki önmaga felebarátja. Az igazság az, hogy az emberekhez fűződő szeretetünk, szeretetünk mindazok iránt, akiknek szükségük van ránk, s akikre mi vagyunk ráutalva, világosságot visz az életbe. Ha gyermekeinket megelégedetté és boldoggá akarjuk tenni, akkor mélyen a szívünkbe kell vésnünk az általános, az egész világot átfogó felebaráti szeretet fölülmúlhatatlan értékéről vallott elképzelésünket.

Az ifjúságnak benne kell állnia a korban. Mindent ismernie kell és mindent el kell fogadnia, ami a ma világához tartozik. De autó, televízió, sugarak és rakéták nem takarhatják el a szeretet fényét, amely mindig megmarad, s mindig az egyedüli erő lesz, amely képes boldogságot és életet adni.

– Amikor Thaiföldön, a tenger partján várom az estét, egyszerre csak az a gondolatom támad, hogy annak a történelemnek jó része, amit a gyermekeinknek az iskolában tanítanak, az erőszak zseniális embereinek a története. Azoknak a korszakoknak az építőmesterei, amelyekben béke uralkodott és fejlődött a kultúra, mindig a rövidebbet húzták. Sok tanár van, aki gondosan kifejti tanítványainak, hogy miben különböznek egymástól a nagy rasszokhoz és népekhez tartozó emberek, azonban elvesztik szem elől, hogy miben hasonlítanak! Pedig a béke végső soron a nevelés kérdése. Sőt ki merem mondani, hogy az olyan nevelés, amely nem a békére nevel, nem lehet jó nevelés.

– A jóban való hitünk dönt végső soron a háborúról és békéről is. Talán bizony a hatalmasoknak van fönntartva, hogy háborút vagy békét teremtsenek? Azt hiszem, nagyon sokat tudunk tenni ebben az ügyben magunk is. Elő tudunk készíteni egy olyan békét, amely tartósabb, mint a papírra írt szerződés. Meg tudjuk tenni, hogy családjainkban, iskoláinkban, falvainkban, minden közösségünkben a békére tanítunk. A békének növekednie kell. És ha ez a béke növekszik a szobákban, növekszik a falvakban, növekszik minden közösségben, amelyben emberek élnek és dolgoznak együtt, akkor egy napon eljön az államférfiak-

nak egy olyan nemzedéke, amelyik nem csupán akarja a békét, hanem meg is tudja valósítani azt.

Már régen vágytam arra, hogy életemben egyszer Betlehemben lehessen karácsonykor. Végre teljesedett a kívánságom. Most az év utolsó napjait a betlehemi SOS gyermekfaluban töltöm, amely jó két kilométerre van a Születés templomától, a város szélén. Az éjféli misén a Születés templomában veszek részt, az egész világról ide zárandokolt óriási tömegben. A templom előtti nagy téren osztrák ENSZ-katonákkal találkozom. Megismernek és üdvözlnek. Vannak itt izraeli katonák, palesztin rendőrök, ide zárandokolt emberek Európából, Amerikából és Afrikából. Mélyen meghatott, ahogy köszöntötték egymást: „Béke veled!”

(Válogatta és fordította *Bánhegyi B. Miksa*)

ZALÁN TIBOR

nem. bántani nem akarlak legfeljebb gonosz elégtétel most nehéz bánatod . . .

nem. bántani nem akarlak legfeljebb gonosz
elégtétel most nehéz bánatod. hisz engem már a kevés
boldogság is hosszan megvisel. és bajt hoztam rád látod
és nem tudtam azt sem megadni hogy fájdalmad kisebb
méltósággal viseld. reményünk vérző maréknyi volt: fél
életünket egymással megfelelni így adni vissza az időnek amit
kettőnkől külön-külön ellopott
nézzük a holdat: miért ne: hitvány lyuk az égen
ülj le még mellém megosztom veled jeges boromat. azután
támasszuk szélnek a hátunk *míglén megjelenik amaz nap*
és ez árnyékok elmúlnak mígnem halálig osztódik bennünk az
elvesztett birodalom egzotikus szégyene. utazni
készülök s oda nem követhet senki. tél közeleg a hó fehér
szaga betömi számat csontjaimban megrakódik a csönd
a csöndben fehér halomba eléd dobálom vézna csontjaim. nem
bántani akarlak. nem. hajamban még maradt elég melegség
hogy megaltasd benne elgémberedett kezéd. szokj hozzá a
társas magányhoz s tanuld ki nélkülem a véletlen igék
fullasztó káprázatát. végül – milyen nagyszerű – nélkülem
lehetsz csak velem hangom neked hagyom itt e kocsmá mocskos
asztalán és melletted fekszem ma este is mikor kimerülten
fohászoksz ágyadban álomért. vállgödrödben a múlhatatlan
forró fájdalom csak kialvatlan másnapos fejem – ne bánd

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

Gmeiner professzorral, az SOS gyermekfalvak alapítójával

– Bizonyára sokszor megkérdezték már Öntől, Professor Úr, hogyan kezdődött el ez a munka, amely életművévé lett?

– A második világháború után egy csoport gyereket vettem pártfogásomba. Tapasztalatom szerint azok a gyerekek voltak a legrosszabb lelkiállapotban, akik nem eleven családokból származtak. Ekkor támadt az az ötletem, hogy az elárvult és elhagyott gyerekeket valamilyen pótcsaládban kellene fölnevelni. A gondolat tetté érett, s így indult meg az első SOS gyermekfalu működése a tiroli Imstben 1949-ben.

– Engedjen meg, Professor Úr, egy személyes kérdést: van saját családja is, vagy pedig egészen ebben a nagy családban él?

– Nagy családból származom. Apám földműves volt, édesanyámat ötéves koromban elveszítettem. Halála után Elsa nővérem vette át a család ellátását. Az ő alakja rajzolta elém az SOS gyermekfalu családanyáinak személyiségét. Most is nagy családban élek, az SOS gyermekfalvak nagy családjában. Nem nősültem meg.

– Az SOS gyermekfalvakban egyedülálló lányok és asszonyok vállalják el a családalapítás és gyermeknevelés gondját. Nálunk, Magyarországon növekszik azoknak a gyerekeknek a száma, akiket az édesapa távollétében – elsősorban az egyre gyakoribb válás következtében – egyedül édesanyjuk nevel. Látjuk a hátrányait ennek az egyoldalú nevelésnek. Elegendőnek tartja a családanyák munkáját a teljes családi élet kialakításához? Vagy megpróbálnak gyermektelen házaspárokat is bevonni munkájukba? Elég-e az, hogy a gyermekfalu vezetője férfi csak? Hivatásánál fogva ő a közösség középpontja. De teremthet-e személyes kapcsolatot mintegy száz gyermekkel?

– Az édesapa hiánya kétségtelenül hátrányokat is rejt magában. Az SOS gyermekfalvak tudatosan számolnak ezzel a hátránnyal, hogy ilyen jól működő pótcsaládot építhessenek ki. A normális körülmények között élő családban nélkülözhetetlenül fontos az édesapa személye. Az SOS gyermekfalvak családjában azonban mind gazdasági, mind pedig pedagógiai szempontból inkább hátrányosnak éreznénk jelenlétüket. Gyermekfalvainkban még a gyermektelen házaspárok is valószínűleg inkább önálló családot alkotnának a családban. Nyilván akadnak persze olyan házaspárok, akik alkalmasak lehetnének arra, hogy néhány elhagyott gyermekkel jól funkcionáló pótcsaládot alapítsanak. Az alkalmas házaspárok száma azonban olyan csekély, hogy az ő segítségükkel csak nagyon kevés elárvult gyerekek tudnának a családi élethez hasonló gondoskodást és környezetet biztosítani. Általában azonban az a tapasztalatunk, hogy még az igazán alkalmas házaspárok beállításakor is igen sok nehézséggel kell szembenéznünk.

A férfi szerepét a falu vezetőjének s néhány férfi munkatársnak (pedagógus munkatársak, ifjúsági csoportok vezetői, az iskola tanítói, tanárai stb.) segítségével tudjuk biztosítani a nevelésben. A normális édesapával szemben a falu vezetőjének megvan az az előnye, hogy az apaszerepre összpontosíthatja minden figyelmét, s mint főállásban alkalmazott szakember irányíthatja a gyerekek nevelését. Nélkülözzük ugyan az édesapát közösségeinkben, de alaptételként valljuk, hogy a szeretet fontosabb a tökéletességnél.

Ami a családanők munkáját illeti, az idők folyamán bebizonyosodott, hogy szakemberekkel, pedagógusokkal és pszichológusokkal kell segítenünk őket feladatuk ellátásában, mert enélkül nemegyszer megoldhatatlan feladatok elé állítanánk őket. A falu vezetője a pszichológussal és a pedagógusbizottsággal együtt alkotja az SOS gyermekfalvak hátterét.

– A gyermekfalvak családanyai feladata az élet önzetlen odaadását kívánja. Erre alkalmatlanok azok, akik nem érett személyiségek, vagy szeretethiánytól szenvednek. Milyen indítékok vezetik a vállalkozókat? Milyen képzésben vagy nevelésben részesülnek? Hogyan tudnak gondoskodni személyiségük kibontakoztatásáról, lelki harmóniájukról?

– Az SOS gyermekfaluk családanyai hivatása társadalmi szempontból biztosított modern női hivatás – saját törvénykönyvünkben foglaltuk össze különleges jogaikat és kötelességeiket. Nem volna kívánatos azonban túlzottan idealizálni ezt a hivatást. Hiszen minden szociális munka végeredményben bizonyos önzetlen odaadást kíván. Az kétségtelen, hogy a gyermekfaluk családanyáinak képeseknek kell lenniük a kudarcok elviselésére, hiszen gyakran igen nehéz gyerekekkel akad dolguk. A testi és lelki egészséget és a belső harmóniát alapföltételnek tekintjük ennek a hivatásnak gyakorlásához.

A hozzánk jelentkező nők indítékai nagyon sokfélék. A legkülönbözőbb társadalmi rétegekből érkeznek. Talán az egyik legerősebb motívum az, hogy gyermekekkel akarnak élni és értük dolgozni, valami egyéb, személytelen foglalkozás helyett.

Az SOS gyermekfalvak családanyáinak kiképzésére az egyes országokban külön anya-képző iskolák működnek. A tanítást hosszabb gyakorlati idő egészíti ki, amelyet az SOS gyermekfalvakban töltenek el.

A családanyák személyes integritását és lelki harmóniáját elsősorban a gyermekfalu közösségében uralkodó atmoszféra határozza meg. Ezért nagyon kívánatos, hogy ennek az atmoszférának a kialakítására és ápolására különleges, összetett figyelmet fordítsunk.

– A gyermekfalvak alapelvei között szerepel, hogy a családanyáknak életigenlő, lelkileg egészséges nőknak kell lenniük. Milyen szerepet játszik ebben a vallás?

– Az ember számára az életben az egyik legfontosabb, ha nem a legfontosabb segítség a vallás. Az SOS gyermekfaluk családanyáinak is a vallásban kell megtalálniuk azt a támaszt, amelyik elsegíti őket ehhez az életigenlő magatartáshoz. Olyan nehéz feladatokban, amit egyik-másik gyermeknek a nevelése jelent, a vallás átsegíthet azokon a kétségbeesztő helyzeteken is, ahol már minden szaktudomány felmondja a szolgálatot.

– Melyek nevelésük alapelvei? Mennyire szerves része ennek a vallás? Mennyiben segíti ez elő az emberiességre nevelést?

– Az SOS gyermekfalvak nevelési elveit négy tételben foglaltuk össze (anya, testvériesség, otthon, falu). A vallásra vonatkozó kérdésére csak azt válaszolhatom, hogy a vallás kitűnően szolgálja az emberségre nevelést, és minden erkölcsi célkitűzésünk a valláson nyugszik. Ez minden kultúrkörre érvényes.

Az SOS gyermekfalvak gyerekeit a saját vallásukban és kultúrájukban neveljük a tolerancia szellemében, olyan életszemléletben, amely tiszteletben tartja a másik hitét és egyéniségét. Úgy kell őket nevelni, hogy egy napon alkalmassá váljanak arra, hogy népüknek és hazájuknak hasznára váljanak.

– Mindenütt alkalmazkodnak a helyi kultúrához és valláshoz. Lát-e különbséget a kereszténység és a többi vallások között a gyermekfalvak célkitűzéseinek megvalósítása szempontjából?

– Véleményem és tapasztalatom szerint a kereszténység a legmagasabban fejlett és legemberségesebb vallások közé tartozik. Lehet, hogy más vallások, mint például a buddhizmus filozófiai szempontból fejlettebb. Végül soron azonban minden vallás minden kultúrkörben meghatározott, az embernek támaszt nyújtó szerepet tölt be.

– Fennállásuk 35. évfordulóját ünneplik. Egy nemzedék már felnőtt. Milyen mértékben térnek vissza a „gyerekek” egykori otthonukba? S végül: mi történik a kiöregedő családanyákkal?

– Felnövekvő gyerekeink túlnyomó többsége továbbra is kapcsolatban marad a gyermekfalu családjával. Sok nagymama – szülő – nagynéni kapcsolat alakul ki az SOS gyermekfalvakban. A nyugdíjba vonuló családanyáknak igen nagy szerep jut ezekben a kapcsolatokban. Gondjukat viseljük, akár a mi otthonaink egyikében, akár egyéb idős-otthonokban.

ELIOT, T. S.

Kórusok, II.

Ekképpen apáitok

Polgártársai lettek a szenteknek, ISTEN házában, mely

Az apostolok és próféták alapjaira épült, és a sarokköve maga Jézus Krisztus.

De ti, jól építtetetek-e ti, akik most elhagyatva ültök egy rombadólt házban?

Hol tétlenségre, elfecsérelt életre, nyomorult halálra, méztelen kaptárakban
mérgező gúnyra kárhozotva születtek anyyan,

És akiknek építeni és javítani kellene, széttárva tenyerüket hasztalan várják,
hogy idegen földről kapjanak még több alamizsnát és megteljen az urna.

Nem jól húztátok fel az épület felét, és most megszegyenülten ültök, és nem tudjátok, lakozhat-e bennetek az ISTENI Lélek, a Lélek, amely úgy lebegett a vízen, mint teknős hátán a lámpa.

És szólnak néhányan: „Hogyan szeressük felebarátunkat? Hiszen a szeretet próbája a tett, amikor teljesül a szándék; ám mi csak a munkánkat adhatjuk és a mi munkánk senkinek sem kell.

Utcasarkon várunk, énekünket senki sem akarja hallani;

Várunk, hogy a trágyadombnál is ocsmányabb helyre vettessünk végül.”

Jól építtetetek-e ti, ha elfeledkeztetek a sarokkőről?

Az emberek közötti kapcsolatról beszéltek, de elfeledtek az ember és ISTEN kapcsolatáról.

„Mi a Mennyeknek polgárai vagyunk”; igen, ám hasonlóképp legyetek a földnek polgárai is.

Mikor apáitok kijelölték ISTEN helyét,

És valamennyi nehezen kezelhető szentet,

Mártírt és apostolt elhelyeztek, mint egy állatkertbe,

Akkor foghattak birodalmuk növeléséhez,

Amit az ipari fejlődés kísért.

Vasat, szenet és gyapot-árukat,

Felvilágosult szellemet,

Tőkét exportáltak, mindent,

ISTEN Igéjét is, több fordításban:

A brit faj hitt e küldetésben,

De otthon sokat kétségben hagyott.

Annak eszitek most – rothadt vagy érett – gyümölcsét, ami
a múltban történt.

És az Egyházat örökké építeni kell, és mindig omladozik, és
mindig újra kell építeni.

Mert mi szenvedjük meg minden múltbeli ballépés következményét:

A restség, a kapzsiság, mohóság, hogy feledtük ISTEN Igéjét,
A rártartóság, bujálkodás, hűtlenség és minden bűn következményét.
És bármi ha jó volt, ti vagytok annak örökösei.
Mert a jó és rossz cselekedetek egyedül az emberre háramlanak vissza, ha egyedül áll majd a halál túlfelén,
De itt a földön tirátok háramlik jó és rossz cselekedeteik következménye azoknak, akik rég elmentek már előttek.
És mindent, ami rossz, helyrehoztok, ha alázatos bűnbánatban együtt vezekelték apáitok bűneiért;
És mindazt, mi jó, éppoly áldozatos szívvel kell oltalmaztatok, miként apáitok megszerezték.
Az Egyházat örökkön építeni kell, mert belülről örökkön omladozik és kívülről ostromolják;
Mert ez az élet törvénye; és emlékezzetek, hogy ha a bőség ideje jó,
Az emberek feledik a Templomot, és balsorsukban pocskondiázzák.

Mit ér az életed, ha nem közös-élet?
Nincs más élet, csak ami közösségben,
és nincs közösség ISTEN dicsérete nélkül.
A remete, ki magában elmélkedik,
Kinek a nap s éj ISTEN dicséretét zengi,
Az Egyházért imádkozik, amiben Krisztus öltött testet.
És ti most különülten éltek, szűk kis utakon,
Szomszédjával senki sem törődik,
Hacsak nem kellemetlenkedik túl sokat,
Autókon száguldoztok oda s vissza,
Ismertek minden utat, de sehol sincs otthonotok.
Ha még együtt utaznának a családok:
De minden fiúnak saját motorkerékpárja van,
És lányaitok pótüléseken ülnek.

Sokat kell rombolni, sokat építeni, sokat javítani;
Ne késlekedjünk hát, időnk és izmunk ne fecséreljük;
Vessünk vályogot, vessük a követ,
A kovácsműhelyben ne hunyjon ki a tűz.

Részlet a „The Rock” (A szikla) című drámai költeményből

(Fordította Ferencz Győző)

A fiatalok és az egyház

Tíz-husz évenként újra és újra foglalkoztatni kezd bennünket a fiatalság. Ma újra az érdeklődésünk központjába került, szerte a világon, de az egyházon belül is. A ma nyugtalannak, sőt lázadónak mondott fiataljaiból lesznek a holnap felelős felnőttei, a holnapután békés öregjei – talán minden nemzedéknek szembe kell néznie önmagával, amikor az őt megkérdőjelező, s nyomába lépni készülő fiatalok önvizsgálatra készítetik?

A hangnem az egyházon belül is igen eltérő: optimista és pesszimista nézetek vitatkoznak egymással. Többen megkísérelik jellemezni is a ma fiatalságát, s ennek nyomán keresik velük kapcsolatos feladatainkat. Hogyan és mire neveljük őket? Mire tanítanak ők bennünket? Hogyan adjuk át nekik a keresztény hitet, az emberiség kikristályosodott értékeit? Hogyan óvjuk meg őket korunk és koruk veszedelmeitől? Milyen helyet kapnak az egyházban, hogyan gondoskodunk róluk? Mit várnak az egyháztól, milyen egyház alkalmas arra, hogy a fiatalokat befogadja és Isten népének tagjaivá tegye? – Ezek a fő kérdései a fiatalokkal foglalkozó tanulmányoknak.

Az *Entschluss* 1984. 4. számát javarészt az ifjúságnak szenteli. A főszerkesztő, Georg Porschill vezércikkét így kezdi: „A fiatalok világa új arculatot öltött. Jel-szavuk ma már nem a tiltakozás és a kritika, hanem a béke és a közösség. De a szelíd szavak ellenére gyakran idegenül és kiengesztelhetetlenül áll szemben egymással a fiatalok és a felnőttek nemzedéke.”

A lap fiatalok nyilatkozataival kezdődik: elmondják: szenvedéseiket, kudarcaikat, szorongásaikat. Ezután néhány közismert személyiség vallja meg a fiatalokba vetett hitét. Az optimista hangvételű vallomásokat a jezsuita rend volt generálisának, a világszerte ismert Pedro Arrupe atyának nyilatkozata nyitja meg. „Bármilyen módon fejezzék is ki magukat, a fiatalok kritikája hiteles, s nekünk komolyan kell foglalkoznunk vele. Arról tanúskodik, hogy elégedetlenek azzal a civilizációval és társadalommal, amelyet mi felépítettünk. Bármilyen türelmetlen is az idealizmusuk, mégis az élet jele és reménységünk forrása. A mai fiatalok nagylelkűbben vesznek részt embertársaik szolgálatában. A napjainkban eluralkodó egoizmussal szemben ők jobban tudják, hogy az ember elsősorban attól válik önmagává, amit odaad magából, nem pedig attól, amit megszerez magának. Kifinomult érzékük van az emberek jogaira, főleg a legszegényebbekére és az elnyomottakéra; az információ folytonos áradatában élnek, egymással közvetlenebb kapcsolatban, s könnyedén átlépik a faji, földrajzi, politikai, társadalmi és vallási határokat.

Bruno Kreisky volt osztrák kancellár saját fiatalságára emlékezik vissza a lapnak adott interjújában. Úgy látja, hogy az egyes államok szintjén (legalábbis Európában) a társadalmi igazságossághoz közelebb jutottak a növekvő jólétben élő nemzetek. A mai fiataloktól elsősorban azt várja, hogy az egész földön segítsek a javak igazságosabb elosztását, küzdjenek azért, hogy emberi jogokhoz juszanak az elnyomott egyének és népek is.

Franz König bíboros, Bécs érseke szintén saját ifjúságáról vált a lap kérdéseire, majd hitoktatói tapasztalatairól beszél: Tanítványaimnak gyakran föltettem a kérdést: „Honnan tudhatom meg, hogy vallásos vagyok-e vagy sem? Mind-

nyájan meg vagytok keresztelve, de hogy igazán vallásosak vagytok-e vagy sem, azt kívülről nem tudom megállapítani. Erre a kérdésre magatoknak kell válaszolnotok. Amíg az ember nem imádkozik személyesen, addig kérdőjelet tennék a vallásossága mellé. Csak akkor válik tudatos kereszténnyé, ha elkezd egyedül és egészen személyesen imádkozni. Akkor megváltozik valami az életében.” Érdekes választ ad König arra a kérdésre, hogy az egyház gyöngeségei nem tartanak-e sok fiataalt távol az egyháztól: „Krisztus ezt az egyházat és ezt a közösséget akarta létrehozni. Persze sok emberi gyöngeség akad az egyházban, és ez nehezíti a hitet. Ez azonban hozzátartozik a krisztusi örömhír lényegéhez. Az egyházban nem az Én a fontos, hanem a Mi. Talán éppen a fiatalok hidalhatják át legkönnyebben az emberi gyöngeség és az egyház igényeinek szakadékát. Igen, felemások, kényelmesek, tudatlanok, ostobák és nagyképűek vagyunk, s szenvedünk ennek a terhétől. Mégis hirdethetjük Krisztus szavát, és megpróbálhatjuk megélni másokkal együtt. Ez fájdalmas ellentét. De ezt találjuk meg Krisztus megkínzott, tövissel koronázott, vérrel verejtékező arcán is. Az ifjúságot tudom szeretni – Krisztus testében, az egyházban.”

Georg Sporschill a gyakorló lelkipásztor szemszögéből válaszol a kérdésre: hogyan kerülhetnek a felnőttek, a lelkipásztorok közelebb az ifjúsághoz? Egyetlen megoldást ajánl: a pap úgy férközhet a fiatalokhoz, ha elfogadja őket felnőtteknek, és bevonja őket az egyházközség életébe. Három területet talál erre legalkalmasabbnak: igénybe venni a fiatalok segítségét az egyházközség területén élő öregek, betegek, rászorulóknak megsegítésében és gondozásában. Vonják be őket a plébániai közösség életébe, de úgy, hogy a fiatalok cselekvő és felelős feladatokhoz jussanak. A pap tudjon úgy elbeszélgetni a fiatalokkal, mint „férfi a férfival” – megtisztelve őket bizalmával és barátságával.

Felsorolja az ifjúsággal foglalkozó lelkipásztorok leggyakoribb hibáit, amelyek könnyen eredménytelenné teszik különben jószándékú fáradozásukat:

1. A felnőttekkel élnek, a fiatalokkal csak foglalkoznak.
2. Keresik a fiatalok bizalmát, de maguk senkivel sem tudnak bizalmasan elbeszélgetni.
3. Vigasztalnak és bátorítanak másokat, de maguk nem fogadnak el másoktól vigasztalást.
4. Nevelni kívánják a fiatalokat, anélkül, hogy magukat is próbálnák megváltoztatni.
5. Megpróbálják megnyerni a fiatalokat az egyháznak, de nem bíznak igazán Istenben.
6. Imádságra szeretnék tanítani a fiatalokat, anélkül, hogy igazán ismernék őket.
7. Igyekeznek a Szentírást megismertetni velük, de maguknak nincs igazi kapcsolatuk vele.

*

A *Theologisch Praktische Quartalschrift* 1983. 2. számában szintén az ifjúsággal foglalkozik. A legrészletesebb elemzést Wilhelm Zauner adja. Mit remélhet az egyház a mai ifjúságtól? – teszi fel a kérdést már cikkének címében.

A fiatalok mindig a megváltoztatás szándékával léptek be a szüleik és nagyszüleik által kialakított világba. Ma azonban egyáltalán nem akarnak részt venni ebben a világban. Tékozló fiúként elhagyják az atyai házat, úgy, hogy még az örökszüküket se kérik ki hazulról. A Shell-cég megbízásából 1981-ben szociológiai felmérést végeztek a nyugatnémet ifjúság körében. E felmérés szerint a mai fiatalok pesszimisták, és nem akarnak felnőtté válni. Az 1970-es évek elejéig a fiatalokat elbűvölte a modern technika a maga újdonságaival. Az egyre újabb,

okosabb, használhatóbb, szebb gépek a hatalom, öröm és szabadság élményével ajándékozták meg a fiatalokat. 1981-ben viszont a megkérdezett fiatalok 76%-a úgy véli, hogy a technika „elpusztítja a környezetet”. Alapjaiban megingott a haladásba vetett hitük. Kétharmaduk nem bízik abban, hogy az emberiség szebb jövő felé halad. Semmibe veszik a technikai fejlődést, az anyagi javak növekedését. „Alternatív életformát” választanak. Régebben bolondultak a motorokért, gépekért, autókért – most újra fölfedezik a természet szépségét. A jövőt pesszimizáló fiatalok jelentős része csatlakozik a különféle tiltakozó mozgalmakhoz. 55%-uk erősen rokonszenvez azokkal, akik tüntetnek az atomerőművek ellen – a futball és diszkórajongókkal viszont csak 38%-uk ért egyet (bár a többiek közül is sokan részt vesznek rendezvényeiken.)

A fiatalok fenyegetettnak, elnyomottnak és idegennek érzik magukat a felnőttek világában. Sokan közülük nem is akarnak felnőtté válni. Mintegy 21%-uk nem kívánja átvenni szüleinek a birtokát, gazdaságát, ingatlanát, 13%-uk nem kíván megházasodni, 7%-uk nem akar szülő lenni. Sokan közülük nehezen fogadják el a munkábaállás kööttségeit, mások a házasság vagy a családalapítás elkötelezettségétől húzódoznak.

Teológiai és antropológiai szempontból egyaránt hasznos és mély elemzést ad a mai ifjúságról Günter Biemer a Freiburgi Érsekség ifjúsági lelkipásztori konferenciáján tartott előadásában (megjelent az Érsekségnek az ifjúsági lelkipásztorkodással foglalkozó kézikönyvében, 1983-ban).

Karl Rahner felosztását követve Biemer öt kulcsfogalomban foglalja össze az ifjúkor jellemzőit.

1. *A fiatalok a titokra utaltak*: megkérdezik maguktól, mi az élet értelme, mit várhatnak másoktól, a világtól, melyek a feladataik és lehetőségeik. – Kérdéseikkel az ember lényegét fejezik ki, hiszen az ember: a titokra rendelt lény, aki önmagát is csak Isten abszolút titkában értheti meg. Jelképe Ábrahám, akit kihív az Úr az ismeretlenbe. Mindnyájuknak szól az az ígélet, amelyet a szabadulást váró választott nép kap a fogságban: „Ne félj, mert megváltottalak, neveden hívlak téged, énym vagy!” (Iz 43, 1.)

Az értékek pluralizmusának, sőt elbizonytalanodásának korában élünk. Ez megnehezíti a fiatalok keresését és döntését is. Mégis – hívja fel a figyelmünket Jean François Six (Christus, 1984. április) – éppen a fiatalok figyelmeztetnek bennünket arra, hogy ne legyünk annyira megelégedettek a magunk bizonyosságaival. „Nem veszélyes-e az – kérdezi –, hogy a felnőttek annyira ragaszkodnak bizonyosságaikhoz, és kategorikusan elutasítanak minden kérdést velük kapcsolatban?” André Glücksmann-ra hivatkozik, aki „europatonizmus”-nak nevezi a jelenséget: A nyugati világ veszedelmesen bízik a maga gazdasági, hatalmi, ideológiai biztonságában. Élet-halál kérdése számunkra, hogy kilépünk feltétlen biztonságunk tudatából a tudományba, haladásba, gazdasági és politikai hatalomba vetett vak bizalmunkból.

Ne csak a hatalom helyzetéből tudjunk tárgyalni másokkal, hanem egyenrangú félként. Vegyük észre, hogy miben különbözünk másoktól, és mások miben különböznek tőlünk – ne akarjuk, hogy mindenki olyan legyen, mint mi.

2. *A fiatalok szabadságra és önrendelkezésre vágnak* – folytatja Biemer –, szabadulni akarnak a kööttségektől, korlátozásoktól. Fontos, hogy ezzel párhuzamosan meglássák és elvállalják felelősségeiket is. A szabadság nem korlát, hanem ajándék és feladat. A szabadság nem lehet tartalmatlan és fékevesztett. Csak az válhat szabaddá, aki ismeri önmagát és uralkodni tud magán, aki személyes kapcsolatba lépett Istennel és embertársaival, kölcsönös ajándékozásban és elfogadásban.

Az értékek pluralizmusában megnövekedett az egyének szabad döntésének lehetősége és felelőssége is, teszi hozzá Roman Bleistein a fiatalokról szóló cikkében (Stimmen der Zeit, 1983. július). A társadalom ma nem kényszeríti rá a maga értékeit olyan erővel a fiatalokra, mint régebben; életcéljaikat, erkölcsi alapelveiket nem veszik át olyan magától értetődően az egyháztól sem. A mai fiatalok józanul, nem ritkán kiábrándultan élik át azt, hogy szabadságuk kettős, sőt kétes értékű: szabadok arra, hogy maguk válasszák meg saját életformájukat, és azt felelősséggel elvállalják. De szabadok arra is, hogy ezt a lehetőséget elhibázzák, s életüket zátonyra futtassák. A szabadság megnövekedett lehetőségei ma tudatosabb és elszántabb döntés elé állítják a fiatalokat.

Biemer szerint a Biblia a megszabadítás történeteiben mutatja be Isten mindenhatóságát és gondoskodó jóságát. Mindezek azonban Jézus élettörténetében, szenvedésében és halálában teljeseznek be, hiszen feltámadásával megtörte a halál uralmát, és emberileg egyébként elképzelhetetlen szabadságot ígért meg.

3. *Érintkezés a kezdődő partnerkapcsolatokban:* A fiatalság egyik jellemzője, hogy a felnőttekkel való kapcsolatokat az egykorúakkal való kapcsolatok váltják fel. Személyiségük alakulásában fontos, hogy a hozzájuk hasonlóak viselkedésében szembetalálkozzanak önmagukkal, átéljék azt, hogy mások elfogadják, megbírálják őket. Az egymást kölcsönösen bizalmukba fogadó emberek közeledése, feltárulkozása, egymásra hagyatkozása elmélyíti a kölcsönös felelősséget, és megnyitja a transzcendencia távlatait. Aki felelősséget vállal másokért, s értékeli, hogy mások is gondoskodnak róla, az már megvalósított valamit az Isten teremtette világ alapszerkezetéből, s könnyebben megnyílik Isten kinyilatkoztatására is.

Jézus azt kéri számon az emberektől Isten ítélőszéke előtt, hogy egymással segítőkészeknek, könyörületeseknek, gondosaknak, jóindulatúaknak bizohytak-e vagy sem (vö. Mt 25.). „Istent soha senki sem látta. Ha szeretjük egymást, Isten bennünk marad.” (1 Ján 4, 12.).

4. *A kudarcok élénke és az optimizmus:* A fiatalok másként élik meg az emberi sorsok zátonyra futását, mint a felnőttek. Általában könnyebben felülkerekedik optimizmusuk, ami – Biemer szerint – rokon az evangélium örömhírének optimizmusával.

Nemegyszer előfordul azonban az ellenkezője is. A fiatalok tervezése nemegyszer csak a közvetlen távlatokra ügyel, életérzésük pedig felszínes s ezért hullámzó – így aztán kudarcaik láttán könnyen kétségbeesnek.

A megalapozatlan optimizmus és a csüggedés között a helyes egyensúlyt azok találják meg könnyebben, akik a keresztyény kinyilatkoztatásban látják életük értelmét és a világ perspektíváit. A keresztyény hit nem kívánja megszépíteni a valóságot, a maga igazi valóságában mutatja be az egész világot, még a zátonyra futást és az erkölcsi sikertelenséget is. Bemutatja a bajokat is, de a világ rendelkezésére bocsátja Isten gyógyító erejét. Krisztus feltámadásával olyan horizont nyílt a világ fölé, amelyben helyet kap a megbocsátás, a kiengesztelődés és a feltámadásba vetett hit.

5. *A jövőbe tekintés:* A fiataloknak még nincs múltjuk, ők a jövő emberei. Ez a tény szoros kapcsolatban áll az evangélium eszkatologikus szemléletével: a keresztyény ember a halálon túlra, Isten örök boldogságára pillantva szemléli életét. Korunk emberét nyomasztja múltjának terhe – jellemző, hogy éppen napjainkban jelentkezett a fiatalság teológiája: a fiatalok nem nyugszanak bele a kilátástalanság hangulatába, ami az emberiséget időről időre hatalmába keríti.

A fiatalok az evangélium alapján jogosan bízhatnak abban, hogy a jövő nem pusztán a felnőttek múltjának meghosszabbítása, hanem teret nyit az új elképzeléseknek, lehetőséget ad új alkotásra és életre. A jövőt végső soron Isten Lelke

irányítja. Minél inkább követik az emberek Isten „ötleteit”, annál jobban érvényesülhet az evangélium történelmi hatása, és a kárhozat történelme üdvösségtörténetté válik. A kétezeréves kereszténységben csak egyes nagy személyiségeket fedezhetünk fel, de egyetlen olyan korszakot, országot vagy népet sem, amelyben példaszerűen megvalósultak volna Krisztus igényei és utasításai.

*

Milyen legyen a jövő egyháza, amely képes befogadni a fiatalokat? S milyenek szeretnék látni a fiatalok az egyházat?

A fiatalok közül ma sokan keresik Istent vagy a természetfölöttit vagy valamilyen vallásos hitet. Becsületes, elkötelezett életre törekednek, szívesen vállalnak áldozatokat másokért, békét és boldogságot keresnek.

Sokan közülük azonban nem érzik otthon magukat az intézményes egyházban – írja Bleistein. A kereszténység csak anonim módon jelentkezik: a keresztény értékeket humánus értékként veszik át, s az egyházak mindennapi gyakorlata nem mindig segíti őket hozzá, hogy ezekben az értékekben a keresztény magvakat felismerjék. A szociális megmozdulásokban keresztény értékek hatnak ugyan, de már nem ismerik föl bennük az egyházas jelleget. Pedig az anonim kereszténység csak úgy maradhat fenn, ha legalább időnként és helyenként néven nevezik a benne ható kegyelmet, s megjelenik benne Isten arca, láthatóvá lesz Krisztus egyháza.

Bleistein több püspök megnyilatkozásán mutatja be, hogyan felelhet meg az egyház ennek a kihívásnak.

Példaként csak a bázeli püspök, Otto Wüst 1983. nagybőjti körlevelét idézzük: „Az egyház jóval nagyobb, mint ami belőle látható, hiszen Jézus Krisztus működik benne. Az egyházban élő emberek vezetnek el bennünket a Jézus Krisztusba vetett hithez. Megtagadhatnánk-e ezt az egyházat? . . . Elengedhetetlenül fontos, hogy a lekipásztorok szoros kapcsolatban legyenek a fiatalokkal, azok különböző csoportjaival. A fiatalok rászorulnak irányításukra és elismerésükre, szükségük van arra, hogy komolyan vegyék és meghallgassák őket. A fiatalokat pedig arra kérem, hogy ne húzódjanak vissza a plébániáktól, s akkor is dolgozzanak együtt lekipásztoraikkal, ha kívánságaikat nem teljesítik vagy csalódás éri őket.”

Lukács László

A pápa nyomában: Svájc

26 kanton (vagy fél-kanton), mind saját alkotmánnyal, saját politikai intézményekkel . . . , négy nyelv (a német, a francia, az olasz és a rätoromán) . . . , semlegesség két világháborúban . . . , banktitok és polgári gazdagság . . . , nemzetközi szervezetek székhelye . . . Mindez Svájc, de Svájc több ennél. Az órapar, a gyógyszer és festékipar központja. Menekültek hazája, amely sokaknak adott új otthont a humanista Rotterdami Erasmustól a legújabb kor emigránsaiig. A Vöröskereszt megszervezője . . . Ám ugyanakkor Svájc nemzeti jövedelmének kisebb részét fordítja a fejlődő országok támogatására, mint bármely fejlett ország (1981-ben a bruttó nemzeti termék 0,24 százalékát) . . .

Területe kisebb, mint Magyarország fele. Lakosainak száma a 7 millió felé közeledik. Főbbségük katolikus (1980-ban 52,8 százalék). A svájci változásokhoz tartozik, hogy Calvin és Zwingli földjén 1970 óta a protestantizmus kisebbségben van (1980-ban 42,9 százalék). A valláspolitikai egyensúlyt ez nem befolyásolja. 12 kanton katolikus, 11 protestáns többségű, 3 kantonban kiegyensúlyozott a számarány.

Katolikusok és protestánsok egyaránt csillogó tradícióval büszkélkedhetnek. A mai hat katolikus püspökségből négyet a római korban alapítottak. Több kolostor VII–VIII. századi eredetű. A XII. századi cisztercita reform és civilizációs tevékenység a svájci kultúra alapjait veti meg. (Ennek közvetett jelei a Szent Bernátról és a Szent Gotthárdról elnevezett hágók, vagy a bernáthegyi kutyafajta.) A 17. Egyetemes zsinatnak 1431–1437 között Bazel ad otthont. A város egyetemét II. Pius pápa alapítja (1459). A katolikus hagyomány éke a szent-anya védelmében életét adó 147 svájci testőr (1527) és az azóta fogalomná vált Svájci Gárda. A reformáció idején Svájc felé katolikus maradt. Borromeo Szent Károly és Szalézi Szent Ferenc hatására pedig az ellenreformáció a katolikus egyház megújulásához vezetett. Ugyanekkor Zürichben Zwingli, Genfben Calvin alapítja meg teokráciáját. Tanításuk a református vallás alapja. Calvin felfogását a predesztinációról (Max Weber óta) sokan a kapitalizmus szellemi megalapozásának tartják. Genf azóta is a protestantizmus fellegvára: a Református Világszövetség, a Lutheránus Világszövetség és mindenek előtt az Egyházak Világtanácsa székhelye.

Helvetiában a katolikusok és protestánsok viszonya a legfontosabb politikai kérdések közé tartozik. Svájc utolsó háborúja felekezeti testvérviszály volt (1847), aminek ismétlődését senki sem kívánja. Azóta megszűnőben van az elkülönültség. Ezt mutatja a vegyesházasságok gyakorivá válása. A házasulandó katolikusok közül protestáns féllal kötött házasságot 1960-ban 21, 1970-ben 30, 1981-ben 48 százalék. Oldódik a területi elszigeteltség is. Genfben 1802-ben mintegy 3000 katolikus élt. Ma 177 ezren vannak és a lakosság többségét alkotják. Némileg érthető, ha a változás az őslakosságot idegessé teszi. Amikor egy katolikus bizottság 1980-ban az egyházmegyék átszervezését és három új püspökség felállítását javasolja, egyebek között Genfben, ez élénk tiltakozáshoz vezet. A *Le Protestant* c. hetilap a tervet „az ökumenikus lelkülettel össze nem férő provokációnak” nevezi. A *Le Journal de Genève* azzal érvel, hogy „idegeneknek” (értsd: a még nem svájci állampolgár genfi lakosoknak) nem kell püspök. A magát nemzeti egyháznak nevező genfi protestáns egyház konzisztórium (zsinata) szintén egyértelműen a terv ellen foglal állást. Fő érve, hogy – szerinte – sem az újszövetség, sem az első századok története nem indokolja a püspöki hivatal. Msgr. Mamie, Lausanne–Genf–Fribourg püspöke az érvet és közzétételét illetéktelen beavatkozásnak nevezi. „A konzisztórium megtagadja tőlünk, hogy egyházunkat saját meggyőződésünk, saját hitünk, saját szükségleteink szerint szervezzük” – mondja. Válaszul a konzisztórium kiegészítő nyilatkozatát. „Az evangélium hirdetésének szabadságáért a reformáció egyházai eleget küzdöttek ahhoz, hogy ne tagadják, hogy minden Jézus Krisztust valló egyház szabadon választhatja meg azokat a hivatalokat, amelyek Hozzá kapcsolják.” A konfliktus ezzel talán megoldódik. Mindenesetre nem okozott zavart sem a pápa és a svájci államelnök, sem a pápa és az Egyházak Világtanácsa főtítkára találkozásában. Ez utóbbin a pápa az ökumene feltétlen további ápolása mellett emelte fel a szavát.

Katolikus vagy protestáns – a kereszténység a svájci társadalom oszlopai közé tartozik. Egyház és állam összefonódik, egy 1980. évi népszavazáson a szavazók 21 százaléka foglalt állást szétválasztásuk mellett. 79 százalék a mai, állam-

egyházi állapot fenntartása mellett voksolt. Az összefonódás persze az állam beleszólását is jelenti egyházi ügyekbe. Jellegzetes svájci történet a jezsuiták helyzetének alakulása. A katolikus ellenes korban a rendet kitiltják az országból (1847). Később a kiutasítást megerősítik és megtoldják mindennemű kolostor alapításának vagy felújításának tilalmával (1847). Szabad viszont részvénytársaságot szervezni. A jezsuiták tehát – a két világháború között – részvénytársaságot alapítanak folyóiratok kiadására, világnézeti intézet fenntartására. A „jezsuita-tilalom” mégis rontja Svájc nemzetközi jóhírére. Amikor Svájc alá akarja írni az Emberi Jogok Európai Egyezményét, a törvényt – természetesen népszavazás után – visszavonják (1973). Az országban ekkor 80 jezsuita él. Ahhoz, hogy a részvénytársaságot megszüntessék, illetve jogilag újra renddé alakuljanak, tulajdonuk 30–60 százalékát kellene adóba fizetniük. Marad tehát a részvénytársaság.

A katolikus egyház szervezete sajátos. Érsekség, nemzeti püspöki kar Svájcban nincsen. Minden püspökség – és az Einsiedeln-i bencés apátság – közvetlenül Róma alá van rendelve. Három püspökségben viszont a püspököt választják. Bazelban és Sankt Gallenben a Vatikán csak jóváhagyja a választást. Churban a választás a Vatikán által javasolt három személy közül történik. Korlátozott a püspökök és a plébánosok szerepe. Anyagi kérdésekben nem (az egyházi jogi) plébánia, hanem az állami jogi státuszú és esetleg több települést és több plébániát is átfogó egyházközség az illetékes. Az egyházközség képviselői a lelkész (ki-)választásában és fizetésének meghatározásában is döntő szerepet játszanak. Jelentős tehát a világiak szerepe. A helyi hatalom eltűlése azonban nehezítheti az egységet. Svájc katolikusai évente és személyenként átlagosan 150 frank, azaz több, mint 3000 forint egyházi adót fizetnek. Közös feladatokra a széttagoltság miatt mégis kevés jut. A hívek eltérő anyagi színvonala ki-fejeződik az egyházközségek különböző jómódjában.

A szekularizáció Svájcban is gond. Egyre több az olyan szülő, aki nem keresztelteti meg gyermekét. Genfben, ahol maguknak a fiataloknak kell bérnyújtásra jelentkezniük, csak körülbelül 20 százalékuk jelentkezik. A bűnbánati liturgián a katolikusok zöme évente egy-kétszer részt vesz, de gyónni legfeljebb tizedrészük jár. Végül, húsz év óta csökken a papok száma. (1980-ban egyházmegyei szolgálatban 2701 fő volt, nagyjából annyi, mint Magyarországon, de kevesebb, mint feleannyi katolikusra. Ugyanekkor a szerzetespapok száma 2165, a szerzetesnővéreké közel 10 000 fő.) Az előbbiekkal ellentétes folyamat a lelkipásztori munkát végző világiak jelentőségének és számának növekedése (1980: 500 fő). Francia-Svájcban főként hitoktatóként dolgoznak. A bázei püspökségben ellenben 87 lelkipásztori munkatárs a szentségek kiszolgáltatásán kívül mindazt a munkát ellátja, amit korábban egy plébános vagy káplán végzett.

Nyilvánvaló, a II. Vatikáni zsinat a svájci katolicizmus állóvízeit is megmozgatta. Az önvizsgálat lehetővé tételére 1968-ban megalapították a Svájci Vallás-szociológiai Intézetet. 1969-ben pedig megkezdték a nemzeti zsinat előkészítését. A püspökök felhívására 164 ezren (!) írták meg kérdéseiket, gondoljaikat, javaslatukat. Így alakult ki az egyházmegyenként lebonyolított, majd újra közösen kiértékelte nemzeti zsinat váza. Kiinduló gondolatnak a személyes hit és megértés problémáját választották. Az 1972–1975 között megtartott zsinaton mégis más vált központi témává: egyrészt az egyház a mai világban, másrészt a hitből élő közösség kérdése. A nemzeti zsinat a közösségek ápolásának állandósítását vette tervbe. Ezzel a céllal ült össze 1978-ban és 1981-ben a Lelkipásztori Fórum nevű konferencia, ugyanezt szolgálják az egyházmegyei lelkipásztori tanácsok. Mind a nemzeti zsinat, mind a Lelkipásztori Fórum, mind a lelkipásztori tanácsok résztvevőit választották – felerészben világiak közül. Feltűnő a zsi-

nati világi résztvevők fiatal átlagéletkora (Churban 33, Sionban 36, Lausanne-Genf-Fribourghban 36 év).

Az egység annál nehezebb feladat, minél sokrétűbb a közösség. Sokféleségből Svájcban nincs hiány. Talán nem véletlen, hogy számos vallás és világnézeti mozgalom – Maharishi jogi Transzcendens Meditáció egyházától az Antropozófiái Társaságig – ide tette központját. Talán a svájci tolerancia is közrejátszott abban, hogy a francia tradicionalista érsek, Marcel Lefèbvre Ecôneban nyitotta meg szemináriumát, noha a katolikusok többsége elutasítja ezt a merev, hagyományőrző beállítottságot. A sokféleséghez tartozik, hogy miközben a szervezeti katolicizmus krízisben van, a különféle egyházi közösségek, mint a karizmatikus, a Schönstatt, a focolare, a Comunione e Liberazione mozgalmak és bázisközösségek virágzanak. A vallási beállítottság változatai közül valamit bemutat egy közvéleménykutatás, amit a svájci tévé megbízásából a Küng-ügy kapcsán végeztek. (Hans Küng, akitől félreérthető fogalmazásai miatt a Hittani Kongregáció megvonta azt a jogot, hogy az egyház nevében tanítson, svájci születésű és a bázeli egyházmegye papja.) A kutatás kérdése szerint „a katolikus egyházban két egymással ellentétes áramlat létezik, egy progresszív, amit például Hans Küng képvisel és egy integrista, amit Monsignore Lefèbvre képvisel. Melyiket érzi Ön magához közelállóknak?” És a válaszok:

– Az integrista áramlathoz állok közel	8%
– A progresszív áramlathoz állok közel	39%
– Egyik áramlathoz sem állok közel	18%
– A két áramlatnak ki kellene jönnie egymással	15%
– Nincs vélemény és adathiány	20%

A szentatya eredetileg 1981-ben akart Svájcba menni. Ezt az ellene elkövetett merénylet akadályozta meg. Akkor részt vett volna a 2. Lelkipásztori Fórumon. A legidősebb kérdésekkel most is találkozott. A teológiai karokkal és a pappal való találkozókon három kérdést fogalmaztak meg: a nő-s férfiak pappá szentelésének lehetővé tételét, a nők hátrányos megkülönböztetésének megszüntetését az egyházban és a teológiai kutatás szabadságának biztosítását. Egy másik találkozóan az ifjúság képviselői ezt két kérdéssel toldották meg: miért kötelező a papi nőtlenység és nők miért nem lehetnek papok? A hírügynökségek jelentései szerint ezen az úttján II. János Pál pápa minden eddiginél inkább nyitott volt a helyi gondok és elképzelések befogadására. Svájci látogatásáról mindenesetre a sokféleség és egy élő és fejlődő egyház képét vitte magával haza.

T. M.

TAKÁTS GYULA

Beszélgetés a sziklán Csu Fu-val

1

Az egyszerű olyan összetett,
hogy kimondani ritkán lehet,
mert azzal egy, ami tartja
az egészet a semmi-magasba.

2

Magadba nézz! . . . Magadba nézz!
Kaptár repül . . . Kaptárban méz
s zümmögve ott a hóféhér papír
valaki rá, nézd, verset ír.

Családjogi Charta

A Családjogi Charta kiadására az 1980-ban Rómában összegyűlt püspöki szinódus javaslatára került sor. Az a célja, hogy minden mai ember, keresztények és nem keresztények számára kimerítő és rendszeres összefoglalást adjon a család alapvető jogairól.

Bevezetés

Tekintettel arra, hogy

A) az emberi jogoknak alapvetően fontos társadalmi dimenziói vannak, amelyek a családban jutnak kifejezésre;

B) a család alapja a házasság, a férfi és nő bensőséges, egymást kiegészítő egyesülése, amelyet a házasság szabad elhatározásból vállalt és nyilvánosan megerősített köteleke hoz létre, az élet továbbadása érdekében;

C) a házasság az a természetes intézmény, amelynek feladata az élet továbbadása;

D) a család, mint természetes társulás, az állam, vagy más közösség előtt jön létre, és sajátos, elidegeníthetetlen jogai vannak;

E) a család több, mint egyszerű jogi, szociológiai, vagy gazdasági közösség; a szeretet s szolidaritás közösségét valósítja meg. Az a feladata, hogy a kulturális, erkölcsi, szociális, lelki és vallási értékeket továbbadja, amelyek szükségesek a családtagok és a társadalom életéhez;

F) a családban több nemzedék él együtt, egymást segítve; benne az egyének és a társadalom jogai és igényei összhangba kerülnek;

G) a családot és társadalmat szoros kötelekek fűzik egybe: egymást kiegészítve egyaránt fontos szerepet vállalnak az egyes ember és az egész emberiség védelme érdekében;

H) a történelem folyamán több kultúra tapasztalatai mutatták meg a társadalomnak, hogy a család intézménye szükséges, s azt védeni kell;

I) a társadalom, különösképpen az állam és a nemzetközi szervek védeni tartoznak a családot, politikai, gazdasági, társadalmi és jogi eszközökkel, erősíteniük kell a család egységét és szilárdságát, hogy az kifejthesse sajátos működését;

J) a család jogait, alapvető igényeit, jólétét és értékeit ugyan ma már egyre inkább figyelembe veszik, mégis gyakran semmibe veszik, sőt fenyegetik egyes törvények, társadalmi-gazdasági intézmények és programok;

K) sok család kényszerül nyomorúságos helyzetben élni, s ez lehetetlenné teszi, hogy hivatásukat méltósággal betöltsék;

L) a katolikus egyház tudja, hogy az egyén és a társadalom, sőt az egyház java is a család kezében van, és küldetése alapján minden embernek hirdeti Istennek az emberi természetbe írt tervét a házasságról és a családról, ezért segíti és védi ezt a két intézményt minden támadástól;

M) az 1980-ban összegyűlt püspöki szinódus egyértelműen azt ajánlotta, hogy szerkesszenek egy családjogi chartát, és juttassák el azt minden érdekelthez;

a Szentszék a püspökkari konferenciákkal való tanácskozás után közreadja az itt következő

Családjogi Chartát,

és felhívja az államokat, a nemzetközi szervezeteket, valamennyi érdekelt intézményt és egyént, hogy mozdítsák elő e jogok tiszteletbentartását, elismerését és alkalmazását.

1. §

Mindenkinek joga van szabadon megválasztani azt az állapotot, amelyben élni kíván, tehát, hogy akar-e családot alapítani, vagy pedig nőtlen, ill. hajadon kíván-e maradni.

a) Minden férfinak és nőnek, aki elérte a házassághoz szükséges életkort és rendelkezik a kellő adottságokkal, joga van házasságot kötni és családot alapítani, mindféle hátrányos megkülönböztetés nélkül; e jog gyakorlását – állandó, vagy ideiglenes jelleggel csak akkor lehet törvényesen korlátozni, ha ezt magát a házasság intézményét, vagy annak nyilvános és szociális jelentőségét érintő súlyos körülmények indokolják; azonban minden esetben tiszteletben kell tartani a személyek méltóságát és alapvető jogait.

b) Azok a személyek, akik házasságot kívánnak kötni és családot kívánnak alapítani, joggal várhatják a társadalomtól, hogy olyan erkölcsi, nevelési, szociális és gazdasági körülményeket teremtsenek számukra, amelyek lehetővé teszik, hogy ezt teljes érettséggel és felelősséggel megtehessek.

c) A házasság intézményének értékét az államhatalomnak kell elismernie, a házasságon kívül élő párok helyzete nem lehet azonos a törvényes házasságban élőkével.

2. §

Házasság csak a házasfelek szabad és teljes beleegyezésének kinyilvánítása alapján jöhet létre.

a) Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy egyes kultúrákban a családoknak hagyományos szerep jut gyermekeik döntésének irányításában, azonban kerülni kell minden erőszakot, amellyel meggátolnák a házastárs szabad megválasztását.

b) A jövődő házastársaknak joguk van vallásuk szabad gyakorlásához; ezt a jogot sértené, ha olyan feltételt szabnának a házasság megkötésére, hogy tagadják meg hitüket, vagy tegyenek a lelkiismeretükkel ellenkező hitvallást.

c) A házastársak mint férfi és nő, egymást kiegészítik; a házasságban azonos a méltóságuk, és egyformák a jogaik.

3. §

A házastársak elidegeníthetetlen joga, hogy eldöntsék, milyen időközönként hány gyermeket kívánnak világra hozni, figyelembe véve egymás, a gyermekek, a család és társadalom iránti kötelességeiket, az értékek helyes rangsora szerint, az objektív erkölcsi törvény értelmében, amely kizárja a fogamzásgátlók, a sterilizáció és az abortusz alkalmazását.

a) Ha közhatalom képviselői vagy magánszervezetek bármilyen módon korlátozni igyekeznek a házastársaknak ezzel kapcsolatos elhatározásait, akkor súlyosan sértik az emberi méltóságot és igazságosságot.

b) A nemzetközi kapcsolatok terén, a fejlesztésre szánt gazdasági segélynyújtást nem szabad ahhoz a feltételhez kötni, hogy a segélyezett népek fogadják el a fogamzásgátlók, a sterilizáció és abortusz alkalmazását.

c) A családnak joga van a társadalom segítségére a gyermekek világrahozatalában és fölnevelésében. A sokgyermekes házastársak jogosan támaszthatnak igényt megfelelő támogatásra, és semmiféle megkülönböztetést nem szabad velük szemben alkalmazni.

4. §

Az emberi életet a fogantatás pillanatától kezdve feltétlen tiszteletben kell tartani és védelemben kell részesíteni.

a) Az abortusz közvetlenül megsérti az ember alapvető jogát az élethez.

b) Az emberi méltóság tiszteletben tartása kizárja a magzattal való mindenféle kísérletezést vagy kizsákmányolást.

c) Az emberi személyiség genetikai örökségével való bármilyen manipuláció, ami nem a rendellenességek elhárítására irányul, sérti a személy testi integritásához való jogát és ellentétben áll a család javával.

d) A gyermeknek születése előtt és után egyaránt joga van különleges védelemre, ugyanígy az anyának is joga van erre a védelemre a terhesség alatt és a születést követő időben.

e) Személyiségének fejlődése érdekében minden gyermeknek, akár házasságban, akár házasságon kívül született, egyformán joga van a társadalom védelmére.

f) Az árvák és a szüleik támogatásától megfosztott gyermekek a társadalom különleges védelmét élvezik. Ha a gyermekeket nevelőszülők gondozására kell bízni, vagy örökbe kell adni, az állam hozzon megfelelő törvényeket, amelyek megkönnyítik, hogy az arra alkalmas családok gyermekeket vegyenek magukhoz, ugyanakkor azonban tiszteletben kell tartani a szülők természetes jogait.

g) A fogyatékos gyermekeknek joga van ahhoz, hogy a családi otthonban és az iskolában olyan környezetben nőjenek fel, amely biztosítja emberi fejlődésüket.

5. §

Minthogy a szülők adtak életet gyermekeiknek, eredeti, elsőrendű és elidege-híthetetlen joguk azok nevelése; ezért el kell ismeri őket, mint gyermekeik elsődleges és legfőbb nevelőit.

a) A szülőknek jogában áll gyermekeiket saját erkölcsi és vallási meggyőződésük szerint nevelni, figyelembe véve a család kulturális hagyományait, a gyermek java és méltósága érdekében. A társadalomtól pedig meg kell kapniuk minden segítséget ahhoz, hogy nevelői feladatuknak megfelelő módon tegyenek eleget.

b) A szülőknek jogában áll, hogy szabadon válasszák meg, milyen iskolába küldik gyermekeiket, vagy milyen más módon nevelik őket lelkiismeretüknek megfelelően. A hatóságoknak a közsegélyeket úgy kell elosztaniuk, hogy a szülők valóban szabadon élhessenek ezzel a jogukkal anélkül, hogy méltánytalan terheket kellene vállalniuk. A szülőknek sem közvetlenül, sem közvetve ne kelljen külön terheket vállalniuk, ami akadályozná vagy korlátozná e joguk szabad gyakorlását.

c) A szülőknek joguk van azt kívánni, hogy gyermekeik ne kényszerüljenek olyan oktatásban részt venni, ami nincs összhangban saját erkölcsi és vallási meggyőződésükkel. Elsősorban a szexuális nevelés – mivel az a szülők alapvető joga – folyjék a szülők gondos ellenőrzése alatt, akár otthon, akár az általuk választott és ellenőrzött oktatási intézményben.

d) A szülők jogait sérti, ha az állam olyan oktatási rendszert tesz kötelezővé, amelyből minden vallási nevelés ki van zárva.

e) A szülők alapvető joga, hogy biztosítsák az együttműködés minden formáját a szülők, oktatók s az iskola vezetői között; és főleg, hogy az állampolgárok bele szólhassanak az iskolák működésébe és az oktatáspolitiká megvalósításába.

f) A család joggal elvárhatja, hogy a társadalmi kommunikációs eszközök a társadalom építésének pozitív eszközei legyenek, és támogassák a család alapvető értékeit. Ugyanakkor a családnak joga van ahhoz, hogy elsősorban legfiatalabb tagjait megvédje a tömegkommunikációs eszközök negatív hatásaitól.

6. §

A család jogaihoz tartozik, hogy mint család éljen és fejlődjék.

a) A hatóságok tartoznak tiszteletben tartani a család méltóságát, jogos függetlenségét, bensőségét, egységét és szilárdságát.

b) A válás megkárosítja a családnak és házasságnak az intézményét.

c) A nagyobb család rendszerét is tiszteletben kell tartani, és segíteni kell abban, hogy betöltse hagyományos szerepét a szolidaritás és kölcsönös segítségnyújtás jegyében, ugyanakkor tiszteletben kell tartani a szűkebb család jogait, és az egyes családtagok méltóságát.

7. §

Minden családnak joga van ahhoz, hogy otthonában vallásos életet éljen a szülők vezetése mellett, ezenkívül nyilvánosan megvallhassa és terjeszthesse hitét, hogy részt vegyen a nyilvános istentiszteleteken és az általuk szabadon választott vallásoktatási alkalmakon, mégpedig minden hátrányos megkülönböztetés veszélye nélkül.

8. §

A családnak joga van arra, hogy a társadalom építésében részt vegyen szociális és politikai tevékenységével.

a) A családoknak jogában áll, hogy más családokkal és intézményekkel egyesüléseket alakítsanak, így a család sajátos szerepét megfelelően és hatékonyan töltsék be; hogy a család jogait megvédjék, javát előmozdítsák, és érdekeit képviseljék.

b) Gazdasági, társadalmi, jogi és kulturális vonatkozásban figyelembe kell venni a családok és családi egyesülések szerepét az olyan programok szervezésében és lebonyolításában, amelyek érintik a családi életet.

9. §

A családok jogosan számíthatnak a hatóságok megfelelő családi politikájára jogi, gazdasági, társadalmi és pénzügyi téren, hátrányos megkülönböztetés nélkül.

a) A családoknak joga van arra, hogy részesüljenek mindazokban a gazdasági javakban, amelyek méltóságuknak és teljes kibontakozásuknak megfelelő élet-színvonalat biztosítanak számukra. Nem szabad őket megakadályozni abban, hogy megszerezzenek vagy megtartsanak olyan javakat, amelyek kedveznek a ki-egyensúlyozott családi életnek; az öröklési és vagyonátruházási jognak tiszteletben kell tartania a családtagok igényeit és jogait.

b) A családoknak biztosítani kell azt a jogot, hogy részesüljenek a szükséges szociális juttatásokban: elsősorban egyik, vagy mindkét szülő halála esetére, ha egyik házafél kiválik a családból; baleset, betegség, rokkantság esetére; vagy ha a családra külön teher hárul öregség, fogyatékoság, vagy a gyermekek nevelése következtében.

c) Az öregeknek joguk van saját családjuk kebelében, vagy ha ez lehetetlen lenne, megfelelő intézményeknél olyan körülmények között élni, hogy öregkorukat derűsen, koruknak megfelelő tevékenység mellett élhessék, és részt vehessenek a társadalom életében.

d) A család jogait és igényeit, főleg a családi egység értékét figyelembe kell venni a büntetésvégrehajtási politikában, oly módon, hogy az elítélt vagy letartóztatott kapcsolatban maradhasson a családjával, s megfelelő támogatásban részesüljenek a családtag letartóztatása alatt.

10. §

A családoknak joga van olyan társadalmi és gazdasági rendhez, amelyben a munka szervezése lehetővé teszi, hogy a családtagok együtt élhessenek; nem akadályozzák a család egységét, jólétét, egészségét és szilárdságát, és lehetőséget adnak egészséges szabadidő foglalkozásokra is.

a) A munka díjazásának elegendőnek kell lenni ahhoz, hogy méltó módon családot lehessen belőle alapítani és fenntartani, akár úgynevezett „családi fizetés”, akár más szociális juttatások formájában, mint pl. a családi pótlék, vagy az egyik szülő otthoni munkájának díjazása; a fizetésnek olyannak kell lennie, hogy a családanya ne kényszerüljön házonkívüli munka vállalására, a család, de különösen a gyermekek nevelése rovására.

b) Az anya otthoni munkáját el kell ismerni és tiszteletben kell tartani, a család és a társadalom javára gyakorolt értéke miatt.

11. §

A családnak joga van tisztességes lakásra, amely alkalmas a családi életre, és arányban van a családtagok számával, olyan környezetben, ahol biztosítva vannak a család és a közösség életéhez szükséges szolgáltatások.

12. §

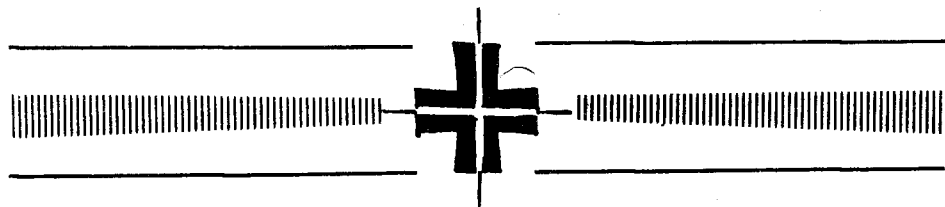
A bevándorlók és vendégmunkások családjainak ugyanolyan védelemre van joga, mint a többi családoknak.

a) A bevándorló családoknak joguk van ahhoz, hogy kultúrájukat tiszteletben tartsák, megkapják a szükséges segítséget, hogy beilleszkedhessenek abba a közösségbe, amelyben dolgoznak.

b) A vendégmunkásoknak joguk van ahhoz, hogy meglátogathassák családjukat, vagy azok őket, és hogy minél előbb együtt élhessenek velük.

c) A menekülteknek joguk van a hatóságok és nemzetközi szervezetek segítségéhez, amely megkönnyíti a családok egyesítését.

Osservatore Romano, 1983. november 29.

JELENITS ISTVÁN

Jegyzet az irgalmasságról

A Hegyi beszédnek Lukács-evangéliumbeli megfelelőjében olvassuk ezt a mondatot: „Legyetek irgalmasok, amint Atyátok irgalmas!” (6, 36). Első pillanatra azt gondolnánk: Jézus arra biztat, hogy legyünk készek a megbocsátásra. Talán a Miatyánk emlékezetes kérése is eszünkbe jut: „Bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek” (Mt 6, 12). Csakhogy az a görög szó, amelyet magyarra *irgalmas*-sal szokás fordítani, nem csak s talán nem is elsősorban a bűnös iránt tanúsított nagylelkűség kifejezésére való. Az *irgalmas* szamaritánus például nem a megbocsátásban jeleskedett, hanem azzal vált nevezetessé, hogy észrevette azt a vérbefagyott embert a jerikói út mentén, akit a rablók kifosztottak és összeverték. Észrevette, s magáénak érezte a baját, egyszerűen, ügyesen segített is rajta (Lk 10, 30–37). Az ószövetség alapján vissza lehet nyomozni ennek a szónak a héber eredetijéig. Az pedig az *anyaméhre* utal, amely a semita elképzelés szerint az érzések központja. *Irgalmas* tehát az, akinek „megesis a szíve” a bajbajutotton, amint az anyának összerándul a méhe, ha fiát, lányát szenvedni látja.

A keresztény hagyomány századokon át tisztelte azokat, akik vagyonukat, életüket a szegények, betegek, nyomorultak istápolására szánták. A nagy tabló alapján, amelyet Jézus az utolsó ítéletről rajzolt („Éheztem, és ennem adtatok . . . Amit egynek a legkisebbek közül tettetek, nekem tettétek . . .” Mt 25, 31–46), szívesen beszéltek az irgalmasság testi cselekedeteiről: éhezőknek ételt adni, szomszédoknak italt adni, mezíteleneket felruházni, fogságban levőket kiváltani, betegeket látogatni, utasoknak szállást adni, holtakat eltemetni. Melléjük hamarosan összeállították a párhuzamos felsorolást az irgalmasság lelki cselekedeteiről: bűnösöket meginteni, tudatlanokat tanítani, kételkedőknek jó tanácsot adni, élőkért és holtakért imádkozni, szomorúakat vigasztalni, igazságtalanságokat békén tűrni, ellenünk vétőknek megbocsátani. Számon tartották a Hegyi beszéd ígértét is: „Boldogok az irgalmasok, mert (az ítélet napján) irgalmasságra találnak” (Mt 5, 7 vö.: Lk 6, 38).

Az újkori ember gyanakodva méregeti az irgalmasság evangéliumi eszményét. Ma már tudjuk: alamizsna helyett megfelelő munkaalkalmat s igazságos bért kell a nélkülözőknek biztosítani. Ne az irgalmasság testi és lelki cselekedeteit gyakorolja hát az, aki magát felebarátainak szolgálatára akarja szentelni, inkább tegye rá életét az igazságosabb társadalom megteremtéséért vívott küzdelemre!

Mindebben sok igazság van. De – kétszáz évre a nagy francia forradalomtól – mit kezdjünk a „szabadság, egyenlőség, testvériség” programjával mondjuk: a mozgássérültek között vagy akár egy édesanya előtt, aki egy baleset során elvesztette a fiát? „A szegények mindig veletek lesznek” – mondta Jézus a betániai vacsorán (Jn 12, 8). Nem jelenti ez azt, hogy akkor kár is küzdeni a javak minél igazságosabb elosztásáért. Azt azonban igen, hogy az igazságosság önmagában kevés. A szeretet nem őszinte nélküle, de önmagában ő is képtelen az emberi

élet rendezésére. El kell jutnunk odáig, ahová Jézus hívogat, hogy ahol szükség van rá, ne csak egyenlő mértékkel mérjünk, hanem „túlcsondulóval” (Lk 6, 38).

Ma újra ki merjük mondani, hogy vannak, s míg a világ világ, lesznek is közöttük különös fájdalomtól sújtott emberek. Ezek láttán jutott el Camus addig a *lázadásig*, amelyet – Descartes mondatát átalakítva – az emberhez méltó lét alapmagatartásának tekintett: „Lázadok, tehát vagyok”. Ez a Camus-i lázadás nem valamilyen rossz vagy tökéletlen társadalmi rend, hanem a képtelennek vallott világrend ellen irányul, amelyben az ártatlannak (legalább némely ártatlannak) szenvednie kell.

Camus lázadásához képest nyilvánvalóan olcsó „megoldás” beletörődni a mások bajába, hallatlanra venni azt, amin segíteni talán nem tudunk. Önáltatás azt mondanunk: majd eljön az ideje annak, hogy az effajta bajok megszűnjenek. De ha a nyárspolgári közöny, vagy a naív haladáshit *kevesebb* annál, amit Camus hirdet, az evangéliumi irgalmasság – több. Akár az irgalmas szamaritanusé, aki végül tudott segíteni, és segített ott, ahol mások érzéketlennek bizonyultak. Akár Máriaé, aki segíteni nem tudott a Fián, de ott állt a keresztye alatt, s legalább osztozott fájdalmában.

Az igazságosabb (vagy gazdagabb) társadalomért vívott küzdelem hősei mellett ma újra számon tartjuk és nagyra becsüljük az irgalmasság hőseit: Albert Schweitzert, Teréz anyát s még néhány nagyszerű kortársunkat. Amikor ezek a részvételről s az irgalmasság cselekedeteiről írnak, szavaikból a tapasztalat hitelessége sugárzik. Hadd idézzek közülük egy kevésbé ismertet, Jean Vanier-t, aki húsz éve alapította Bárkáját lelki sérültek befogadására, s akinek közösségéből azóta ötvenöt másik támadt!

„Nem részvét az, ha csak azért adok, hogy rossz lelkiismeretemet megnyugtassam. A részvét: lényege szerint két szív találkozása. Nem az a fontos, hogy adok, hanem hogy hogyan adok, a pillantásom minősége, az odahallgatásom minősége, a mozdulatomon átfénylő szeretet. Ha valóban a szeretet vezet, figyelni fogunk annak minőségére, amit adunk. Ha éhezővel találkozunk, jó kenyeret kell adnunk neki. De gyöngéden és tisztelettel.”

„A részvét nem azt jelenti, hogy megszüntetjük a másik szenvedését, inkább, hogy együtt hordozzuk vele. Ha egy anya gyermekét temette el, nem tudjuk elosztatni a gyászát. De együtt bandukolhatunk vele, együtt sírhatunk és imádkozhatunk vele. Bátoríthatjuk és megerősíthetjük. Legnagyobb segítség, ha megérzi, hogy barátra lelt bennünk, aki megérti őt, nincs a bajában egyedül.”

Aki próbálta, tudja: ehhez az irgalmassághoz türelem kell, alázatosság, megilletődött tisztelet – és igáz húsvéti hit. Mint minden nagyszerű dolognak, ennek is megvannak a félresiklatói: a rutin, a fölényesség. Még a hit is milyen könnyen válhatik ilyenkor bántóvá ahelyett, hogy vigasztaló volna! Megint Vanier-t idézem: „Ha nem élem át mélyen, komolyan egyfelől saját nyomorúságomat, másfelől Isten irgalmasságát, akkor jótékonykodó gazdagként fordulok a szegényhez. Az talán hálás is lesz tanácsaimért, a segítségért, amelyet nyújtok neki, de nem fogja érezni, hogy igazi megértésre talált.” Erre mondta József Attila: „Szívére veszi terhünk, gondunk. Vállára venni nem bolond...”

Az irgalmasság ilyenformán nem a gazdagok kiváltsága, pedig nekik volna a legtöbb adni valójuk. Inkább azoké, akik maguk is ismerik a szenvedést, s ha adnak, a kevesükből adnak. Itt is igaz a szegény asszony evangéliumi példázata!

A keresztyényekre ma az irgalmasság cselekedeteinek sok-sok alkalma vár. Baj volna, ha sértődöttségből vagy kishitűségből elutasítanánk ezeket az alkalmakat. Vagy ha ügyetlenül, nem igazán evangéliumi lélekkel vállalnánk őket!

In memoriam

Bálint Sándor

(1904–1980)

5 évvel ezelőtti fényképeket nézegetek, majd mozgófilmet vetíték: Bálint Sándort látom az 1979. augusztus eleji alsóvárosi búcsún. Barátaival áll a templomajtóban, öregeivel beszélget a fák alatt, fiatalok veszik körül s magyaráz nekik. Csupa derű, jókedv, meglegedettség. Jól érzi magát Alsóváros szívében, a nyári búcsú áhítatában és zsi bongásában. Jól érzi magát a „Máriát, Havi Boldogasszonyt köszöntő s Istennek az új kenyeret köszönő- ezrek éneklő-imádkozó nyári forgatagában. S mi is jól éreztük magunkat vele, mi, akik láthattuk örömet, oldott jókedvét, és részt vehettünk azon a vacsora utáni együttléten, amelynek ezúttal ő volt egyik főszereplője, múltközvetítő adatközlője. Az örökké kérdező folklorista hirtelen kérdezett alsóvárosi parasztpolgár lett. Az elhangzottakat jórészt mag- nószalagom őrzi. Ugyanígy őrzi Hamvas István prépost, alsóvárosi plébános Bálint Sán- dorral kapcsolatos történeteit. Ezek önmagukban is műfajt képviselnek. A nagy tudós és ember portréját jellemző vonásokkal egészítik ki. Bálint Sándor azon a napon és estén boldog volt. Magafeledten boldog. Örömet csak fokozta 75. születésnapjának másnapi megünneplése. Ez a vasárnap délelőtti ünnepi szentmisét követő ebéden történt, amikor is püspöke jelenlétében köszöntötte őt Alsóváros képviselője, majd barátai, élükön Hamvas Istvánnal, szép, igaz szavakkal, énekkel. Annyira meghatódott, hogy szólni sem tudott, csak könnyezve köszönni: barátságot, ragaszkodást, és elnézést kérni, amiért ér- zései úrrá lettek rajta s nem engedték, hogy „illően” viszonzza a szívből jövő megnyilat- kozásokat. S e mély megindultságot épp úgy rögzítette gépem, mint az előző napon el- hangzottakat: izes beszédét, minden szavában megmutató emberszeretetét.

Ezen az 5 év előtti verőfényes Havi Boldogasszony-búcsún az ünneplők közül senki sem gondolta volna, hogy ez alkalommal utoljára üdvözölhették őt születésnapj jókíván- ságaikkal. Búcsúzás lett a búcsú szép eseményéből. Ki sejtette volna ezt, látva kiegyen- súlyozott lényét, jó erőnlétét, szellemi frissességét? Mi, barátai úgy oszlottunk szét, hogy már az 5 év múlva esedékes 80. születésnap ünneplési módozatain dolgoztunk.

Alig 9 hónap múlva aztán ismét összegyűltünk az Alsóváros gyönyörű templomában, immár végső búcsúvételre. Eljött az ország legtávolabbi részeiből mindenki, akit a szere- tet és a tisztességtevés elhozott, hogy elkísérje utolsó útjára a magyar néprajztudomány egyik legnagyobb egyéniségét, egyidejűleg a franciskánus szellemiség kései, igaz megje- lenítőjét. Eljött a magyar katolikus egyház feje, Lékai László bíboros úr és a magyar nép- rajztudomány vezető személyisége, Tálasi István akadémikus is. Az Udvardy József püs- pök celebrálta gyászmisén Alsóváros népe nevében Hamvas István búcsúzott Bálint Sán- dortól, míg a temetőbéli Rókus kápolnánál Tálasi István vett elsőnek végbúcsút tőle a MTA és a szaktudomány nevében. Magnószalagom őrzi annak a Tálasi Istvánnak hangját is, aki pályáját ugyancsak egy alföldi városban, Hódmezővásárhelyen kezdte s így már korán kapcsolatba kerülhetett Bálint Sándorral, s maradt vele igaz barátságban valóban a sírig. Még fülemben csengenek veretes gyászbeszédének részletei s záró szavai: Vale anima candida, terra tibi levis sit! S most kiegészítve mi is megismételhetjük: Vale anima

candida, terra etiam tibi levis sit!, mert Tálasi István sincs már közöttünk. Ez év május 9-én ugyanolyan megrendülten vettük körül urnáját a Farkasréti temetőben, mint 1980. május 20-án Bálint Sándor koporsóját az alsóvárosi templomban, illetve a Rókus-kápolna előtt.

Nagy a magyar néprajz veszteséglistája: Ortutay Gyula 6 év előtti halála után a sor folytatódott Bálint Sándor, az idén Tálasi István távozásával. S brutálisan ragadta el tőlünk a sors Mezey Lászlót is. Jóllehet, az ő kutatásait nem a néprajz könyvelői el, a vallásos néphagyománnyal foglalkozó folklorista mégis bőven hasznosítja eredményeit, hiszen a magyar középkor klerikus-deákos kultúrájának vizsgálatával azt a területet járta be, amely a vallásos néphagyomány háttérében lépten-nyomon kirajzolódik. Fejetlen sereggé vált a magyar néprajz művelőinek csapata, mi, akik Bálint Sándorhoz, Tálasi Istvánhoz, adott esetben Mezey Lászlóhoz is fordulhattunk tanácsért, hatalmas tudásukat kamatoztathattuk. Soha sem éreztük, hogy bármikor is terhükre lennénk. A szó nemes értelmében magisterek voltak, akik fő feladatuknak a tanítást tekintették, fölhalmozott ismereteik átadását.

1979-ben az alsóvárosi búcsún örömmel és szeretettel gondoltunk az eljövendő 80. születésnap méltó megünneplésére. Elmúlt 5 esztendő. Eljött a 80. évforduló, de sajnos, már csak az *emlékezés* ünnepeként jöhetett el. Az idei havi búcsú alkalmával már csak azt a napot köszönhetjük, amelyen Bálint Sándor – Alsóváros egyik házában nagyon várt kései gyerekként – világra jött, szülei öröme és a magyar vallási néprajz nagy hasznára. Jól tudjuk, hogy szakmai tevékenységét nem szoríthatjuk csak a vallási néphagyomány vizsgálatára. Szétágazó munkásságának jelentős részét a „világi” néprajz és számtalan érintkező tudományághoz tartozó kutatás (nyelvészet, művelődés- és irodalomtörténet stb.) adja, mindamelllett azt is tudjuk, hogy nélküle a magyar szakrális néprajz szakágazata sokkal szegényebb lenne.

Bálint Sándor utolsó, immár posztumusz művét „Szeged-Alsóváros” címmel a Szent István Társulat jelentette meg 1984 tavaszán. A tisztelgés szándékával nyitotta meg azon ünnepi megemlékezések sorát, amelyek rendjében ez esztendőben nemcsak az egyház, hanem az egész magyar néprajztudomány és Szeged városa is idézi Bálint Sándor alakját és méltatja polihisztori tevékenységét, amely annyi egyedülálló értékkel gazdagította a hazai szakkutatást, különösképpen a szegedi nagytájnak és népének minden vonatkozásra kiterjedő történeti rajzával és életformája hiteles bemutatásával.

Erdélyi Zsuzsanna

Pedagógia

Comenius tanúsága

A pedagógiatörténet legnagyobbjának, Johannes Amos Comeniusnak egyik alapvető munkáját vehette kezébe a közelmúltban a magyar nyelvű olvasó. A nagy cseh humanista tudós „A világ útvesztője és a szív paradicsoma” című keresztény er-

kölcsani könyvével 1623-ban megvetette a csehirodalmi nyelv alapjait. A könyv azonban csak jóval később, 1631-ben jelenhetett meg nyomtatásban, mert a harmincéves háború idején Comeniusnak, a huszita eredetű Cseh Testvérek egyház utolsó püspökének menekülnie kellett. Szülőföldjére többé nem térhetett vissza. Ezt a művét élete utolsó éveiben átdolgozta és 1663-ban Amszterdamban ismét kiadta. Azóta ez a második kiadás képezi minden újabb kiadás alapját, így a mostani Madách és Európa által közösen kiadott magyar fordítását is.*

* Johannes Amos Comenius: A világ útvesztője és a szív paradicsoma. (Madách) Európa, Pozsony 1982.

A könyv két egymással szervesen összefüggő részből áll: a világ útvesztőjéből, mely a harmincéves háború zúrzavaros korának visszásságairól és erkölcsi bukta-
tóiról ad hű képet és a szív paradicsomá-
ból, ahol az Istenben élő ember hite segít-
ségével megnyugvást talál. A bűnöket fel-
táró őszinte igazmondás és az Istenben va-
ló odaadó bizakodás ma is megkapja az ol-
vasót. A mű mondanivalója egyúttal Co-
menius világszemlélete is: hit Istenben és
az emberi haladásban. Ez jellemzi a peda-
gógus tevékenységét is, mert a nevelésben
Isten a cél, a módszereknek is erre kell
irányulni. A könyv minden lapján kifeje-
zésre jut a jóba vetett hit. Azt vizsgálja, ho-
gyan lenne elérhető a legfőbb jó és ezért
bejárja az egész világot. E világtúrát saját-
os módon oldja meg: allegorikus módon
felépített művét egy képzeletbeli városban
játsszatja, melyben a világ minden létezője
megtalálható. Ebben a városban – a világ
útvesztőjében – indul el mint tapasztalat-
lan, jóhiszemű ifjú, aki azért nem annyira
naív, hogy a vak szerencsére bízta magát.
Comenius a reneszánsz kor jó hagyomá-
nyára építve meghatározó jelentőségűnek
ítéli a tapasztalatot, de csak úgy, ha az a
Valóságra, Istenre irányul. „Amit a világ-
ban tapasztaltál, nekem szenteld és felém
fordítsd. . . . amíg ezt nem cselekszed, ad-
dig nem találod meg lelked békéjét, hiszen
a világban minden változik” – közli Come-
nius Isten hozzá intézett szavait.

A világban vándorolva – a képzeletbeli
várossal ismerkedve – bemutatja a társad-
alom minden rétegét, valamennyi foglal-
kozását, a politikát, a tudományt és a val-
lás helyzetét. A vándor találkozik a Halál-
lal is, mellyel az önző és hatalomra törő
emberek elvakultságuk miatt nem tudnak
szembenézni. Úgy élnek, mintha másoktól
szerzett pozíciójuk örök lenne, pedig ép-
pen ezzel okozzák saját halálukat. Igazából
csak az hal meg, aki nem mer a halállal
szembenézni. Aki a halálon túlra néz, az
örökké él. Comenius emelkedettségére jel-
lemző, ahogyan a keresztény vallást (val-
lásokat) tanulmányozza. Itt sem elégszik
meg a felszínes értékekkel. A huszita Co-
menius nem rekeszt ki egy felekezetet sem
a jóra törekvők táborából, hiszen jól tudja,

hogy Istent nem lehet megosztani. Kí-
méletlenül bírálja a világi értékeket haj-
hászó egyháziakat, ugyanakkor magasztalja
az Istennek és a rábízott embereknek élő
lelkipásztorokat, bármely felekezethez tar-
tozzanak is. Éppen a keresztény egység
hiánya az, ami elfogadhatatlanná teszi a
reformáció túlzó tételét Comenius előtt:
azt, hogy kizárólag a hittől függ az üdvözü-
lés és a cselekedetek nem számítanak. Ez
nem lehet így, hiszen az emberiség feleke-
zetekre oszlott és az üdvözülést egyetlen
felekezet sem sajátíthatja ki. Bírálja az el-
uralkodott szeretetlen mentalitást, mert az
akkor szerveződő új felekezetek szabályo-
kat adnak ki, hogy miként különbözzenek a
többiektől. Az igaz keresztények azonban
nem szítanak széthúzást, hanem Istenről
elmélkednek. Úgy tűnik, hogy Comenius
már három és fél évszázada tudta azt, amit
csak korunkban kezdünk felfedezni: hogy
Istenben egyek lehetünk, ha nem egymás
ellen, hanem egy cél felé törekszünk.

A vándor a világot bejárva látja, hogy mi
az eredmény, ha ember igazgatja Isten he-
lyett. Ennek következménye csak az isteni
világterv megcsúfolása lehet. Igazság he-
lyett igazságtalanság, szentség helyett für-
telmesség, okosság helyett ügyeskedés,
kedvesség helyett hízelgés, bátorság he-
lyett vakmerőség, hit helyett pedig ál-
szenteskedés fog érvényesülni. Ilyen ta-
pasztalatokkal hagyja el a vándor a világ
útvesztőjét és tér meg Istenhez – a szív pa-
radicsomába. Ekkor tudja meg, hogy addig
is Krisztus irányította a jóhiszeműségében.
A megtért ifjút Krisztus felszólítja, hogy „a
te vallásod az legyen, hogy csendben szol-
gálsz engem és nem kötőd meg magad ce-
remóniákkal”, mert az csak széthúzást
okoz. Aki Istent teljes szívből szereti,
annak nem sok előírás kell, mert maga a
szeretet mutatja meg neki, hogyan visel-
kedjék. „Az igaz keresztényeknek teljes az
egysége, egyenlősége, mindnyájuknak egy-
máshoz való hasonlatossága . . .” A keresz-
tények egysége Isten egységének bizonyíté-
ka és előképe az örökkévalóságnak – fejezi
be ökumenikus tanúságát Comenius, mert
az igaz kereszténység nem felekezetekhez,
hanem a szeretethez kötődik.

Virt László

OLÁH ANDOR

Reforméletmód, -étrend

Remek könyvecske jelent meg a könyvpiacra, de néhány nap alatt el is tűnt; bizonyítván, hogy az emberek mennyire áhítják, keresik a „helyes utat”, az egészséges, tartalmas élet lehetőségeit, noha – többnyire – egészségtelenül élünk, kívül-belül mérgezetten. Szennyezzük a levegőt, a vizet, de szennyezzük önmagunkat is. Tudjuk, hogy az ún. „magyaros konyha” előkészítője a későbbi magas vérnyomásnak, elhízásnak, érszűkületnek, ráknak . . . , mégis ezt szeretik. Tudjuk, hogy a dohányzás és a rendszeres alkoholfogyasztás egyenlő a lassú öngyilkossággal, mégis mindkettőben a „világranglista” élén állunk. Miért? Önpusztító náció lennénk? Vagy mindez annyira megszokott, hétköznapi, hogy már az tűnik „különcnek”, aki nem él ezekkel a szenvedélyekkel? Érdemes elgondolkozni ezen. Oláh Andor megmutatja a kiút lehetőségeit; először a helyes táplálkozásról, a méregtelenítésről, a gyógynövények fontosságáról ír, majd a lazításról, jogáról, szuggesztióról és személyiségfejlesztésről szóló fejezetekben már a mentálhigiéné területére lép át.

Az ötödik biofüzet – mondaudójával – kilép a sorozat eddigi keretei közül és olyan mélységekbe és magasságokba jut, hogy – kaput nyitva a végtelen lehetőségek felé – helyet kaphatna – ha lenne ilyen – a „Pneumato-pszicho-szomatikus zsebkönyvek” sorozatban. A mindenki számára érthetően megfogalmazott gondolatok, orvosi tanácsok mögött hatalmas tudásanyag érződik, mely nagyobb teret érdemelne, s amit – ha van igazság – előbb vagy utóbb meg is kap. (Mezőgazd. Kiadó, Planétás Vgmk, 1984.)

Csernák Árpád

SIKLÓS LÁSZLÓ

Gyerekek veszélyben

A szerző új riportkönyvében súlyos és komplex kérdéskör végigjárására vállalkozik. Ha lehetne a felnőtteknek kötelező olvasmányt kijelölni, ez a könyv feltétlenül közöttük szerepelne. Mindenkit érintő gondról van benne szó: milyen lesz a holnap társadalmá, milyenek lesznek azok a gyerekek, akik ma köztünk élnek? Nincs olyan felnőtt, akinek ne lennének közvetlen vagy közvetett tapasztalatai a hátrányos helyzetű gyerekekről, de Siklós László joggal ítélte meg úgy, hogy szükség van az alaposabb, részletesebb helyzetfelmérésre. A szakirodalom, az illetékes fórumok beszámolóit, szociográfiákat, interjúkat, esettanulmányok alapján tárja elének a hetvenes évekre, napjainkra jellemző, a gyermekneveléssel, ifjúsággal kapcsolatos társadalmi problémákat. Publicisztikus hévvel, a jobbtás, tennivágyás, lelkiismeret-ébresztés szándékával sorolja a csecsemőotthonokban, gyámügyi hivatalokban, szakmunkásképzőkben, nevelőotthonokban, fiatalokúakkal foglalkozó bíróságokon, kisebítő iskolákban szerzett tapasztalatait, lehangoló adatsorait. Könyve arról győz meg, hogy a megtett számos jó intézkedés és társadalmi gondoskodás ellenére még mindig tízezerszám kallódnak gyerekek, válnak érzelmen nélküli, örömtelen, deviáns fiatalokká, felnőttekké. Nő a gyermeküket egyedül nevelő szülők, az értelmi fogyatékos csecsemők, az állami gondozottak, a szakmunkásképzőt be nem fejező fiatalok és a fiatalokú büntözők száma.

Zsúfoltak a nevelőotthonok; a kis településeken, tanyákon, nagyvárosokban újratermelődnék a hátrányos helyzetű rétegek, az iskolákban terjed a ragasztózsák riasztó szokása . . . A könyv megoldatlan, megválaszolatlan kérdésekre irányítja figyelmünket; a közöny, a fásultság, a nemtörődömség ellen protestál.

A lapokon élénk tárul tragédiákról, emberi esendőségekről, sürgető tennivalókról szóló megrendítő tudósítás talán segít a felelősségérzet növelésében. (Szépirodalmi Kiadó, 1984.)

R. Takács Olga

Sík Sándor és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság

Figyelemmel és érdeklődéssel olvastam a *Vigilia* májusi számában Kardos Klára klagenfurti levelét, amelyben Sík Sándor és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság kapcsolatáról szóló cikkem (*Vigilia*, 1984. 139–141.) néhány megállapítását kérdőjelezi meg. Kardos Klára tudtommal Sík Sándor munkatársi köréhez tartozott és mint írja, a professzor akadémiai székfoglaló előadásához ő gyűjtött anyagot.

Helyesen írtam cikkemben, hogy Sík Sándor 1946-ban lett az Akadémia tagja (1946. július 24-én, 22 szavazattal egyhangúlag választották meg), székfoglalóját viszont valóban jóval később, 1948. január 5-én tartotta meg, a magyar költők isten-élményével foglalkozó munkájának egyik részletét mutatva be. A székfoglaló címét illetően tehát igaza van Kardos Klárának, arra viszont, mint egykori jelenlévő pontosan emlékszem, hogy a nagy témakörből a József Attilára vonatkozó önálló tanulmányt emelte ki és olvasta fel Sík Sándor. Még a székfoglaló évében (tehát nem 1947-ben, mint Kardos Klára véli) ki is adta a *Vigiliában* (1948. 582–589).

Kardos Klára szerint Sík Sándor két munkájának megjelenési évszámát hibásan közlöm. Egyik köteten sincs dátum, de egyik esetben sem látszik indokoltnak az általam megjelölt évszámok módosítása. A *Gárdonyi, Ady, Prohászka* 1928-as, illetve a *Zrínyi Miklós* 1940-es megjelenési időpontját illetően nemcsak a legújabb és többszörösen ellenőrzött könyvészeti és bibliográfiai kiadványok adatai egyeznek meg, hanem közvetett dokumentumok is megerősítik az általam közölt évszámok helyességét. A *Gárdonyi, Ady, Prohászka* 1928-as megjelenését valószínűsíti az a tény, hogy a *Pester Lloyd*-ban már 1929. január 12-én a *Nemzeti Újság*-ban pedig

január 24-én jelent meg bírálat a könyvről. Még egyértelműbb a helyzet a Zrínyi-monográfia 1940-es megjelenését illetően. Erről a műről ugyanis a *Katolikus Szemlé*-be, a *Kelet Népe*-ben, a *Magyar Kultúrában* és a *Vigiliában* is közöltek már kritikát 1940-ben.

Vargha Kálmán

RÓNAI MIHÁLY ANDRÁS

Magyar lant

Janus Pannonius-szal indítja a „kalandos természetű munkának” vallott arckép-, tanulmány-, emlékezés-gyűjteményét a szerző. Hetvenegy magyar költőt sorakoztat fel s eljut a Nyugat harmadik nemzedékéig, Rónay György, Toldalagi Pál, Devecseri Gábor karakterének, korának tanúvallomásszerű, kortársi fölméréséig.

Tárgyalásmódja és szempontjai sokszínűek, személyes élményektől, sőt kárhóztató vagy lelkesedő indulatoktól is fűtöttek. Így például Horváth Béla súlyos eltévelyedései esetében, ahol ez az indulat szinte parttalanná válik s a sugalmazó árnyra és korra is kiterjed. Költő-arcképeit – melyekben néha nem, vagy csak alig tűnik föl a költészet mint műfaj s annak méltatása – egymással is tükrözteti s így kelnek életre a kapcsolatok, érezzük a kor eleven áramkörét. Amit dokumentál, ábrázol, az személyes emlékezései, olvasmányélményei visszhangjától válik érdekfeszítővé, izgalmassá.

Magával ragadó színekkel festi a 15., s a következő századok költészetét indító művelődéstörténeti motívumait – Janus Pannonius európaiságtól ihletett magyar géniuszt, Bessenyei György környezetét –, az írott magyar költészet indulásának zsenéjét. Baloldali elkötelezettséggel foglal állást a két világháború közötti időszak, a negyvenes évek emberi-művészi próbatételeiben – majd az ötvenes évekeiben is –, az áldozatok, a túlélők, a kortársak magatartásformáinak emberközeli, oldott stílusú, dialektikus-retorikus ábrázolásában. (Szépirodalmi Kiadó, 1984.)

Dékány Endre

1984
ANNÉE XLIX.

vigilia

SEPTEMBRE-SEPTEMBER
SETTEMBRE-SEPTEMBER

Revue mensuelle - Monatsschrift - Rédacteur en chef - Chefredakteur: LASZLO LUKACS
1053 Budapest, Kossuth Lajos u. 1. - Abonnements pour un an - Abonnement für das Jahr: 16.50 Us dollar

RÉSUMÉ

L'étude de József CSERHÁTI, évêque de Pécs, initiant ce numéro, a été choisie à l'occasion du vingtième anniversaire de l'accord entre le Vatican et l'Etat Hongrois; l'auteur y fait la mise au point et mesure les possibilités. Après cela quelques articles traitent des thèmes de la jeunesse, de l'éducation et de la famille; les auteurs en sont: Tamás NYÍRI, Pál BOLBERITZ, Richárd KORZENSZKY, László PÁL, Marietta B. NÉMETH et Gábor CZAKÓ. L'entrevue de Vigilia donne la parole à Hermann Gmeiner, fondateur des villages d'enfants SOS. Enfin, la rubrique „Dokumentum” publie la Charte des droits de famille, adoptée en 1983 à Rome.

INHALT

Der einleitende Beitrag zu unserer September-Nummer ist eine Studie, geschrieben von József CSERHÁTI, Diözesanbischof von Pécs gelegentlich des zwanzigsten Jahrestages des Vertrages zwischen dem Vatikan und dem ungarischen Staat, wobei er auf die vergangenen zwei Jahrzehnte zurückblickend die Möglichkeiten des Weitergehens erwägt. Es folgen Studien und Beiträge aus dem Themenkreis *Jugend – Erziehung – Familie aus der Feder* von: Tamás NYÍRI, Pál BOLBERITZ, Richárd KORZENSZKY, László PÁL, Marietta B. NÉMETH und Gábor CZAKÓ. Ein Vigilia-Gespräch, in dem Hermann Gmeiner, Gründer der SOS Kinderdörfer zur Sprache kommt. In der Dokumenten Spalte der Text der im Jahre 1983 in Rom angenommenen Charta der Familienrechte.

SOMMARIO

Lo scritto introduttivo del presente numero è un saggio del vescovo di Pécs József CSERHÁTI in occasione del ventesimo anniversario dell'accordo tra il Vaticano e lo Stato ungherese in cui l'autore fa la messa a punto del passato e soppesa le possibilità in futuro. Seguono poi alcuni saggi su temi inerenti la gioventù, l'educazione e la famiglia, scritti da Tamás NYÍRI, Pál BOLBERITZ, Richárd KORZENSZKY, László PÁL, Marietta B. NÉMETH e Gábor CZAKÓ. Questa volta Vigilia intervista Hermann Gmeiner, il fondatore dei villaggi SOS per i ragazzi abbandonati. La rubrica „Documento” pubblica la Carta del Diritto di Famiglia accettata a Roma nel 1983.

CONTENTS

The opening article is a study by József CSERHÁTI, Bishop of Pécs, which he has prepared for the occasion of the 20th anniversary of the agreement concluded between the Vatican and the Hungarian State and in which he gives an evaluation of the agreement and assesses the possibilities of further progress. – Studies follow dealing with subjects on youth – education – the family by Tamás NYÍRI, Pál BOLBERITZ, Richárd KORZENSZKY, László PÁL, Marietta B. NÉMETH and Gábor CZAKÓ. – In Vigilia's „Interviews”, Hermann Gmeiner, the founder of the SOS Children's Villages is interviewed. – The Charter on Family Law, adopted in 1983 in Rome, is published in the Documentation column.

GMEINER PROFESSZOR NEVELTJEI KÖZÖTT

AZ SOS GYERMEKFALU MAGYARORSZÁGI EGYESÜLET VEZETŐSÉGE SZERETETTEL VÁR MINDENKIT,
AKI AZ ITTHONI MUNKÁBAN ERKÖLCSILEG VAGY ANYAGILAG SEGÍTENI TUD!
CÍM: 1054 BUDAPEST, ARANY JÁNOS U. 31.

